

UNIVERSITY OF LAPLAND
LAPIN YLIOPISTO

**Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin
mukaisen arviointisäännöksen soveltaminen**

Lapin Yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Prosessioikeus
pro gradu -tutkielma
Samu Toppinen
Kevät 2024

Lapin Yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Oikeudenkäymiskaaren arviointisäännöksen soveltaminen yksityisoikeudellisia saatavia koskevissa kanteissa

Tekijä: Samu Toppinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustiede, prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: XIII + 91, ei liitteitä

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin mukaista arviointisäännöstä, joka muodostaa poikkeussäännöksen riita-asioissa pääsääntönä olevasta uskottavan näytön vaatimuksesta, kun on kyse yksityisoikeudellisen saatavan määrästä. Arviointisäännöksen soveltamiskohteena on siis yksityisoikeudellinen saatava, jolla tarkoitetaan käytännössä asianosaisen rahamääräistä vaatimusta. Olennaista arviointisäännöksen soveltamisessa on lisäksi se, että näyttöhelpotus kohdistuu vain saatavan määrään, joten saatavan muista perusteista on esitettävä lähtökohtaisesti pääsäännön mukainen uskottava näyttö.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentissa luetellaan kolme arviointikynnyksen täyttymisen edellytystä, jolloin arviointisäännös voi tulla sovellettavaksi. Edellytysten mukaan tuomioistuin arvioi yksityisoikeudellisen saatavan määrän, jos saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla. Mikäli asianosainen jättää saatavissa olleen näytön hankkimatta, arviointisäännöstä ei voida soveltaa ja kanne saatetaan hylätä.

Arviointiratkaisussa tuomioistuimen on esitetyn aineiston perusteella harkittava, mikä on objektiivisesti perustelluun lopputulos, jolloin ei pitäisi tyytyä vahvistamaan määrää, joka saatavalla vähintään on. Tuomioistuimen arviointiratkaisu muodostuu erilaiseksi riippuen siitä, onko saatavan määrän perusteena olevan tosiseikan ja taloudellisen arvon välillä yhteys vai ei.

Avainsanat: prosessioikeus, siviiliprosessi, näyttökynnyks, arviointisäännös, arviointikynnyks, arviointiratkaisu, yksityisoikeudellinen saatava, määrän arviointi

SISÄLLYS

LÄHTEET.....	IV
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman aihe ja tutkimuskysymys.....	1
1.2 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto	3
1.3 Tutkielman rakenne.....	4
2 DISPOSITIIVISTEN RIITA-ASIOIDEN NÄYTTÖKYSYMYKSEN SÄÄNTELYLLINEN VIITEKEHYS.....	6
2.1 Yleistä siviiliprosessista.....	6
2.1.1 Siviiliprosessin määritelmä	6
2.1.2 Rooliperiaatteet dispositiivisissa riita-asioissa	7
2.1.3 Prosessinjohto dispositiivisissa riita-asioissa	10
2.2 Vaatimis- ja väittämistaakka.....	16
2.3 Todistustaakka.....	19
2.3.1 Todistustaakan pääsääntö.....	19
2.3.2 Poikkeukset todistustaakan pääsäännöstä OK 17:2.4:n mukaan	20
2.4 Näyttökynnys.....	22
2.4.1 Näyttökynnyksen pääsääntö dispositiivisissa riita-asioissa.....	22
2.4.2. Poikkeukset näyttökynnyksen pääsäännöstä OK 17:2.4:n mukaan.....	24
2.5 Yksityisoikeudellinen saatava suorituskanteena	25
2.5.1 Suorituskanteen määritelmä.....	25
2.5.2 Uskottava näyttö saatavan perusteesta	26
2.5.3 Uskottava näyttö saatavan määrästä.....	27
2.5.4 OK 17:2.3 mukainen poikkeus uskottavan näytön vaatimuksesta saatavan määrässä	27
3 YKSITYISOIKEUDELLINEN SAATAVA SOVELTAMISKOHTEENA.....	31
3.1 Soveltamiskohteen laajentaminen vahingoista yksityisoikeudellisiin saataviin	31
3.2 Yksityisoikeudellisen saatavan määritelmä	32
3.2.1 Vahingonkorvaus	32
3.2.2 Perusteettoman edun palautus	32
3.2.3 Hinnanalennus.....	33
3.2.4 Sopimukseen perustuvat saatavat.....	33
3.2.5 Vastasaatava.....	33
3.2.6 Rikokseen perustuva vahingonkorvaus	34
3.2.7 Elatusmaksu	34

4 ARVIOINTIKYNNYKSEN TÄYTTYMINEN YKSITYISOIKEUDELLISISSA SAATAVISSA.....	35
4.1 Saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä.....	35
4.1.1 Aineettomat henkilövahingot.....	35
4.1.2 Kärsimys.....	36
4.1.3 Käyttöhyödyn menetyksestä aiheutuva haitta.....	37
4.2 Saatavan määrästä olisi saatavissa uskottava näyttö vain vaikeuksin	39
4.2.1 Liikevahingot.....	40
4.2.2 Immateriaalioikeuksien loukkauksiin perustuvat vahingonkorvaukset.....	42
4.2.3 Asianosaisen asemaan perustuvat olosuhteet.....	45
4.2.4 Konkurssin raukeamisen jälkeen ilmenevä velallisen rikos.....	47
4.3.5 Tiettyjen esinevahinkojen arviointitilanteet ja muut kulut.....	48
4.3 Asian laatuun nähden kohtuuttomat kustannukset tai vaivat todisteiden hankkimisesta	50
4.3.1 Riidan intressi	51
4.3.2 Liikesalaisuus.....	52
4.3.3 RB 35:5 mukaiset määrältään vähäiset vahingonkorvaukset	53
4.4 Saatavissa olleen näytön hankkimatta jättäminen.....	55
4.5 Punnintaratkaisu arviointikynnyksen täyttymisestä	57
4.5.1 Oikeusvarmuus	57
4.5.2 Reaaliset argumentit.....	58
4.6 Rikastava prosessinjohto ja todistelu saatavan määrästä.....	60
5 SAATAVAN MÄÄRÄN ARVIOINTI.....	62
5.1 Objektiiivisesti perustelluin lopputulos saatavan määrästä.....	62
5.1.1 Arvioinnin määrittely lain esitöissä.....	64
5.1.2 Ongelmakohdat määrän arvioinnissa	65
5.2 Saatavan määrän arviointi, kun yhteys taloudelliseen arvoon on olemassa.....	67
5.2.1 Vapaa todistusharkinta	67
5.2.2 Näytön vahvuus ja varovaisuusperiaate	68
5.2.3 Joustavuutta arviointiratkaisuun luovat seikat	71
5.2.4 Tilastot saatavan määrän arvioinnin apuna	76
5.3 Saatavan määrän arviointi, kun yhteys taloudelliseen arvoon puuttuu.....	77
5.3.1 Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset.....	77
5.3.2 Kärsimyksen korvausmäärän arvioinnin lähtökohdat	79
5.3.3 Pysyvän haitan korvausmäärän arvioinnin lähtökohdat	80
5.3.4 Kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan korvausmäärän arvioinnin lähtökohdat	82
5.3.5 Korvausmäärän arviointi objektiivisen seikkojen ja korvaustasojen puuttuessa.....	84
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	87

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Oikeussääntöjen systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Juha Häyhä (toim.) Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki 1997.

Artimo, Riikka: Kärsimyksen korvaamisesta käytännössä. Lakimies 7-8/2008 s. 1211-1224.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Heuman, Lars: Rättegång IV. Norstedts Juridik. Solna 2009.

Ervasti, Kaijus: Lainkäytön funktiot. Lakimies 1/2002 s. 47-72.

Halila, Jouko: Vahingonkorvauksen suuruuden todistelusta. Lakimies 1961 s. 291-303.

Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1955.

Hatakka, Minna: Näyttökynnys ja erehtymisriski. Yliopistopaino. Helsinki 1991.

Havu, Katri: Oikeudenkäymiskaaren mukainen vahingon arvioiminen muutoksessa? Huomioita arvioista, kohtuudesta ja varallisuusvahingoista. Liikejuridiikka 1/2015 s. 8-27.

Havu, Katri, Kalliokoski, Toni ja Wikberg, Olli: Kilpailuoikeudellinen vahingonkorvaus. Helsinki 2010.

Helenius, Dan ja Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy. Helsinki 2024.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeen 2014 raportti: Todistustaakasta riita-asioissa.

Saatavissa:

https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankeidenraportit/2014/op4hoGzFP/Todistustaa_kka_riita-asioissa_66_sivua.pdf (3.6.2024)

Heuman, Lars: Kan parter träffa avtal om hur civilrättsliga och processuella regler skall tillämpas? Juridisk Tidskrift vid Stockholms univesitet. 2/2011-12 s. 336-355.

Hoffrén, Mia ja Vuorenpää, Mikko: Vahingonkorvaus, hinnanalennus ja vaatimistaakka. Lakimies 2009. s. 779-798.

Huovila, Mika: Periaatteet ja perustelut: tutkimus kärjäoikeuden tuomion faktaperusteluista

prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2003.

Husa, Jaakko: Oikeusvertailu. Lakimiesliiton kustannus. Viro 2013.

Jokela, Antti – Oikeudenkäynti. I, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Alma Talent Oy. Helsinki 2016.

Jokela, Antti Oikeudenkäynti. II, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Alma Talent Oy. Helsinki 2024.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti. III, Pääkäsittely todistelu ja tuomio. Alma Talent Oy. Helsinki 2015.

Klami, Hannu: Todistusratkaisu. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi 2000.

Klami, Hannu, Marklund, Mikael, Rahikainen, Marja ja Sorvettula, Johanna: Täysi näyttö. Teoriaa, asenteita ja todellisuutta, teoksessa Hannu Klami (toim.): Todistelun ongelmia. s. 39-61. Tammer-Paino Oy. Tampere 1995.

Keinänen, Anssi: Tilastollinen analyysi oikeudellisen ratkaisutoiminnan apuna. Defensor legis 6/2003 s. 1086-1089.

Korkka, Heli: Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen. Vammalan Kirjapaino Oy. Sastamala 2015.

Kuuliala, Matti – Linna, Tuula – Saranpää, Timo: Siviiliprosessi I. Riita-asian oikeudenkäynnin periaatteet ja toimijat. Alma Talent Oy. Helsinki 2022.

Könkkölä, Justus: Käyttöhyödyn menetys yritystoiminnassa korvattavana vahinkoa. Lakimies 7-8/2011 s. 1448-1469.

Laakso, Seppo: Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampere 2012.

Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001

Lappalainen, Juha: KKO 1997:105. Työsopimus. Työsopimuksen lakkaaminen. Liikkeen luovutus. Lakimies 1/1998. s. 132-138

Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus I. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 1995

Laukkanen, Sakari: Tuomarin rooli. Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Vammalan kirjapaino. Vammala 1995.

Leppänen, Tatu: Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta: prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Helsinki 1998.

Lindblom, Per Henrik: Precision, tradition, schablon – om förenklad beräkning av skadestånd i process. Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 319-349. Nerenius & Satérus Förlag AB. Stockholm 1993.

Lindell, Bengt: Civilprocessen. Andra upplagan. Iustus Förlag AB. Uppsala 2003.

Lindell, Bengt: Sakfrågor och rättsfrågor – en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt. Iustus Förlag AB. Uppsala 1987.

Männistö, Jarkko: Pysyvän haitan korvaustasot. Lakimies 5/2009. s. 799-830.

Nordh, Robert: 35:5 rättegångsbalken. En rättsfråga om vad? SvJT 1994 s. 81-83

Norros, Olli: Velvoiteoikeus. Alma Talent Oy. 2018.

Nurmi, Mirja-Leena: Teemälähtöinen todisteiden kartoitus riita-asiassa. Teoksessa Juha Lappalainen – Timo Ojala (toim.) Kirjoituksia todistusoikeudesta. s. 135-152. Hakapaino Oy. Helsinki 2006.

Palm, Jukka: Tavaramerkki, kilpailu ja alkuperä. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2002.

Pölönen, Pasi - Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma Oy. Helsinki 2015.

Rantala, Tapio: Kohtuullisen käyttökorvauksen määrittäminen patentinloukkaustilanteessa. Defensor Legis 2/2005 s. 284-302.

Rasilainen, Aki: Korkeimman oikeuden näyttöprejudikaatit ja vapaa todistusharkinta. Lakimies 1/2023 s. 53-76.

Rautio, Jaakko - Frände, Dan: Todistelu: Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Edita Publishing Oy. Keuruu 2020.

Rautio, Jaakko: Hyötykonfiskaatiokanne. Alma Talent Oy. Helsinki 2006.

Rudanko, Jorma: Näkökohtia todistusharkinnasta. Unigrafia. Helsinki 2020.

Rudanko, Matti: Kohti kuluttajaprosessioikeutta – kuluttajaluottojen korot ja tuomioistuimen tutkimisvalta. Lakimies 6/2016 s. 879-906.

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa - Hemmo, Mika – Karhu Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen Mika: Varallisuusosoikeus. Sanoma Pro Oy. Helsinki 2012.

Saarnilehto, Ari: Todistustaakasta vahingonkorvausasioissa, teoksessa Ari Saarnilehto (toim.): Ehdon sovittelusta, todistelusta ja vahingonkorvauksesta. Uniprint. Turku 2010.

Sandvik, Björn: Puhdas varallisuusvahinko – Mikä se on? Puhtaan varallisuusvahingon kahdesta käsitetulkinnasta. Defensor legis 1/2010. s. 25-36.

Saranpää, Timo: Riita-asian näyttökynnys- ja todistustaakkasäännökset todistelutoimikunnan mietinnössä – eräitä näkökohtia ja ehdotuksia. Defensor Legis 6/2013 s. 951-966.

Saranpää, Timo: Siviiliprosessuaalista todistustaakkaa koskeva aineellinen prosessinjohto. Lakimies 3/2011 s. 504-526. (2011a)

Saranpää, Timo: Näyttöenympyyys riita-asioiden normaalinäyttökynnyskeksi. Defensor Legis 5/2011. s. 592-612. (2011b)

Saranpää, Timo: Näyttöenympyyysperiaate riita-asiassa. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2010.

Savela, Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Alma Talent Oy 2015.

Savola, Pekka: Hylätään selvästi perusteettomana – Tuomioistuimen tutkimisvallasta erityisesti kuluttaja-asioissa. Lakimies 1/2016 s. 53-76.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Vammalan Kirjanpaino Oy. Vammala 2003

Sisula-Tulokas, Lena: Hinnanalennus. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 1992.

Sorvari, Katariina: Tekijänoikeuden loukkaus. WS Bookwell Oy. Juva 2007.

Ståhlberg, Pauli ja Karhu, Juha: Suomen Vahingonkorvausosoikeus. Alma Talent Oy. Helsinki 2020.

Ståhlberg, Pauli: Irtaimiin liittyvien tunnearvojen korvaaminen. Defensor Legis 4/2009 s. 579-586.

Tapanila, Antti: Siviiliprosessi. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2021.

Tapio, Veli-Markus: Tekijänoikeuslain 57 §:n korvausjärjestelmä musiikin internetpiratismin torjuntakeinona. Oikeustiede – Jurisprudentia XLVII:2014 s. 339-413.

Tarkka, Anna-Stiina: Selvitysvelvollisuus ja todistustaakka – vertailevia näkökohtia hallinto- ja

siviiliprosesseista. Lakimies 3-4/2015. s. 508-532.

Tirkkonen, Tauno: Uusi Todistuslainsäädäntö. Tyrvään kirjapaino osakeyhtiö. Vammala 1949.

Tolvanen, Matti: Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit todistelussa. Lakimies 7-8/2006 s. 1325-1343.

Tonell, Magnus ja Karlsson, Niklas: Ersättning för lidande eller annat förfång vid upphovsrättsintrång – särskilt om ersättningsberäkningen. Nordisk Immateriellt Rättsskydd 3/2006 s. 219-239.

Vaitoja, Jari: Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2014.

Viljanen, Mika: Oikeudenkäymiskaaren 17:6 liikevahingon korvaamisessa – kätevä mutta kömpelö instrumentti? Defensor legis 4/2009 s. 565-578.

Viljanen, Mika: Vahingonkorvauksen määrä: tutkimus vahingoista ja rahoista. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 2008. (2008a)

Viljanen, Mika: Mikä on vahinko? Oikeus 4/2008 s. 437-452. (2008b)

Viljanen, Mika: Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan haastava tehtävä. Lakimies 6/2006 s. 1006-1020.

Virolainen, Jyrki: Tuomarin prosessinjohto riita-asiassa: erityisesti materiaalista prosessinjohtoa silmällä pitäen. Alma Talent Oy. Helsinki 2024.

Virolainen, Jyrki: KKO 2007:52. Tuomioistuimen velvollisuus informoida asianosaisia todistustaakan jakautumisesta, teoksessa Pekka Timonen (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2007:I. Helsinki 2007 s. 342-346.

Virolainen, Jyrki: Väittämistaakasta vieläkin vähäsen. Lakimies 7-8/2000 s. 1155-1169.

Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö. Gummerus Kirjapaino Oy. Helsinki 1995

Virtanen, Pertti: Vahingonkorvaus: Laki ja käytännöt. Edita Publishing Oy. Porvoo 2011.

Vuorenpää, Mikko - Helenius, Dan – Hietanen Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Alma Talent Oy. Helsinki 2021.

Vuorenpää, Mikko: Jutun palauttaminen. Oikeustieto 5/2007, s. 12-14.

Virallislähteet

- HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 167/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 80/2000 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 154/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren pöytäkirjaa ja tuomiota koskevien säännösten uudistamisesta riita-asioissa.
- HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 187/1973 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2020.

Konkurssi-asiain neuvottelukunnan suositus 14/2005 Konkurssin raukeaminen.

- LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö 19/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Julkaisu 2007:2 Oikeusministeriön ohje elatusavun suuruuden arvioimiseksi.
- OMML 2023:1 Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2023:1. Pienriitamenettely. Arviomuistio.
- OMML 30/2013 Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 30/2013. Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Lausuntokooste.
- OMML 69/2012 Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 69/2012. Todistelu yleisissä tuomioistuimissa.
- OMSO 65/2012 Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012. Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa.

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus:

KKO 2021:87	s. 40, 72, 73, 75 ja 76
KKO 2021:59	s. 27, 44, 46 ja 87
KKO 2017:73	s. 84 ja 85
KKO 2016:77	s. 35, 76, 77, 79, 81 ja 82
KKO 2015:76	s. 45 ja 87
KKO 2015:60	s. 45 ja 87
KKO 2014:17	s. 36
KKO 2012:105	s. 35
KKO 2012:100	s. 36, 76, 77, 81 ja 82
KKO 2011:1	s. 36
KKO 2010:69	s. 40 ja 41

KKO 2009:82	s. 36, 76, 77 ja 78
KKO 2007:52	s. 19
KKO 2005:66	s. 37 ja 38
KKO 2005:43	s. 42
KKO 2004:49	s. 41 ja 42
KKO 2003:88	s. 47
KKO 2003:76	s. 36
KKO 2002:110	s. 36
KKO 2002:83	s. 36
KKO 2001:28	s. 37, 38 ja 76
KKO 2001:7	s. 35
KKO 2000:61	s. 40
KKO 2000:45	s. 40
KKO 1999:115	s. 43
KKO 1998:97	s. 46
KKO 1998:82	s. 46 ja 47
KKO 1998:67	s. 35
KKO 1998:53	s. 46 ja 47
KKO 1998:1	s. 35
KKO 1997:181	s. 40
KKO 1997:48	s. 47
KKO 1996:43	s. 40
KKO 1996:25	s. 41
KKO 1995:202	s. 42 ja 70
KKO 1995:96	s. 54 ja 64
KKO 1995:53	s. 24
KKO 1994:99	s. 84
KKO 1994:62	s. 35
KKO 1994:42	s. 48
KKO 1994:5	s. 47
KKO 1992:138	s. 40
KKO 1990:53	s. 41
KKO 1990:10	s. 47

KKO 1986-II-143	s. 40
Hovioikeus:	
Helsingin HO S 19/2156, 23.4.2021	s. 32
Helsingin HO S 19/835, 18.2.2021	s. 69
Helsingin HO S 18/1582, 13.5.2020	s. 32
Helsingin HO S 17/431, 16.4.2018	s. 51, 52 ja 72
Helsingin HO S 14/1364, 20.10.2016	s. 69
Helsingin HO S 15/1796, 30.6.2016	s. 43 ja 44
Itä-Suomen HO S 18/671, 18.2.2019	s. 54
Rovaniemen HO S 16/1105, 15.6.2018	s. 32
Rovaniemen HO S 14/859, 17.2.2016	s. 32
Turun HO S 19/1679, 3.3.2022	s. 33 ja 47
Turun HO S 19/1964, 21.12.2021	s. 50, 51 ja 70
Turun HO S 20/729, 16.8.2021	s. 54
Turun HO S 19/1501, 18.3.2021	s. 54
Turun HO S 19/1318, 19.2.2021	s. 32
Turun HO S 19/178, 8.4.2020	s. 32
Turun HO S 17/989, 30.1.2019	s. 54
Turun HO S 17/865, 30.1.2018	s. 54
Turun HO S 17/358, 23.11.2017.	s. 47
Turun HO S 16/490, 15.3.2017	s. 34
Turun HO S 15/1606, 25.10.2016	s. 54 ja 64
Turun HO S 15/994, 21.3.2016	s. 32
Markkinaoikeus	
MAO 517/2023	s. 41
MAO 445/19	s. 41
MAO 271/17	s. 41
MAO 374/16	s. 41
Högsta domstolen	
NJA 2017 s. 9	s. 40, 70 ja 71

NJA 2011 s. 576	s. 53
NJA 2006 s. 367	s. 55
NJA 2005 s. 180	s. 55
NJA 1984 s. 34	s. 42
NJA II 1943 s. 449	s. 55

1 Johdanto

1.1 Tutkielman aihe ja tutkimuskysymys

Tutkielman aiheena on oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 2 §:n 3 momentin mukaisen arviointisäännöksen soveltaminen yksityisoikeudellisten saatavien määrän arviointiin¹. Lähestyn tutkielman aihetta yleisestä säännöksen soveltamisen näkökulmasta, vaikka säännöstä olisi mahdollista lähestyä myös tarkastelemalla esimerkiksi pelkästään liikevahinkoja tai immateriaalioikeuksien loukkauksiin perustuvia vahingonkorvauksia. Yleisestä näkökulmasta tarkastelun etuna on se, että säännöksen soveltamisesta saa kattavamman kuvan, mutta haittana taas voidaan pitää sitä, ettei esimerkiksi arviointiratkaisun tarkastelussa ole mahdollista päästä niin syvälliselle tasolle kuin keskittymällä vain tietynlaisia saatavia koskeviin ratkaisuihin. Säännöksen voidaan katsoa lähtökohtaisesti muodostuvan sen soveltamiskohteesta, arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksistä ja arviointiratkaisun tekemisestä, joita kaikkia tarkastelen erillisissä luvuissa tässä tutkielmassa. Pääpaino tutkielmassa on kuitenkin edellä mainituista arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksissä ja arviointiratkaisun tekemisessä.

Vuoden 2016 alusta voimaan tulleen oikeudenkäymiskaaren (732/2015, OK) 17 luvun uudistuksen jälkeen oikeuskirjallisuudessa ei ole syvällisemmin käsitelty niin kutsuttua arviointisäännöstä, joka on nykyisin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentissa. Tätä aiemmin arviointisäännös oli vastaavasti vuoden 1949 alusta (571/1948, VOK) voimaan tulleen uudistuksen jälkeen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ssä. Tämän VOK 17 luvun 6 §:n tulkintaa ovat oikeuskirjallisuudessa tarkemmin käsitelleet Jouko Halila artikkelissaan 1960-luvulla², Mika Viljanen artikkelissaan vuonna 2009³ ja Katri Havu artikkelissaan vuonna 2015⁴. Uudistettua tai aiemmin voimassa ollutta arviointisäännöstä ei ole siis oikeuskirjallisuudessa juuri käsitelty, vaikka säännös on sanamuodoltaan varsin tulkinnanvarainen ja arvoituksellinen⁵. Oikeuskirjallisuudessa ei ole myöskään juuri kiinnitetty huomiota arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiin, vaan tarkastelussa on keskitytty lähinnä aiemman arviointisäännöksen sanamuodon ”kohtuuden mukaan arvioinnin” tulkintaan. Tästä syystä koen, että arviointisäännöksen

¹ Säännöstä on kutsunut arviointisäännökseksi esimerkiksi Katri Havu artikkelissaan. Ks. Havu 2015, s. 8.

² Ks. Halila 1961, s. 291-303.

³ Ks. Viljanen 2009, s. 565-578.

⁴ Ks. Havu 2015, s. 8-27.

⁵ Viljanen 2009, s. 565.

lähestyminen tutkielmassa asettamieni tutkimuskysymysten kautta on tarpeellista ja edelleen ajankohtaista, vaikka uudistuksesta on jo lähes 10 vuotta.

Saatavan määrää koskevasta todistelusta on ylipäättään kirjoitettu vähän, vaikka päämiehelle voi syntyä merkittäviä oikeudenmenetyksiä, mikäli määrän todisteluun ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Ei ole päämiehen näkökulmasta riittävää, että korvausta vaaditaan oikealla perusteella, vaan määrälliseen todisteluun tulee kiinnittää riittävästi huomiota, jotta asianosaisen oikeudensaantimahdollisuudet toteutuvat tosiasiallisesti riita-asiassa.⁶ Oikeuskirjallisuuden vähäinen kiinnostus määrää koskevaan todisteluun voinee johtua esimerkiksi siitä, että saatavien määrän laskemisessa irtaudutaan oikeustieteen perinteisestä ydinalueesta. Yksityisoikeudellisia saatavan määriä koskevat todisteluongelmat ovat kuitenkin huomattavan yleisiä erilaisissa riita-asioissa, joten tutkimuskysymyksiini vastaaminen on siis tärkeää myös siitä näkökulmasta, että se koskee käytännön ratkaisutoiminnan kannalta relevanttia haastetta.

Tutkielmani aihe sijoittuu prosessin lajeista siviiliprosessiin, jolla tarkoitetaan yksityisoikeudellisten riitojen ratkaisemiseen kehitettyjä menettelyjä. Tutkielmani aihe on merkityksellinen myös laajemmasta näkökulmasta, sillä tutkielmallani osallistun osaltani siihen keskusteluun, jonka tarkoituksena on säilyttää suomalainen siviiliprosessi elinvoimaisena myös tuomioistuimissa. Viime aikoina on nimittäin esitetty huolta siitä, että valtiollinen riidanratkaisu näivettyy.⁷

Tutkielman tutkimuskysymyksenä on se, miten oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin mukaista saatavan määrän arviointisäännöstä tulkitaan siviiliprosessissa. Olen muotoillut kolme osakysymystä, joihin vastaamista voidaan edellyttää, jotta tutkielmassa on mahdollista vastata siinä asetettuun tutkimuskysymykseen. Tutkielman osakysymykset ovat siis seuraavat: Miten yksityisoikeudellisen saatavan määritelmää tulkitaan arviointisäännöksessä? Milloin säännöksessä asetetut arviointikynnyksen täyttymisen edellytykset ylittyvät? Miten tuomioistuin arvioi yksityisoikeudellisen saatavan määrän? Näihin kolmeen osakysymykseen haen vastausta tässä tutkielmassa, joten tiedonintressinä on tuottaa perusteltuja tulkinta- ja systematisointikannanottoja arviointisäännöksestä⁸. Tutkielmani aihe kytkeytyy aineellisen oikeuden ja prosessioikeuden

⁶ Ks. Viljanen 2008a, s. 364 ja Artimo 2008, s. 1211.

⁷ Ks. Kuuliala ym. 2022, s. 3.

⁸ Siltala 2003, s. 130.

rajapintaan, sillä esimerkiksi yksityisoikeudellisen saatavan määritelmän tulkinnassa ei ole kyse prosessioikeudellisesta kysymyksestä.

1.2 Tutkimusmetodi ja lähdeaineisto

Tutkimusmetodina, jota käytän vastatessani asettamaani tutkimuskysymykseen, on pääasiassa lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Lainopin tehtäväksi on perinteisesti määritelty oikeussääntöjen tulkinta ja systematisointi⁹. Oikeudellisella tulkinnalla tarkoitetaan tulkinnallisen merkityssisällön antamista institutionaalista oikeuslähteistä asianmukaisesti johdetuille oikeussäännöille¹⁰. Vastatessani tutkimuskysymykseeni tavoitteenani on siis antaa tulkinnallinen merkityssisältö niille eri osille, jotka yhdessä muodostavat arviointisäännöksen. Oikeudellinen systematisointi tarkoittaa vastaavasti oikeusnormien keskinäissuhteiden sekä systeemisten kiintopisteiden määrittämistä pääsääntö/poikkeussääntö -jaottelun merkityksessä¹¹. Kun tarkoitukseni on vastata osakysymyksessäni siihen, milloin säännöksessä asetetut arviointikynnyksen täyttymisen edellytykset ylittyvät, tavoitteenani on samalla oikeudellinen systematisointi. Arviointisäännöksessä on kyse poikkeussäännöstä verrattuna oikeudenkäymiskaassa pääsääntönä olevaan uskottavan näytön vaatimukseen riita-asioissa, joten tutkielmassa systematisoidaan samalla voimassa olevaa oikeutta arvioimalla pääsääntö/poikkeussääntö -jaottelua yksityisoikeudellisten saatavien määrän toteen näyttämisen kohdalla.

Tutkielmassa sitoudun tuomarikunnan ja muiden institutionaalisten lainsoveltajien kollektiivisesti noudattamiin oikeuslähdeopillisiin ja metodiopillisiin reunaehtoihin eli vallitsevaan tuomarideologiaan, mikä rajaa ja ohjaa käyttämäni lähdeaineistoa¹². Tutkielman keskeisen lähdeaineiston muodostavat lainvalmisteluaineistot ja korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen jälkeen korkein oikeus ei ole kuitenkaan antanut montaa ratkaisua, joissa se olisi soveltanut arviointisäännöstä. Tästä syystä lähdeaineistona tukeudun myös vuoden 2016 alusta alkaen annettuihin hovioikeuden ratkaisuihin, joita voidaan käyttää apuna arviointisäännöksen merkityssisältöä koskevassa argumentoinnissa. Lähdeaineistona käytän lisäksi oikeuskirjallisuutta, jossa on aiemmin otettu kantaa arviointisäännöksen tulkintaan.

⁹ Ks. Aarnio 1997, s. 36-37 ja Siltala 2003, s. 328.

¹⁰ Siltala 2003, s. 328.

¹¹ Siltala 2003, s. 20-21.

¹² Siltala 2003, s. 61.

Tutkimusmetodina käytän lisäksi oikeusvertailua, sillä tutkielmassa olen hyödyntänyt Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (Rättegångsbalk 1942:740, RB) 35 luvun 5 §:n mukaisen arviointisäännöksen tulkintaa, mutta oikeusvertailulla on metodina merkittävästi vähäisempi painoarvo tutkielmassa. Oikeusvertailu voidaan määritellä siten, että siinä on kyse erilaisten oikeusjärjestelmien asettamisesta rinnakkain tavoitteena tiedonhankinta¹³. Oikeusvertailua on mahdollista hyödyntää hyvin monien eri tarkoituserien saavuttamiseksi, mutta tässä yhteydessä vertailu toimii osana oikeudellista ratkaisutoimintaa, jonka avulla pyrin täyttämään arviointisäännöksen aukkoja¹⁴. Kyse on niin sanotusta käytännöllisestä vertailusta, jossa tyydytään tutkimaan vieraiden maiden lakitekstejä ja oikeusjärjestelmän pintaa, eikä siinä pyritä tutkimaan vierasta oikeutta oikeudellisen käytännön tai oikeudellisen kulttuurin tasolla. Syynä käytännöllisen oikeusvertailun käyttämiseen on se, että metodin käyttäminen liittyy lainopilliseen tutkielmaan, jossa vertailevat huomiot toimivat lähinnä lisäargumentteina tulkintaongelmissa.¹⁵

Lähdeaineiston kannalta oikeusvertailu tarkoittaa sitä, että siihen kuuluvat myös Ruotsin korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut ja ruotsalainen oikeuskirjallisuus. Tämä on perusteltua siitä näkökulmasta, että Suomen ja Ruotsin oikeuden yhteisen oikeushistoriallisen taustan ja oikeuskulttuuristen yhteneväisyyksien vuoksi pohjoismaisella oikeusvertailulla voi olla keskeistäkin oikeuslähdeopillista merkitystä, kuten oikeuskirjallisuudessa on tunnustettu¹⁶. Suomalaisessa arviointisäännöksessä on merkittäviä yhteneväisyyksiä vastaavaan ruotsalaiseen säännökseen verrattuna, joten oikeusvertailua on perusteltua käyttää lisäargumentteina tulkinnallisen merkityssisällön muodostamisessa.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman toisessa luvussa pohjustetaan tutkimuskysymyksiin vastaamista tarkastelemalla dispositiivisten riita-asioiden näyttökysymysten sääntelyllistä viitekehystä, jossa pääpaino on todistustaakan ja näyttökynnyksen pääsäännöissä sekä niitä koskevissa poikkeuksissa. Pääsääntöjen käsittely helpottaa kokonaisuuden hahmottamista ja on toisaalta edellytyksenä sille, että poikkeussääntönä olevaa arviointisäännöstä on mahdollista systematisoida suhteessa näyttökynnyksen pääsääntöön. Kolmannessa luvussa käsitelen lyhyesti yksityisoikeudellisen

¹³ Husa 2013, s. 32.

¹⁴ Ks. Husa 2013, s. 60 ja 78.

¹⁵ Husa 2013, s. 80.

¹⁶ Siltala 2003, s. 276.

saatavan määritelmää arviointisäännöksen soveltamiskohteena. Tarkoitukseni ei ole antaa kattavaa kuvausta yksityisoikeudellisen saatavan käsitteestä, sillä tutkielmassa on kyse prosessioikeudellisesta tutkimuksesta. Käsittelen luvussa yksityisoikeudellisen saatavan määritelmää nojautuen lähinnä hovioikeuden ratkaisuihin, joissa arviointisäännöstä on sovellettu sekä lain esitöihin.

Tutkielman neljännessä luvussa käsittelen arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiä, jotka olen jakanut arviointisäännöksen sanamuodon perusteella kolmeen osaan. Nämä kolme edellytystä ovat seuraavat: asian laatuun nähden kohtuuttomat kustannukset tai vaivat, uskottava näyttö saatavan määrästä saatavissa vain vaikeuksin sekä uskottavaa näyttöä ei ole saatavissa. Lisäksi tässä luvussa tarkastelen määrän todistelun suhdetta materiaaliseen prosessinjohtoon ja arviointisäännöksen suhdetta oikeudenkäymiskaaren pääsääntönä olevaan uskottavan näytön vaatimukseen.

Tutkielman viidennessä luvussa tarkastelen tuomioistuimen arviointiratkaisua, kun arviointisäännöstä sovelletaan yksityisoikeudellisen saatavan määrän arvioimiseen. Erittelen tässä luvussa arviointiratkaisut koskemaan kahdenlaisia tilanteita. Ensiksi tarkastelen tilanteita, joissa tosiseikalla ja taloudellisella arvolla on yhteys. Toiseksi tarkastelen tilanteita, joissa tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuu yhteys. Syynä tähän jaotteluun on se, että arviointiratkaisu muodostuu näissä tilanteissa hyvin erilaisiksi, joten ei ole perusteltua edes yrittää käsitellä niitä yhdessä.

Tutkielman kuudennessa luvussa esittelen johtopäätökset, joissa pyrin muodostamaan tulkinta- ja systematisointikannanotot asettamiini tutkimuskysymyksiin. Tutkielman rajauksista on hyvä huomioida se, että kyseessä on prosessioikeudellinen tutkimus, joten tutkielman puitteissa ei ole tarkoituksenmukaista antaa esimerkiksi kaikenkattavaa esitystä siitä, missä kaikkialla lainsäädännössä mahdollistetaan oikeus korvaukseen kärsimyksen perusteella. Aineellista oikeutta koskevat kysymykset eivät ole huomioni keskipisteenä tässä tutkielmassa, joten niiden tarkastelu voi jossain määrin olla puutteellista tutkielmassa. Tutkielman aihe kuitenkin sijoittuu aineellisen oikeuden ja prosessioikeuden rajapinnalle, joten tutkimuskysymyksiin ei ole mahdollista vastata ilman, että aineellinen oikeus otetaan myös huomioon.

2 Dispositiivisten riita-asioiden näyttökysymyksen sääntelyllinen viitekehys

2.1 Yleistä siviiliprosessista

2.1.1 Siviiliprosessin määritelmä

Tässä luvussa tarkoitukseni on taustoittaa sitä oikeussysteemistä kokonaisuutta, johon tutkielmani tutkimuskysymykset kuuluvat, sillä yksittäistä oikeussääntöä ei voi tulkita irrallaan sitä koskevasta kokonaisuudesta. Oikeussäännön tulkinta tulee suhteuttaa vallitsevaan oikeudenalakohtaiseen systematiikkaan, minkä vuoksi keskityn tässä luvussa alkuun määrittelemään nimenomaan siviiliprosessia itseään, jonka jälkeen siirryn lähemmäs tutkielmani aihetta käsittelemällä sitä, miten pääsääntöisesti todistustaakka ja näyttökynnys saatavaa koskevissa kanteissa rakentuu vuoden 2016 alusta voimaan tulleen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen jälkeen.¹⁷ Tutkielmassani tulkinnan kohteena olevassa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 pykälän 3 momentissa on kyse poikkeuksesta näyttökynnyksen pääsääntöön, joten staattisen systematiikan hahmottamisen ja tutkimuskysymyksiini vastaamisen kannalta näen perustelluksi johdattaa lukija aiheeseen selventämällä ensin niin kutsutun arviointisäännöksen jäsentymistä laajemman normikokonaisuuden valossa¹⁸.

Aineellisessa eli materiaalisessa oikeudessa yksilölle ja yhteisölle annetaan oikeuksia ja asetetaan velvollisuuksia, mutta niitä koskeva lainsäädäntö jäisi osin vaikutuksettomaksi ilman prosessilainsäädännössä säänneltyjä menettelyjä, joilla nämä oikeudet ja velvollisuudet voidaan tarvittaessa vahvistaa sekä panna täytäntöön¹⁹. Nämä prosessinormit on oikeuskirjallisuudessa systematisoitu siviili-, rikos ja hallintoprosessioikeuteen oikeusasioiden laadun perusteella²⁰. Näistä prosessioikeuden päälohkoista johdannossa esittämäni tutkimuskysymykset sijoittuvat siviiliprosessioikeuteen, jossa siviiliprosessilla tarkoitetaan riita-asiain oikeudenkäynnissä käsiteltäviä yksityisoikeudellisista oikeussuhteista johtuvia riitaisuuksia²¹. Siviiliprosessi

¹⁷ Siltala 2003, s. 337. Siltala jaottelee oikeudellisen systematiikan staattiseen eli varsinaiseen systematiikkaan sekä dynaamiseen eli tilannekohtaisesti määriteltävissä olevaan systematiikkaan. Staattinen systematiikka viittaa hänen mukaansa oikeussääntöjen ennalta määritettävissä ja systeemisesti vakioitavissa olevaan jäsenyykseen, kun taas dynaaminen systematiikka on määritettävissä vain suhteessa kulloinkin käsillä olevaan oikeustapaukseen. ks. Siltala 2003, s. 19.

¹⁸ Synonyyminä oikeuskirjallisuudessa on käytetty myös harkintasäännöstä. Ks. Rautio – Frände 2020, s. 38.

¹⁹ Kuuliala ym. 2022, s. 34, Virolainen 1995, s. 2-3.

²⁰ Ks. esim. Vuorenää ym. 2021, s. 59, Jokela 2016, s. 47 ja Lappalainen 1995, s. 1.

²¹ Vuorenää ym. 2021, s. 62.

mahdollistaa siis yksityisoikeudellisten velvoitteiden, joita voivat olla esimerkiksi suoritusvelvoitteen laiminlyönti, vahingonkorvaus tai kaupan kohteen virhettä koskeva erimielisyys, saattamisen tuomioistuimen käsiteltäväksi nostamalla kanteen²².

Rikosprosessilla eli oikeudenkäynnillä rikosasioissa vastaavasti tarkoitetaan lailla säänneltyä menettelyä, jossa väitetään, että on tapahtunut rikos ja, jossa vastaajalle vaaditaan rikoksesta rangaistusta. Näiden kahden prosessin erillisyyks ei kuitenkaan ole ehdoton, sillä rikosprosessissa voidaan ajaa myös kyseiseen rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta, jolloin nämä vaatimukset saadaan liitännäis- eli adheesioperiaatteen mukaisesti käsitellä rikoksesta nostetun syytteen yhteydessä eli rikosjuttuun kumuloituna. Vaikka yksityisoikeudellinen vaatimus käsitellään rikosjuttuun kumuloituna, riita-asia ei muutu rikosasiaksi.²³ Kyseinen periaate on syytä huomioida tutkielmani aihetta taustoittavan seikkana, sillä tulkinnan kohteena olevasta arviointisäännöksestä todetaan hallituksen esityksessä (HE 46/2014 vp), että se koskee myös rikokseen perustuvaa vahingonkorvauksen ja muun yksityisoikeudellisen saatavan määrää²⁴.

Siviiliprosessioikeudessa riita-asiat ovat vielä edelleen eroteltu dispositiivisiin ja indispositiivisiin asioihin. Indispositiivisissa asioissa on kyse lähinnä perhe- ja lapsioikeudellisista, kuten isyyttä tai äitiyttä, lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta sekä edunvalvontaa koskevista asioista, joissa asianosaisille ei ole annettu oikeudenkäynnissä vapaata disponointi- eli määräämisoikeutta. Tämä johtuu niihin liittyvästä julkisesta tai oikeudenkäynnin asianosaisiin nähden ulkopuoliseen tahoon liittyvästä intressistä.²⁵ Riita-asian määrittelemisen dispositiiviseksi tai indispositiiviseksi perustuu asianosaisten sopimusvapauteen ja tapahtuu lähtökohtaisesti asiassa esitetyn vaatimuksen perusteella²⁶.

2.1.2 Rooliperiaatteet dispositiivisissa riita-asioissa

Prosessiperiaatteet ovat tärkeä osa prosessioikeuden yleisiä oppeja ja niiden avulla voidaan antaa jonkinlainen yleiskuva oikeudenkäyntimenettelyä ja -aineistoa koskevista säännöksistä, jotka

²² Tapanila 2021, s. 12.

²³ Vuorenpää ym. 2021, s. 65-66.

²⁴ HE 46/2014 vp, s. 47.

²⁵ Ks. Vuorenpää ym. 2021, s. 62-63 ja Kuuliala ym. 2022, s. 190-191. Laukkanen pitää tosin tätä jakoa dispositiivisiin ja indispositiivisiin asioihin ongelmallisena sekä asian käsittelyn kannalta vähämerkityksisenä, sillä indispositiiviseksi toteamisesta ei seuraa useinkaan yhtä määrättyä menettelyä. Ks. Laukkanen 1995, s. 307.

²⁶ Kuuliala ym. 2022, s. 190.

perustuvat pitkälti tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin²⁷. Oikeuskirjallisuudessa on käytetty erilaisia ryhmittelytapoja näiden keskeisten periaatteiden ryhmittelyyn, kuten jakoa rooliperiaatteisiin, menettelyperiaatteisiin ja ratkaisuperiaatteisiin. Periaatteista voidaan vielä edelleen erottaa prosessuaaliset arvo- ja tavoiteperiaatteet²⁸. Näistä keskeisistä periaatteista tässä luvussa käsitellän vain rooliperiaatteita dispositiivisessa riita-asiassa, jossa johtavina rooliperiaatteina noudatetaan määräämisperiaatetta ja käsittelymenetelmää²⁹. Syynä näiden rooliperiaatteiden tarkempaan tarkasteluun tässä luvussa on se, että ne auttavat hahmottamaan dispositiivisia riita-asioita, jotka muodostavat keskeisen kontekstin, johon tutkielmani tutkimuskysymykset sijoittuvat. Muihin prosessiperiaatteisiin palaan tarpeelliselta osin jäljempänä tulkintasuosituksen muodostamisen yhteydessä, sillä prosessiperiaatteilla on myös merkitystä laintulkinta-argumentteina, kun niitä käytetään täsmentämään ja täydentämään varsinaisena ratkaisunormina olevia sääntöjä, kuten arviointisäännöstä.³⁰

Dispositiivisessa riita-asiassa vallitseva määräämisperiaate, jonka perusta on yksityisoikeudellisissa asioissa pääsääntöisesti noudatettavassa sopimusvapauden periaatteessa, kuvaa sitä, kenellä on oikeus määrätä oikeudenkäyntiaineiston sisällöstä ja menettelyn kulusta. Määräämisvalta jutun vireillepanosta, prosessin jatkamisesta ja riidan kohteesta kuuluu siis dispositiivisissa riita-asioissa asianosaisille itselleen ja tuomioistuimelle on vastaavasti sidottu näiden prosessitoimiin, joita se on velvollinen noudattamaan. Määräämisperiaatteen vastakohtana on virallisperiaate, jonka mukaan taas tuomioistuimella ei ole samalla tavalla sidottu asianosaisten prosessitoimiin, vaan tuomioistuimella on oikeus tai velvollisuus toimia asianosaisten vaatimuksista riippumatta itsenäisesti. Virallisperiaatetta sovelletaan rikosasioissa ja indispositiivisissa riita-asioissa.³¹

Määräämisperiaate voidaan määritellä sellaisten säännösten kokonaisuudeksi, joiden mukaan tuomioistuimella voi tai sen pitää suorittaa tietty prosessitoimi jommankumman asianosaisten tai molempien asianosaisten yhdessä esittämästä vaatimuksesta tai pyynnöstä. Näitä tuomioistuinta sitovia ja samalla myös määräämisperiaatetta ilmentäviä prosessitoimia menettelyn kulun osalta

²⁷ Virolainen 2024, s. 318.

²⁸ Kuuliala ym. 2022, s. 122-124 ja Vuorenpää ym. 2021, s. 116-117.

²⁹ Kuuliala ym. 2022, s. 192 ja Jokela 2016, s. 166-167.

³⁰ Vuorenpää ym. 2021, s. 116.

³¹ Määräämisperiaatteesta tarkemmin ks. Virolainen, 2024, s. 319-367, Kuuliala ym. 2022, s. 192-204, Jokela 2016, s. 166-171, Vuorenpää ym. 2021, s. 190-199 ja Lappalainen 1995, s. 85-87.

ovat esimerkiksi oikeussuojakeinon valinta, oikeudenkäynnin vireillepano, kanteesta luopuminen, kanteen myöntäminen ja muutoksenhakumenettelyn käynnistäminen.³² Lisäksi asianosaiset voivat määrätä myös oikeudenkäynnin kohteesta, jolloin he myös itse päättävät asiassa esitettävistä vaatimuksista, tosiseikoista ja todistelusta, mutta tähän palataan tarkemmin jäljempänä vaatimis- ja väittämistaakan yhteydessä³³.

Käsittelymenetelmän tai -periaatteen avulla kuvataan asianosaisten ja tuomioistuimen prosessitoimien välistä suhdetta eli prosessisubjektien välistä työn- ja vastuunjakoa, jolla tarkoitetaan sitä, kenen tehtävänä on jutun ratkaisemiseksi merkityksellisten tosiseikkojen ja todisteiden hankkiminen. Käsittelymenetelmä eroaa määräämisperiaatteesta siinä, että siinä arvioidaan asianosaisten toimimisvaltuuksia ja -velvollisuuksia vain prosessisubjektien välisen työn- ja vastuunjaon kannalta, mutta ei kiinnitetä määräämisperiaatteen tavoin huomiota asianosaisten prosessitoimien sitovuuteen. Käsittelymenetelmä kattaa kaikki sellaiset prosessinormit, joiden perusteella asianosaisilla on oikeus toimia prosessissa oma-aloitteisesti riippumatta siitä, sitovatko asianosaisten prosessitoimet tuomioistuinta vai ei.³⁴

Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan dispositiivisessa riita-asiassa tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut³⁵. Kyseessä on niin sanottu väittämistaakka, joka kohdistuu asianosaisten esittämiin jutussa huomioon otettaviin tosiseikkoihin, ja se ilmentää dispositiivisissa asioissa asianosaisten ja tuomioistuimen välistä tehtävänjakoa käsittelymenetelmän tai -periaatteen mukaisesti.³⁶ Väittämistaakalla tarkoitetaan asianosaisen velvollisuutta vedota vaatimuksensa perusteeksi oikeisiin ja riittäviin oikeustositseikkoihin, jotka määritellään vakiintuneesti välittömästi relevanteiksi seikoiksi. Jokin seikka on välittömästi relevantti vain, jos sitä voidaan pitää asianosaisen esittämän vaatimuksen tuomitsemisen välttämättömänä edellytyksenä.

³² Kuuliala ym. 2022, s. 193-198 ja Vuorenpää ym. 2021, s. 195-198.

³³ Virolainen 2024, s. 375.

³⁴ Käsittelymenetelmästä tarkemmin ks. Virolainen 2024, s. 318-319, Kuuliala ym. 2022, s. 204-205, Vuorenpää ym. 2021, s. 190-191, Jokela 2016, s. 167 ja Lappalainen 1995, s. 91-92.

³⁵ OK 24:3.2:n sanamuoto, joka viittaa juttutyyppin dispositiivisuuteen, on epätarkka, koska indispositiivisissa asioissa saatetaan noudattaa väittämistaakkaa ja vastaavasti dispositiivisissa asioissa voi olla seikkoja, joiden suhteen asianosaisilla ei ole määräämisoikeutta. Ks. OMMML 69/2012, s. 71 ja oikeuskirjallisuudessa esim. Vaitoja 2014, s. 25.

³⁶ HE 32/2001 vp, s. 77 ja Virolainen 2000, s. 1156. Väittämistaakan lisäksi oikeuskirjallisuudessa on käytetty myös termiä vetoamistaakka eli vetoamisvelvollisuus, joka Virolaisen mukaan kuvaisi väittämistaakkaa osuvammin tätä, koska OK 24:3.2:n mukainen prosessitoimi on nimeltään vetoaminen. Ks. esim. Virolainen 2000, s. 1159.

Oikeustositseikoilla tarkoitetaan prosessioikeudessa siis vain sellaisia konkreettisia tosiseikkoja, jotka voivat olla todistelun kohteena.³⁷ Väittämistaakassa on viime kädessä kyse edellä mainitusta asianosaisten määräämisperiaatteen sovellutuksesta, koska tuomioistuin on ratkaisua tehdessään sidottu näihin välittömästi relevantteihin tosiseikkoihin³⁸.

Vastuunjako dispositiivisissa riita-asioissa todistelun osalta ilmenee taas oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 7 §:n ensimmäisestä virkkeestä, jonka mukaan asianosaisten on hankittava tarpeelliset todisteet. Edelleen pykälän mukaan tuomioistuimen mahdollisuuksia hankkia näyttöä ei ole vastaavalla tavalla rajoitettu indispositiivisissa asioissa eikä rikosasiassa, jos näyttö ei todennäköisesti tue syytettä. Hallituksen esityksessä perustellaan tätä eroa sillä, että indispositiivisissa riita-asioissa ja rikosasioissa on kysymys asianosaiksi laajemmalle ulottuvista intresseistä. Dispositiivisissa riita-asioissa ei ole vastaavaa ulottuvuutta, joten on perusteltua, että asianosaiset saavat yksin myös päättää esitettävästä näytöstä.³⁹

Tuomioistuimella on tosin asian laadusta riippumatta kyseisen pykälän mukaan aina oikeus hankkia omasta aloitteestaan asiantuntijalausunto. Dispositiivisissa riita-asioissa vallitsevalle käsittelymenetelmälle on siis edellä konkretisoidulla tavalla leimallista asianosaisten aktiivisuus ja tuomioistuimen passiivisuus. Käsittelymenetelmän vastakohtana on tutkintamenetelmä, jonka vallitessa tuomioistuimen on oikeus olla aktiivinen prosessiaineiston hankinnassa ja prosessin ulkoisen kulun järjestämisessä.⁴⁰

2.1.3 Prosessinjohto dispositiivisissa riita-asioissa

Pohjoismaissa tuomioistuimen toimenpiteet, joilla se johtaa oikeudenkäyntiä, on tapana jakaa muodolliseen ja aineelliseen eli materiaaliseen prosessinjohtoon. Muodollisella prosessinjohtolla tarkoitetaan tuomioistuimen toimenpiteitä oikeudenkäynnin ulkoisen kulun hallitsemiseksi ja niiden tarkoituksena on asian käsittelyn selvyys, järjestys ja tarkoituksenmukainen järjestäminen. Materiaalisella prosessinjohtolla vastaavasti tarkoitetaan tuomioistuimen toimintaa, joka kohdistuu asianosaisten lausumien selventämiseen ja heidän esittämänsä prosessiaineiston

³⁷ Kuuliala ym. 2022, s. 109-110.

³⁸ Virolainen 2000, s. 1156.

³⁹ HE 46/2014 vp, s. 53-54.

⁴⁰ Vuorenpää ym. 2021, s. 192.

täydentämiseen, rikastamiseen tai rajoittamiseen.⁴¹ Näiden lisäksi eri lainvalmisteluaineistoista asetetaan materiaalisen prosessinjohton päämääriksi myös lausumien korjaaminen ja asianosaisten informoiminen⁴². Tuomioistuimen toiminnan kohteena materiaalisessa prosessinjohtossa on siis itse oikeudenkäyntiaineisto, jolla tarkoitetaan kaikkea sitä aineistoa, joka asiaa käsiteltäessä on esitetty tai vastaanotettu asian selvittämistarkoituksessa⁴³.

Tuomioistuimen materiaalisen prosessinjohton ja edellä käsiteltyjen dispositiivisissa riita-asioissa noudatettavien rooliperiaatteiden välillä näyttäisi ensi näkemältä vallitsevan tietynlainen ristiriita, koska prosessinjohtossa tuomioistuin puuttuu asian selvittämiseen omasta aloitteestaan, jolloin siinä on kysymys lähinnä tutkintamenetelmän tai virallisperiaatteen piiriin luettavasta toiminnasta⁴⁴. Ristiriita ei vallitse pelkästään näiden periaatteiden välillä, vaan Sakari Laukkasen väitöskirjassaan esittämän näkemyksen mukaan käsittelymenetelmä ja määräämisperiaate ovat perinteisessä merkityksessään ristiriidassa myös asian selvittämiseen velvoittavien oikeudenkäymiskaaren säännösten kanssa⁴⁵. Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 19 §:ssä velvoitetaan asian selvittämiseen valmistelussa. Käytännössä on hyvin vähän seikkoja, joita ei voitaisi Laukkasen mukaan käsitellä riita-asian valmistelussa sen vuoksi, että sillä vaarannettaisiin tuomioistuimen puolueettomuus tai mahdollisuus ratkaista riita-asia aineellisoikeudellisen lainsäädännön tavoitteiden mukaisesti⁴⁶.

Hallituksen esityksessä (HE 32/2001 vp) on otettu kantaa tähän potentiaaliseen ensiksi mainittuun ristiriitaan määrittelemällä materiaalisen prosessinjohton ja määräämisperiaatteen välistä suhdetta. Hallituksen esityksessä todetaan, että määräämisperiaatteen toteutuminen oikealla tavalla edellyttää asianosaisen tietoisuutta siitä, mistä hän päättää. Aktiivinen prosessinjohto ei merkitse määräämisperiaatteen loukkausta, koska uuden oikeudenkäyntiaineiston esittäminen riippuu lopulta asianosaisen omasta tahdosta, sillä esimerkiksi keskustelussa esille tulleeseen uuteen seikkaan vetoaminen tai vetoamatta jättäminen jää lopulta asianosaisen asiaksi dispositiivisessa

⁴¹ HE 15/1990 vp, s. 27. Oikeuskirjallisuudessa nämä toiminnan tavoitteet on systematisoitu selventäväksi, rikastavaksi tai täydentäväksi, rajoittavaksi ja informoivaksi funktioksi, mutta Virolainen lisää vielä materiaalisen prosessinjohton tavoitteeksi muuntavan eli korjaavan funktion. Ks. Kuuliala ym. 2022, s.94 ja Virolainen 2024, s. 186.

⁴² HE 13/2006 s. 44, HE 31/2001, s. 53 ja HE 15/1990 s. 26.

⁴³ Kuuliala ym. 2022, s. 93.

⁴⁴ Virolainen 2024, s. 368.

⁴⁵ Laukkanen 1995, s. 302. Laukkanen puhuu väitöskirjassaan menettelyperiaatteista, joihin kuuluu myös muita prosessioikeuden periaatteita kuin määräämisperiaate ja käsittelymenetelmä. Ks. Laukkanen 1995, s. 22.

⁴⁶ Laukkanen 1995, s. 302.

riita-asiassa. Tuomioistuin käyttää kyselyvelvollisuuttaan vain asianosaisen todellisen tahdon selvittämiseksi, millä pyritään siihen, ettei asianosaisen tietämättömyydestään tai erehdyksestään jätä lisävaatimusta esittämättä, uuteen oikeustositseikkaan vetoamatta tai ilmoittamatta jotakin todistetta.⁴⁷

Tästä hallituksen esityksessäkin kuvatussa menettelystä, jossa asianosaiset ja tuomioistuin työskentelevät yhdessä asian selvittämiseksi, Laukkanen käyttää väitöskirjassaan nimitystä yhteistoimintaperiaate. Tällä periaatteella on hänen mukaansa kaksi tavoitetta: asianosaisten tosiasiallinen yhdenvertaisuus eli oikeussuojan saavutettavuus ja käyttäytymistä ohjaavan tavoitteen edellyttämä aineellisoikeudellisia intressejä suojaavan menettelytavan valinta. Tuomarin prosessinjohtotavalla on olennainen merkitys puolueettomuuden kannalta, sillä asia on valmisteltava siten, että tuomioistuin pysyy puolueettomana. Riita-asian valmistelu voidaan Laukkasen mukaan kuitenkin toteuttaa vapaamuotoisena keskustelutilanteessa, jossa tuomioistuimen materiaalisen prosessinjohton mukainen kyselyoikeus ei toteudu oikeudellisia vaikutuksia omaavina prosessitoimina, vaan asianosaisten välisen erimielisyyden selvittämiseen tähtäävänä keskusteluna. Mikäli asianosainen jättää vetoamatta tiettyyn tosiseikkaan, rajoittaa asianosaisen ratkaisu tuomioistuimen tutkimismahdollisuuksia. Riita-asian valmistelussa käytävästä keskustelusta huolimatta vastuu tosiseikan liittämistä tai liittämättä jättämisestä oikeudenkäyntiaineistoon on jätettävä asianosaiselle, kuten myös Laukkasen väitöskirjan julkaisemisen jälkeen annetussa hallituksen esityksessä todetaan.⁴⁸

Laukkasen mukaan virallistoimintaisuus, joka on myös keskeinen periaate dispositiivisissa riita-asioissa, muodostaa parin määräämisperiaatteelle ja käsittelymenetelmälle, sillä asianosaisten vapauspiiriä rajoittaa tuomioistuimen velvollisuus virallistoimintaisuuteen. Tällä tarkoitetaan tuomioistuimen velvollisuutta kontrolloida asianosaisten prosessitoimia. Virallistoimintaisuus konkretisoituu eri tilanteissa eri tavoin, sillä joskus intressien valvominen edellyttää, että tuomioistuin ottaa viran puolesta tutkittavaksi kysymyksen tai seikan, joka on jäänyt asianosaisten prosessitoiminnassa huomiotta. Laukkanen näkemyksen mukaan usein intressien valvomiseksi kuitenkin riittää se, että tuomioistuin kiinnittää asianosaisten huomiota seikkaan, jota sen harkinnan mukaan on käsiteltävä tarkemmin. Riita-asiassa asianosaiset kuitenkin edelleen

⁴⁷ HE 31/2001 s. 52-53.

⁴⁸ Laukkanen 1995, s. 200-201, 208 ja 254-255 sekä HE 32/2001, s. 52-53.

päättävät siitä, millaisella prosessitoiminnalla seikkaa korostetaan.⁴⁹

Tuomioistuin ei Jyrki Virolaisen mukaan saa prosessinjohdollaan dispositiivisissa riita-asioissa loukata määräämisperiaatetta eikä siihen perustuvia tuomioistuimen tutkimis- ja ratkaisuvaltaa rajoittavia säännöksiä, joten määräämisperiaate muodostaa edelleen tietyt rajat tuomioistuimen prosessinjohton käyttämiseksi. Lisäksi Virolainen kiinnittää huomiota siihen, että kovin pitkälle viedyn materiaalisen prosessinjohton avulla toteutetusta menettelystä muodostuu tutkintamenetelmän ja virallisperiaatteen mukainen käsittely.⁵⁰ Kuten edellä käsitellyistä oikeuskirjallisuudessa esitetyistä kannanotoista prosessinjohton ja määräämisperiaatteen väliseen suhteeseen voidaan päätellä, kyse ei ole asiasta, joka olisi mahdollista määritellä tyhjentävästi. Vaikka oikeuskirjallisuudessa prosessinjohton ja määräämisperiaatteen välistä suhdetta on pyritty hahmottamaan eri näkökulmista, yksimielisyys näyttää kuitenkin vallitsevan siitä, että vastuu tosiseikkaan vetoamisesta on lopulta asianosaisella.

Tuomioistuimen velvollisuus aineellisen prosessinjohton keinoin selvittää asiaa kuuluu sekä pääkäsittelyyn että valmisteluun, mutta sillä voi valmistelussa olla käytännössä jopa suurempi merkitys kuin pääkäsittelyssä⁵¹. Prosessinjohtoa koskevat yleissäännökset ovat pääkäsittelyn osalta oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 2 a §:ssä ja valmistelun osalta 5 luvun 21 §:ssä. Tämän lisäksi oikeudenkäymiskaarissa on yksilöidympiä tilanteita koskevia erityissäännöksiä prosessinjohtosta, kuten todistelua koskeva 17 luvun 8 § ja valmisteluistuntoa koskeva 5 luvun 15 c §:n 2 momentti.

Prosessinjohtokeinoina näissä yleissäännöksissä tuodaan esiin kyselytoiminta, joka ilmenee käytännössä siten, että tuomari voi esimerkiksi kiinnittää asianosaisten huomiota määrättyyn kysymykseen tai asiaan taikka nostaa määrätyn kysymyksen keskustelun kohteeksi eli niin sanottu keskusteluttaminen. Tuomioistuimen tehtävänä on lisäksi tarvittaessa informoida asianosaisia tietyistä asioista tai kysymyksistä taikka oikeudellisesta kysymyksestä, minkä vuoksi Virolaisen mukaan on kuvaavampaa puhua kyselytoiminnan sijasta tuomarin kysely- ja informaatiotoiminnasta.⁵² Prosessinjohtokeinoina kysely- ja informaatiotoimintaan kuuluvien

⁴⁹ Laukkanen 1995, s. 308-311.

⁵⁰ Virolainen 2024, s. 370.

⁵¹ HE 32/2001 vp, s. 52.

⁵² Virolainen 2024, s. 217-218.

toimien lisäksi tuomari voi esimerkiksi todistelussa tehdä aloitteen todisteiden hankkimisesta 17 luvun 7 §:n mukaan tai torjua asianosaisen tarjoaman todisteen 17 luvun 8 §:n mukaan. Valmistelussa käytettävissä olevia prosessinjohtokeinoja ovat valmistelua koskevassa oikeudenkäymiskaaren 5 luvussa ilmenevät haastehakemuksen täydentäminen, vastauksen täydentäminen ja lisälausumapyyntö, kirjallinen tai suullinen yhteenveto ja preklusiouhan asettaminen dispositiivisessa asiassa.

Oikeuskirjallisuudessa on määritelty prosessinjohtoon harjoittamisen erilaisia tavoitteita eli funktioita riippuen siitä, mihin prosessinjohtoa tarvitaan ja mihin tuomioistuin asiaan puuttumisella yksittäisessä asiassa tähtää.⁵³ Esittelen nämä funktiot tässä lyhyesti, koska prosessinjohtolla on nähdäkseni merkitystä sekä OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointikynnyksen täyttymisen että arviointiratkaisun tekemisen yhteydessä, joihin tutkielman neljännessä ja viidennessä luvussa keskitytään. Funktioista selventävän prosessinjohtoon tarkoituksena on selvittää asianosaisen todellinen tahto, minkä tarve korostuu erityisesti silloin, kun asianosaisen lausumat ovat siinä määrin epäselviä, ettei prosessitoimen tarkoitus ilmene niistä yksiselitteisesti⁵⁴. Epäselvyyksien ja puutteiden selvittämistä edellytetään sekä valmistelua että pääkäsittelyä koskevissa prosessinjohtoon yleissäännöksissä.

Muuntavassa prosessinjohtossa kohteena on myös asianosaisen suullinen tai kirjallinen lausuma, mutta asianosaisen tahto ja lausuman tarkoitus ovat tässä tapauksessa lähtökohtaisesti selviä. Muuntavan prosessinjohtoon avulla asianosainen korjaa tai oikaisee lausumat, jotka hän on ilmaissut virheellisellä tai epätavallisella tavalla tai väärässä muodossa taikka sisällöltään epätäydellisesti. Selventävää ja muuntavaa prosessinjohtoa ei käytännössä voida aina erottaa toisistaan, sillä tuomari saa asian usein kuntoon yhdellä samanaikaisesti sekä selventävää että muuntavaa prosessinjohtoa toteuttavalla toimenpiteellä.⁵⁵ Muuntavaa prosessinjohtoa edustaa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 2 a §:ssä tuomarille asetettu selvitysvelvollisuus silloin, kun asianosaisen esitys havaitaan epätäydelliseksi.

Rikastavassa prosessinjohtossa on kyse asianosaisen aikaisemmin esittämän prosessimateriaalin sijaan uuden materiaalin eli uuden vaatimuksen, oikeustositseikkaväitteen tai todisteen tuomisesta

⁵³ Virolainen 2024, s. 185 ja Kuuliala ym. 2022, s. 94.

⁵⁴ Virolainen 2024, s. 188 ja Vaitoja 2014, s. 374.

⁵⁵ Virolainen 2024, s. 194-195.

osaksi oikeudenkäyntiaineistoa. Dispositiivisissa riita-asioissa tuomioistuimen rikastava prosessinjohto rajoittuu käytännössä siihen, että se ainoastaan kiinnittää asianosaisten huomiota lisäselvityksen tarpeellisuuteen sekä samalla siihen, mitä uutta aineistoa juttuun olisi saatavissa. Tuomioistuin yrittää siis toimillaan lähinnä vain aktivoida asianosaisia harkitsemaan uuden materiaalin esittämistä, sillä asianosaisilla on määräämisperiaatteen mukaisesti valta päättää oikeudenkäynnin kohteesta ja todistusaineiston laajuudesta, johon tuomioistuin voi vaikuttaa vain lähinnä kysely- ja informointitoimintaa harjoittamalla.⁵⁶

Rikastavan prosessinjohdon vastakohtana on rajoittava prosessinjohto, jolla tähdätään tarpeettoman tai muuten asiaan vaikuttamattoman aineiston karsimiseen. Rajoittavan prosessinjohdon tarkoituksena on siis rajoittaa asianosaisten esittämää selvitystä, jolloin tuomari voi todistelun suhteen evätä tarpeettomina pitämiään todisteita, mutta ei voi esimerkiksi kieltäytyä ottamasta tosiasiaväitteitä tutkittavaksi.⁵⁷ Rajoittava funktio ilmenee esimerkiksi prosessinjohdon yleissäännöksistä, joissa on vaatimus siitä, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomarin tulee lisäksi oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 21 §:n 3 momentin ja 17 luvun 18 §:n mukaan valvoa, ettei asiassa esitetä tarpeetonta todistelua.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 4 §:n mukaan tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta, mikä ilmentää sitä, että tuomioistuin tuntee lain eli kyseessä niin sanottua *jura novit curia* -periaatetta⁵⁸. Jos jutussa tulisi sovellettavaksi sellaisia oikeusohjeita, joihin kumpikaan osapuolista ei ole käsittelyssä nojautunut tai joita ei edes ottanut huomioon, voisi tuomioistuimen ratkaisussa tulla asianosaisille yllätyksenä asiaan sovellettavat ”oikeat” säännökset. Näiden yllättävien ratkaisujen antamista sekä niiden antamisesta aiheutuvia haittoja ja vahinkoja voidaan estää tai vähentää tuomioistuimen toimesta informatiivisen prosessinjohdon käyttämisellä. Tuomari voi siis asian valmistelussa informoida asianosaisia lainsäännöksistä, lainvalmistelutöistä tai käsiteltävän asian kannalta merkityksellisestä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä, jos hän havaitsee, etteivät asianosaiset joko tunne kyseisiä säännöksiä tai heillä on erheellinen käsitys niiden sisällöstä tai soveltuvuudesta asiassa. Informatiivisen prosessinjohdon merkitys ei rajoitu pelkästään oikeudellisten kysymysten selvittämiseen, vaan sitä voidaan käyttää myös tosiasiapuolen

⁵⁶ Virolainen 2024, s. 197-199 ja Vaitoja 2014, s. 374.

⁵⁷ Virolainen 2024, s. 205 ja Vaitoja 2014, s. 302.

⁵⁸ HE 46/2014 vp, s. 50.

selvittämisessä.⁵⁹

2.2 Vaatimis- ja väittämistaakka

Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimien ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut. Kyseisestä säännöksestä käytetään termiä vaatimistaakka ja se asettaa tuomioistuimelle kaksi kriteeriä, jotka rajoittavat tuomioistuimen tutkimisvaltaa kieltämällä tuomitsemasta määrällisesti enemmän tai laadullisesti muuta kuin mitä asianosainen on vaatinut⁶⁰. Kyseessä on tutkielmani kannalta keskeinen säännös, koska yksityisoikeudellista saatavaa koskevassa kanteessa kantaja esittää rahasuoritusvaatimuksen vastaajalle.

Vaatimistaakan laajuutta, johon säännöksessä viitataan sanamuodolla ”enempää”, koskeva kysymys on useimmiten laatua koskevaa ongelmaa helpompi, sillä yleisen rahasuoritusvaatimuksen suuruus määrittää yksiselitteisesti sen, millainen suoritusvelvollisuus vastaajan maksettavaksi voidaan tuomioistuimen ratkaisussa enintään määrätä⁶¹. Säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 154/1990 vp) konkretisoidaan tätä kriteeriä toteamalla, että kantajan vaadittua esimerkiksi 1000 markan suuruisesta vahingonkorvausta, tuomioistuimien ei voi tuomita vastaajaa suorittamaan kantajalle suurempaa määrää, vaikka olisi ilmeistä, että kantaja on aliarvioinut vahingon määrän. Vastaavasti tuomio on annettava vähintään sen suuruisena kuin vastaaja on myöntänyt oikeaksi.⁶²

Laadulla viitataan säännöksessä oikeusseuraamukseen ja tästä esimerkkinä hallituksen esityksessä todetaan, ettei tuomioistuimien voi velvoittaa vastaajaa korvaamaan esineen arvoa, jos kanteessa on vaadittu ainoastaan irtaimen esineen palauttamista, vaikka oikeudenkäynnissä ilmenisi, että esine on tuhoutunut⁶³. Kyseessä on suhteellisen selkeä esimerkki, koska kysymyksessä on laadultaan erityyppisistä oikeusseuraamuksista. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty hankalampan vaatimistaakkaa koskevana kysymyksenä tilanne, jossa jutussa vedotut oikeustositukset mahdollistavat useamman laadultaan samanlaisen oikeusseuraamuksen tuomitsemisen, mutta kantaja on vaatinut vain yhtä näistä. Esimerkkinä tämänkaltaisesta tilanteesta on nostettu jaottelu

⁵⁹ Virolainen 2024, s. 208-213. ks. informatiivisesta prosessinjohtosta myös Vaitoja 2014, s. 302-303.

⁶⁰ Virolainen 2024, s. 324, Vaitoja 2014, s. 23 ja Hoffrén – Vuorenpää 2009, s. 790.

⁶¹ Vaitoja 2014, s. 23 ja Hoffrén – Vuorenpää 2009, s. 790.

⁶² HE 154/1990 vp, s. 29.

⁶³ HE 154/1990 vp, s. 29.

hinnanalennuksen ja vahingonkorvauksen välillä, sillä laadullisesti näissä tilanteissa oikeusseuraamus on sama eli raha, mutta sisällöltään seuraamukset eroavat toisistaan. Ratkaisuna tähän kysymykseen on esitetty, ettei tuomioistuimien vaatimistaakkaa koskevan säännön mukaan voi tuomita hinnanalennusta, jos ostaja on vaatinut vain vahingonkorvausta, mutta vastaaja näyttää toimineensa huolellisesti. Tässä tilanteessa ostaja jää kokonaan ilman hyvitystä. Jos ostaja on vaatinut vain hinnanalennusta sellaisen vahingon perusteella, jota ei voida ottaa huomioon hinnanalennusta määrättäessä, tuomioistuimien ei voi tuomita tästä vahingosta vahingonkorvaustakaan, vaikka vahingonkorvauksen edellytykset täyttyisivät.⁶⁴

Käsittelin väittämistaakaksi kutsuttua oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 2 momenttia lyhyesti jo edellä käsittelemään perustuvan vastuunjaon yhteydessä, mutta palaan siihen tässä kohtaa esittelemällä muutaman tarkentavan huomion tästä normista. Kuten edellä kävi jo ilmi, väittämistaakkasääntö kieltää tuomioistuinta perustamasta oikeudellista ratkaisua sellaisiin tosiseikkoihin, joihin asianosainen ei ole vedonnut vaatimustensa tueksi, joten asianosainen kantaa haitalliset seuraukset, mikäli hän ei osaa vedota edukseen oleviin seikkoihin⁶⁵. Hallituksen esityksessä konkretisoidaan tätä irtaimen kaupan perustuvalla esimerkillä, jonka mukaan tuomioistuimien ei saa hylätä kannetta sillä perusteella, että tavarassa on ollut virhe, jos vastaaja on kanteen kiistäessään ainoastaan väittänyt maksaneensa tavarana⁶⁶. Asianosaiset siis rajaavat vetoamislausumillaan tuomioistuimien tutkinnan kohteen haluamaansa tapahtumainkulkuun, jolloin faktaperusteeksi ajateltavissa oleva seikka tai seikastokokonaisuus, johon ei ole vedottu, jää tutkinnan ulkopuolelle⁶⁷.

Väittämistaakka on subjektiivinen eli juuri kyseisen asianosaisen on vedottava tosiseikkaan, jotta se voitaisiin ottaa tutkittavaksi ja tuomion perusteeksi⁶⁸. Väittämistaakka kuitenkin rasittaa hieman eri tavoin kantajaa ja vastaajaa, sillä kantajalle se aiheuttaa usein enemmän velvoitteita. Kantajan on kaikissa tapauksissa vedottava niihin asiaperusteisiin, joihin tämä perustaa vaatimuksensa oikeusseuraamuksesta. Jos vastaaja ei myönnä kantajan vaatimuksia kokonaan oikeiksi,

⁶⁴ Hoffrén – Vuorenperä 2009, s. 791 ja 798.

⁶⁵ Vaitoja 2014, s. 26-28 ja Virolainen 2024, s. 332. Väittämistaakan funktiona on kontradiktorisen periaatteen toteutuminen, sillä tuomioistuimien ratkaisu tulisi vastapuolelle yllätyksenä, jos asianosaisen väittämistaakka ei olisi voimassa. Kontradiktorinen periaate edellyttää sekä vaatimistaakkasäännön että väittämistaakkasäännön tiukkaa noudattamista. ks. Virolainen 2024, s. 333-334 ja Jokela 2016, s. 78.

⁶⁶ HE 154/1990 vp, s. 29.

⁶⁷ Lappalainen 1998, s. 135.

⁶⁸ Virolainen 2024, s. 335, Vuorenperä ym. 2021, s. 196, Saranperä 2013, s. 955.

tuomioistuimen velvollisuutena on tällöin tutkia, aiheutuuko kantajan vetoamista perusteista tämän vaatima oikeudellinen seuraamus. Kun vastaaja tunnustaa tai kiistää kantajan esittämät tosiseikat, kyse ei ole väittämistaakan tarkoittamasta vetoamisesta, vaan kannanotoista seikkoihin, joihin nähden vastapuolella on väittämistaakka. Vastaajalla on väittämistaakka vain sellaisista kanteen vastustamisperusteen muodostavista vastatosiseikoista, jotka riitauttamatta kantajan esittämää tosiseikasta merkitsevät lisäystä jutun relevanttiin faktamateriaaliin.⁶⁹

Asianosaisilla ei ole väittämistaakkaa esittämiensä vaatimusten oikeudellisista perusteista, sillä faktat eli oikeustositseikat on erotettu niiden oikeudellisesta arvioinnista eli siitä, mikä on kyseisen seikan juridinen merkitys. Vetoamislausumin ei siis tarvitse esittää juridisia luonnehdintoja oikeustositseikoista eikä jutun oikeuskysymyksestä yleensäkään, koska väittämistaakan kohteena on aina konkreettinen oikeustositseikka.⁷⁰ Väittämistaakka ei kohdistu myöskään välillisesti relevantteihin seikkoihin eli niin sanottuihin todistusitseikkoihin, joilla tarkoitetaan niitä tosiseikkoja, joiden avulla oikeustositseikan olemassaolo voidaan todistaa. Syynä tähän erotteluun on lähinnä se, ettei väittämistaakkaa ole haluttu ulottaa todistusratkaisuun, jossa todistelua arvioidessaan tuomioistuimen on otettava viran puolesta huomioon kaikki asiassa esitetty selvitys riippumatta siitä, kumpi asianosainen sen on esittänyt.⁷¹

Siirryn tutkielmassa seuraavaksi käsittelemään todistustaakkaa, joka on erotettava väittämistaakasta, vaikka myös todistustaakkasäännön kohde on määritelty oikeustositseikan käsitettä hyväksikäyttäen, kun näytönarviointi kohdistuu viime kädessä oikeustositseikkoihin. Jos näytön riittävyysarvioinnissa, oikeustositseikka jää vaille riittävää näyttöä, eli näyttökynnys ei ylity, todistustaakan jakautuminen ratkaisee sen, oletetaanko seikka olemassa olevaksi.⁷² Näytön riittävyysarvioinnilla tarkoitetaan siis tuomioistuimen kannanottoa näyttökynnykseen ja todistustaakkaan käsiteltävänä olevassa jutussa⁷³. Toisaalta väittämistaakka edeltää myös itse todistustaakkakysymystä, koska ilman vetoamislausumia ei tiedetä riittäviä seikkoja, joista todistelun esittäminen on tarpeen⁷⁴. Yhteistä näille kuitenkin on se, että pääsäännön mukaan

⁶⁹ Virolainen 2024, s. 335, Vaitoja 2014, s. 53 ja Lappalainen 1998, s. 136. Vastatosiseikkaan liittyy oma oikeusseuraamus, joka voi laadultaan olla kantajan kanneperusteeseen vetoaman oikeuden syntyä ehkäisevä, kyseisen oikeuden lakkauttava tai tuota oikeutta muuttava. Ks. Saranpää 2013, s. 956.

⁷⁰ Virolainen 2024, s. 337, Vaitoja 2014, s. 63 ja Lappalainen 1998, s. 135.

⁷¹ HE 154/1990 vp, s. 29, Vaitoja 2014, s. 35 ja Virolainen 2024, s. 336-337.

⁷² Vaitoja 2014, s. 67 ja 507.

⁷³ Saranpää 2013, s. 956.

⁷⁴ Tarkka 2015, s. 512.

väittämistaakka jaetaan samalla tavoin kuin todistustaakkaa, mutta tästäkin pääsäännöstä on olemassa poikkeuksia, eikä väittämis- ja todistustaakka aina ole pääsäännön mukaisesti samalla osapuolella⁷⁵.

2.3 Todistustaakka

2.3.1 Todistustaakan pääsääntö

Todistustaakassa on kysymys siitä, kumman asianosaisen tulee esittää seikasta vaadittu näyttöä ja toisaalta kuka kärsii haitalliset seuraukset tarvittavan näytön puuttumisesta, jos riittävää näyttöä ei ole esitetty. Kysymys todistustaakasta ja näyttökynnyksestä tosin aktualisoituu dispositiivisissa asioissa vain, jos jutun asianosainen vetoaa konkreettisiin oikeustositseikkoihin vaatimuksensa tueksi ja vastapuoli kiistää nämä faktaväitteet⁷⁶. Tunnustus taas tekee todistelun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisesti tarpeettomaksi.

Todistustaakka on osa tuomioistuimen suorittamaa näyttökysymyksen ratkaisemista, johon liittyy todisteen näyttöarvon määrittämisen lisäksi kysymys siitä, onko asianosainen esittänyt niin vahvaa näyttöä, että se voidaan asettaa tuomion perustaksi.⁷⁷ Teoreettisesti näyttökysymyksen ratkaisemisessa voidaan siis erottaa todisteiden näyttöarvon punninta eli varsinainen todistusharkinta ja näytön riittävyttä koskevaan päätöksenteko, mutta käytännön ratkaisutoiminnassa molemmat elementit sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi⁷⁸. Jos oikeustositseikasta ei ole saatu jutussa riittävää näyttöä, joudutaan oikeustositseikka valitsemaan todistustaakanormin perusteella, jolloin määritetään se, kumman osapuolen tappioksi koituu riittävän näytön saavuttamatta jääminen⁷⁹. Oikeuskirjallisuudessa todistustaakkaa on kuvattu ensisijaisesti tuomioistuimelle suunnatuksi normiksi, joka mahdollistaa ratkaisupakosta suoriutumisen näyttöepäselvyytilanteessa, kun taas asianosaisen kannalta merkitys on välillisempi⁸⁰. Tätä kysymystä todistustaakan jakamisesta on pidetty yhtenä

⁷⁵ OMMML 69/2012, s. 71 ja Vaitoja 2014, s. 507. Poikkeuksen pääsääntöön muodostaa käännetty todistustaakka, jossa oikeustositseikkaan kohdistuva todistustaakka on siitä väittämistaakan kantavan asianosaisen vastapuolella. Ks. Saranpää 2011a, s. 511.

⁷⁶ Rautio 2020, s. 34 ja Klami 2000, s. 72.

⁷⁷ OMMML 69/2012 s. 22. Todistustaakka termistä on korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2007:52 käytetty synonyyminä näyttövelvollisuutta ja joskus käytetään myös näiden nimitysten yhdistelmää näyttötaakkaa samassa merkityksessä. Ks. Saarnilehto 2010, s. 54.

⁷⁸ Lappalainen 2001, s. 294.

⁷⁹ Rautio ja Frände 2020, s. 34, Saarnilehto 2010, s. 53, Lappalainen 2001, s. 316.

⁸⁰ Saranpää 2011b, s. 593.

siviiliprosessioikeustutkimuksen vaikeimmista tutkimusongelmista⁸¹.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan riita-asiassa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu⁸². Tämän yleisluontoisen säännöksen ei katsota suoranaisesti ratkaisevan kysymystä todistustaakan jakautumisesta asianosaisten välillä, vaan ilmaisee sen lähtökohdan, että todistustaakka voi olla paitsi kantajalla myös vastaajalla. Lähtökohdaksi hallituksen esityksessä nostetaan se, että asianosaisella on todistustaakka niistä seikoista, joista hänellä on väittämistaakka, mutta aina ne eivät ole samalla osapuolella, kuten edellä on jo todettu. Yleispätevää sääntöä todistustaakan jakautumisesta riita-asiassa ei siis ole.⁸³ Todistustaakan jakautumisen osalta oikeuskirjallisuudessa on kiinnitetty huomiota myös siihen, ettei todistustaakan jaossa määräävä ole prosessuaalinen asianosaisasema, vaan pikemminkin asema aineellisoikeudellisessa oikeussuhteessa, minkä vuoksi todistustaakka yhdestä oikeustositseikasta voi olla kantajalla ja jostakin toisesta oikeustositseikasta vastaajalla⁸⁴.

2.3.2 Poikkeukset todistustaakan pääsäännöstä OK 17:2.4:n mukaan

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 4 momentin mukaisessa erityissäännöksessä todistustaakan jaosta todetaan, että pääsääntöä todistustaakan jakautumisesta noudatetaan, jollei todistustaakasta laissa toisin säädetä. Todistustaakasta voidaan säätää siis pääsäännöstä poikkeavalla tavalla muualla lainsäädännössä, mistä esimerkkinä hallituksen esityksessä käsitellään maksupalvelulain 72 §:n 1 momentissa säädettyä todistustaakan jakoa kahdessa tapauksessa⁸⁵. Viittaus muihin lakeihin tarkoittaa sitä, että todistustaakkasäännöksiä joudutaan hakemaan myös muista lähteistä kuin oikeudenkäymiskaaren säännöksistä, mutta tätä parempaa ratkaisua voidaan tuskin saavuttaa, koska kaikkien kysymykseen tulevien todistustaakkasäännösten keskittämistä yhteen lakiin ei

⁸¹ Saranpää 2011a, s. 505.

⁸² Vastaavaa yleissäännöstä todistustaakan jakautumisesta ei ole esimerkiksi Ruotsin, Norjan tai Tanskan siviiliprosesseissa, joten kyseessä on pohjoismaisella tasolla poikkeuksellisesta ratkaisusta. Ks. OMSO 65/2012, s. 16-17.

⁸³ HE 46/2014 vp, s. 46 ja OMMML 69/2012, s. 71. Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi Lappalainen on kuvannut todistustaakan yleissäännöstä mitäänsanomattomaksi, joka ilmaisee vain sen, että todistustaakka ylipäänsä jakaantuu siviiliasioissa asianosaisten kesken ja että selvittämättä jäämisen riski voi kohdata myös vastaajaa. ks. Lappalainen 2001, s. 321-322.

⁸⁴ Ks. Saranpää, 2011, s. 510 ja Lappalainen 2001, s. 324.

⁸⁵ HE 46/2014 vp, s. 48.

voida oikeuskirjallisuuden mukaan pitää tarkoituksenmukaisena tai edes mahdollisena⁸⁶. Aineellisoikeudelliseen lainsäädäntöön sisältyy useita todistustaakasäännöksiä, joita on listattu Helsingin hovioikeuspiirin vuoden 2014 laatuhankeessa. Yleisesti todistustaakasäännösten todetaan laatuhankeen mukaan koskevan niin sanottua ekskulpaatiovastuuta tai toisaalta tilanteita, joissa toisen osapuolen suojaamiseen myös todisteluun varautumisen kannalta on lainsäätäjällä ollut nimenomainen intressi, kuten esimerkiksi kuluttajien kohdalla.⁸⁷

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 4 momentin mukaan pääsääntöä todistustaakasta noudatetaan, jollei asian laadun perusteella muuta johdu. Asian laatu on siis toinen mahdollisuus poiketa todistustaakkaa koskevasta pääsäännöstä. Hallituksen esityksen mukaan todistustaakanormi voi syntyä oikeuskäytännössä, josta esimerkkinä mainitaan lahjansaajan todistustaakka siitä, että kysymyksessä on lahja eikä esimerkiksi kauppa. Todistustaakan jakautumista koskevasta harkinnasta todetaan hallituksen esityksessä, että siinä on kiinnitettävä ennen muuta huomiota kokemukseräiseen todennäköisyyteen ja asianosaisten näyttömahdollisuuksiin, minkä lisäksi merkitystä voi olla myös kyseisen lainsäädännön toimivuudella.⁸⁸ Jouko Halila nosti ensimmäisenä tutkimuksessaan nämä kriteerit todistustaakan jakamiseen jo vuonna 1955⁸⁹.

Aineellisen oikeuden tarpeet tulee huomioida siten, ettei todistustaakan jaolla jouduta ainakaan vaarantamaan aineellisen oikeuden tarkoituksen toteutumista, joten todistustaakan jaon järjestämisen tulisi olla sopusoinnussa aineellisessa oikeudessa asetettujen tavoitteiden toteutumisen kanssa⁹⁰. Esimerkiksi luotonannon toimivuuden voidaan katsoa edellyttävän, että velallisella on todistustaakka velan maksamisesta. Kokemukseräisellä todennäköisyydellä, jolle on annettu todistustaakan jakosääntöjä muodostettaessa varsin huomattava merkitys, tarkoitetaan sitä, että todistustaakka on sillä osapuolella, jonka väite merkitsee poikkeamista elämän säännönmukaisuuksista. Klassiseksi esimerkiksi on kutsuttu lahjaväitteen esittäjään kohdistuvaa todistustaakkaa, koska rahaa ei yleensä anneta lahjaksi, vaan velaksi.⁹¹ Tällöin pyritään siihen, että

⁸⁶ Saranpää 2013, s. 965.

⁸⁷ Helsingin hovioikeuden laatuhanke 2014, s. 65-66.

⁸⁸ HE 46/2014 vp, s. 48.

⁸⁹ Halila 1955, s. 291-307. Esimerkiksi Lappalainen on tunnustanut nämä kriteerit edelleen 2000-luvun alussa. Ks. Lappalainen 2001, s. 325-328.

⁹⁰ Ks. Halila 1955, s. 292-293 ja Lappalainen 2001, s. 326.

⁹¹ Ks. Halila 1955, s. 294-297 ja Lappalainen 2001, s. 326.

tuomion sisältö vastaa todellista, mutta selvittämättömäksi jäänyttä asian tilaa⁹².

Kolmantena seikkana todistustaakan jakautumisessa voidaan ottaa huomioon asianosaisten näyttömahdollisuudet, jolla tarkoitetaan sitä, että todistustaakka asetetaan sille asianosaisella, jolla on katsottava olevan helpompaa esittää selvitystä edukseen verrattuna hänen vastapuolensa mahdollisuuksiin näytön esittämiseen omaksi edukseen. Kyse on siitä, mitä kokemuseräisestä voidaan sanoa asianosaisten mahdollisuuksista hankkia todisteita. Mikäli parempi näyttömahdollisuus on selvä, ei todistustaakan jakamisessa voitaisi poiketa heikomman näyttömahdollisuuden omaavan vahingoksi.⁹³

Tutkielman aiheena olevaa yksityisoikeudellisen saatavan määrää voisi lähestyä myös todistustaakkaa käsittelevällä näkökulmalla koskien sellaisia tilanteita, joissa saatavan määrä ei ole näytettävissä tai siitä on vaikea esittää näyttöä, mutta tähän kysymykseen ei ole mahdollista tutkielman laajuuden puitteissa perehtyä tarkemmin. Tutkielmassa ei käsitellä tarkemmin todistustaakan jakoa asianosaisten välillä saatavan määrän osalta todistelullisesti vaikeissa yksityisoikeudellista saatavaa koskevissa kanteissa, vaan kohteena on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin soveltaminen. Saarnilehto on sivunnut tätä aihetta vahingonkorvauksen osalta artikkelissaan Todistustaakka vahingonkorvausasioissa, mutta nähdäkseni artikkelissa sivuttu kysymys jättää edelleen tilaa tätä laajemmalle tarkastelulle siviiliprosessioikeustutkimuksen parissa⁹⁴.

2.4 Näyttökynnys

2.4.1 Näyttökynnyksen pääsääntö dispositiivisissa riita-asioissa

Näyttökysymyksen ratkaisussa tuomarin tulee ottaa ensinnäkin kantaa siihen, mikä on esitetyn todisteen näyttöarvo eli todistusvoima, jolloin tuomari harkitsee, miten vahvaa tukea todiste antaa sille, että todistettava asia on tapahtunut tai on totta. Tuomarin on toiseksi harkittava, antavatko todisteet niin vahvaa tukea todistettavalle asialle, että näyttökynnys ylittyy, jolloin asiantila otetaan tuomion pohjaksi.⁹⁵ Näyttökynnyksellä määritellään siis se, kuinka vahvaa näyttöä näyttövelvollisen asianosaisen hyväksi vaaditaan, jotta voitaisiin ottaa näyttöä arvioitaessa kantaa

⁹² Halila 1955, s. 294.

⁹³ Ks. Halila 1955, s. 297-299 ja Lappalainen 2001, s. 327-328.

⁹⁴ Saarnilehto 2010, s. 96-101.

⁹⁵ LaVM 19/2014 vp, s. 10.

siihen, onko näyttö riittävää⁹⁶. Riita-asioiden osalta näyttökynnys käy ilmi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 2 momentista, jonka mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön. Näyttökynnyksen korkeuden riita-asioissa osoittaa siis ilmaisu ”uskottava”, joka on samalla myös niin sanottu normaali näyttökynnys riita-asioissa⁹⁷. Uskottava näyttö on samalla vastaus kysymykseen, kuinka paljon näyttöä on esitettävä, jotta asianosaisen voidaan katsoa selvinneen todistustaakastaan⁹⁸.

Riita-asioiden näyttökynnyksen muotoilua muutettiin lainvalmistelun aikana, sillä todistelutoimikunnan mietinnössä alkuperäinen ehdotus oli riittävän näytön vaatimus. Näyttökynnyksen soveltamisen osalta mietinnössä todettiin, että tätä näyttökynnystä sovellettaessa ratkaisun perustaksi asetetaan se seikka, josta on esitetty vahvempaa näyttöä kuin sen vastakohdasta.⁹⁹ Edellä mainittua virkettä kritisoitiin todistelutoimikunnan mietinnön pohjalta annetuissa lausunnoissa, koska virke näytti merkitsevän, että mietinnön laatijat suosittelivat riita-asiain normaaliksi näyttökynnykseksi ns. näyttöenemmysperiaatteen mukaista näyttövaatimusta. Tästä olisi seurannut Virolaisen mukaan todistustaakan mitätöityminen ja normaalin näyttökynnyksen alentuminen.¹⁰⁰ Näyttökynnyksen muotoilua kritisoitiin myös kehäpäätelmäksi, jonka mukaan riittävä näyttö on käsillä, kun käsillä on riittävä näyttö¹⁰¹.

Hallituksen esityksessä näyttökynnyksen perusteluista poistettiin virke, jonka katsottiin viittaavan näyttöenemmysperiaatteeseen. Riita-asioiden näyttökynnyksen korkeuden todetaan perusteluissa olevan alempi kuin rikosasioissa syyksiluettavalta tuomiolta edellytettävä varteenotettavan epäilyn puuttuminen vastaajan syyllisyydestä, mutta korkeampi kuin todennäköiset syyt. Aiemmin oikeuskirjallisuuden parissa näyttökynnyksestä on käytetty ilmaisua ”jonkinlainen järkevä näyttöenemmys”, ja tätä näytöltä vaadittavaa vahvuutta ei ollut tarkoitus muuttaa uudistamisen yhteydessä.¹⁰² Näyttökynnystä koskevalla lainkohdalla kuitenkin asetettiin riita-asioihin sääntö, jota ei ollut lainsäädännössä ennen uudistusta¹⁰³.

⁹⁶ Lappalainen 2001, s. 341-342. Oikeuskirjallisuudessa synonyyminä näyttökynnykselle on käytetty myös tuomitsemiskynnystä ja näyttövaatimusta. Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 132-136 ja Klami ym. 1995, s. 40.

⁹⁷ HE 46/2014 vp, s. 46.

⁹⁸ Rautio ja Frände 2020, s. 35.

⁹⁹ OMML 69/2012 s. 72 ja 216.

¹⁰⁰ OMML 30/2013, s. 59-60. Näyttöenemmysperiaatteesta tarkemmin ks. Saranpää 2010.

¹⁰¹ OMML 30/2013, s. 52, 55 ja 59.

¹⁰² HE 46/2014 vp, s. 46.

¹⁰³ Pölönen – Tapanila 2015, s. 135.

2.4.2. Poikkeukset näyttökynnyksen pääsäännöstä OK 17:2.4:n mukaan

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 4 momentin mukaan pääsääntönä olevasta näyttökynnyksestä on mahdollista poiketa, jos laissa säädetään toisin näytöltä vaadittavasta vahvuudesta tai asian laadun perusteella, kuten myös todistustaakan kohdalla. Jos laissa säädetään näytön vahvuudesta, kysymys on yleensä normaalia matalammasta näyttövaatimuksesta. Esimerkkinä hallituksen esityksessä mainitaan asuntokauppalain (843/1994) 6 luvun 8 §, jonka mukaan ostajalla on tietyissä tapauksissa oikeus pidäytyä kauppahinnan maksamisesta odotettavissa olevan asunnon hallinnan luovutuksen viivästymisen johdosta, kunnes myyjä saattaa todennäköiseksi, että hän kykenee täyttämään sopimuksen ajoissa.¹⁰⁴ Asuntokauppalaisissa tarkoitettussa tilanteessa myyjältä vaaditaan vain todennäköisyyttä, eikä riita-asioiden normaalina näyttökynnyksenä olevaa uskottavaa näyttöä.

Hallituksen esityksessä todetaan asian laadun vaikuttamisesta näyttökynnykseen, että niillä perusteilla, joita on käsitelty todistustaakan jakautumisen osalta, voisi olla merkitystä myös harkittaessa näyttökynnyksen korkeutta¹⁰⁵. Hallituksen esityksessä virkkeessä on käytetty konditionaalia, mikä nähdäkseni johtaa epävarmuuteen todistustaakan jakautumisessa käytettyjen perusteiden vaikutuksesta normaaliin näyttökynnykseen. Oikeuskirjallisuuden mukaan näistä erityisasema on näyttömahdollisuuksilla, joka aktualisoituu usein syysuhteiden todistamisessa¹⁰⁶. Asian laadun vaikuttamisesta näyttökynnykseen hallituksen esityksessä mainitaan oikeuskäytännöstä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1995:53, jossa näyttömahdollisuudet ja asian laatu huomioon ottaen rokotteen ja siitä aiheutuneen sairauden välisen syy-yhteyden osalta tyydyttiin vahvuudeltaan tavanomaista heikompaan näyttöön¹⁰⁷.

Oikeuskirjallisuudessa ainakin Klami on ollut valmis katsomaan jo ennen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistusta, että samat asiat vaikuttavat sekä näyttökynnyksen korkeuteen että todistustaakkaan. Klami puhuu joustavasta näyttökynnyksestä, jolla hän tarkoittaa sitä, että toisinaan näytön todistusarvolta vaaditaan enemmän, toisinaan vähemmän. Joustava näyttökynnys merkitsee samalla sitä, että koko faktapremissien asettamisprosessi joustaa eli todistusharkinnan

¹⁰⁴ HE 46/2014 vp, s. 48.

¹⁰⁵ HE 46/2014, vp, s. 48.

¹⁰⁶ Rautio ja Frände 2020, s. 37.

¹⁰⁷ HE 46/2014 vp, s. 48.

ja todistustaakkanormin soveltamisen muodostama kokonaisuus. Mikäli näyttökynnys asetetaan kovin korkealla, hyväksytään liian helposti väärin ratkaisujen riski operoitaessa kaavamaisilla todistustaakkanormeilla.¹⁰⁸ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistusta koskevissa esitöissä lainsäätäjät selvästi hyväksyy näyttökynnyksen tapauskohtaisen joustavuuden riippuen asian laadusta ja yhtyy näin ollen Klamin oikeuskirjallisuudessa aiemmin esittämään näkemykseen.

2.5 Yksityisoikeudellinen saatava suorituskanteena

2.5.1 Suorituskanteen määritelmä

Siviiliprosessimenettelyn perustan muodostaa kantajan kanne, johon sisältyy kaksi perusosaa eli kannevaatimus ja kanneperuste. Näistä vaatimusosassa kantaja ilmaisee, mihin oikeusseuraamukseen kantaja asiassa pyrkii, kun taas perusteosassa kantaja esittää konkreettisen tapahtumien kulun, jonka vuoksi hänen vaatimuksensa on hänen käsityksensä mukaan hyväksyttävä.¹⁰⁹ Edellä selostetun näyttökynnyksen tulee ylittyä kaikkien seikkojen osalta, jotka muodostavat vaatimuksen hyväksymisen kannalta olennaiset seikat¹¹⁰.

Yksityisoikeudellista saatavaa koskevan kanteen kohdalla puhutaan suorituskanteesta, sillä kanteessaan kantaja osoittaa tuomioistuimelle pyynnön, että se velvoittaa vastaajan suorittamaan kanteessa yksilöidyn rahamääräisen suorituksen. Vaatimuksellaan asianosainen siis pyytää tuomioistuinta antamaan tuomion, joka sisältää määrätyn oikeusseuraamuksen.¹¹¹ Oikeustositseikka on vaaditun oikeusseuraamuksen välttämätön edellytys, joten vaatimuksesta riippuen kanteen hyväksymisen edellytyksenä olevat oikeustositseikat vaihtelevat eri yksityisoikeudellisten saatavien kohdalla¹¹². Näitä kaikkia oikeusseuraamuksia ja niiden tuomitsemisen materiaalisia edellytyksiä ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä tässä tutkielmassa, joten käsittelen esimerkkinä hinnanalennusta kiinteistökaupan kohteessa olevan virheen vuoksi, jota voidaan vaatia maakaaressa (540/1995) määritellyillä perusteilla. Maakaaren mukaisia muita oikeusseuraamuksia virheen perusteella ovat 2 luvun 17 §:n mukaan kaupan purku ja vahingonkorvaus.

¹⁰⁸ Klami 2000, s. 83-85.

¹⁰⁹ Lappalainen 1995, s. 361-362. Ks. myös Jokela 2024, s. 297-298.

¹¹⁰ Pölönen – Tapanila, 2015, s. 132.

¹¹¹ Jokela 2024, s. 301-306 ja Lappalainen 1995, s. 363-368. Muita kannetyyppejä ovat vahvistuskanne ja muotoamiskanne. ks. Lappalainen 1995, s. 368-373.

¹¹² Vuorenperä ym. 2021, s. 109.

2.5.2 Uskottava näyttö saatavan perusteesta

Kanteessa on ilmoitettava ne välittömästi asiaan vaikuttavat tosiseikat, joiden olemassaolosta kantaja katsoo seuraavan, että hänen vaatimuksensa on oikeutettu¹¹³. Esimerkkinä käytettävän hinnanalennuksen tuomitseminen edellyttää, että kaupan kohteessa on virhe, jolloin kaupan kohde eroaa siitä, mitä ostajalla oli oikeus odottaa. Virheeltä ei kuitenkaan vaadita olennaisuutta toisin kuin kaupan purkua koskevassa oikeusseuraamuksessa eikä edellytyksenä ole myöskään myyjän tuottamus.¹¹⁴ Maakaaren mukaisia virhetyyppejä ovat laatuvirhe, oikeudellinen virhe ja vallintavirhe, joiden tarkemmat edellytykset on määritelty lain 2 luvun 17–19 pykälissä. Esimerkiksi laatuvirhe kiinteistössä on maakaaren mukaan, jos se ei vastaa sovittua. Myyjän virhevastuu voi perustua myös hänen antamiin virheellisiin tai harhaanjohtaviin tietoihin taikka hänen havaitseman ostajan virheellisen käsityksen oikaisematta jättämiseen. Lisäksi myyjä on vastuussa siitä, jos kiinteistö salaisen virheen vuoksi poikkeaa merkittävästi siitä, mitä myydyin kaltaiselta kiinteistöltä voidaan edellyttää.

Virhevastuuta arvioitaessa on merkitystä ostajan tarkastusvelvollisuudella ja ostajan mahdollista virhettä koskevalla tiedolla, sillä ostajan mahdollisuuksia vedota kiinteistökaupan kohteessa olevaan virheeseen on rajoitettu maakaarella 2 luvun 22 §:ssä siten, ettei ostaja saa vedota virheenä seikkaan, josta hänen täytyy olettaa tienneen kauppaa tehtäessä¹¹⁵. Ostaja menettää oikeutensa vedota virheeseen myös, jos hän ei ole reklamoinut maakaaren mukaan oikea-aikaisesti myyjälle, joten ostajan tulee myös reklamoida ajoissa. Hinnanalennuksen edellytykset kiinteistökaupan kohteessa olevan virheen perusteella ovat siis kiinteistössä oleva virhe, ostaja ei ole havainnut eikä hänen olisi pitänyt havaita virhettä ennen kauppaa ja ostaja on reklamoinut ajoissa¹¹⁶. Nämä edellytykset muodostavat perusteet hinnanalennusta koskevan oikeusseuraamuksen vaatimiselle, ja joiden jokaisen osalta näyttökynnyksen tulee ylittyä, jotta tuomioistuin voi hyväksyä kantajan vaatimuksen.

¹¹³ HE 15/1990 vp, s. 49-50.

¹¹⁴ Hoffrén – Vuorenperä 2009, s. 779-780.

¹¹⁵ Hoffrén – Vuorenperä 2009, s. 781.

¹¹⁶ Hoffrén – Vuorenperä 2009, s. 782.

2.5.3 Uskottava näyttö saatavan määrästä

Hinnanalennuksen perusteiden olemassaolo ei vielä riitä, sillä pääsäännön mukaan vaaditusta määrästä tulee esittää näyttö samoin perustein kuin muistakin asianosaisen todistustaakan piirissä olevista seikoista¹¹⁷. Saatavaa koskevissa kanteissa todistelun kohteena on myös saatavan määrä. Saatavan määrässä on siis kyse oikeustositseikasta, johon väittämistaakan mukaan tulee vedota, minkä lisäksi sen olemassaolosta on esitettävä todistositseikkojen avulla uskottava näyttö, jotta seikka voidaan asettaa ratkaisun perustaksi¹¹⁸. Kun edellytykset hinnanalennukselle virheen perusteella täyttyvät, ostajan suoritusvelvollisuutta alennetaan virhettä vastaavalla määrällä, josta hinnanalennusta vaativan tulee esittää uskottava näyttö. Hinnanalennuksen määrä lasketaan lähtökohtaisesti vähentämällä sovitusta kauppahinnasta virheellisen kiinteistön arvo kaupantekohetkellä. Kauppahinnan oletetaan vastanneen käypää arvoa, jolloin sen osapuolen, joka haluaa vedota siihen, ettei kauppaa ole tehty käypään hintaan, on näytettävä väitteensä toteen. Oikeuskäytännössä hinnanalennus on usein laskettu korjauskustannusten perusteella, jolloin ne esitetään todistositseikkoina todistelussa koskien sitä, miten virheellisen kaupan kohteen arvo poikkeaa kauppahinnasta.¹¹⁹

2.5.4 OK 17:2.3 mukainen poikkeus uskottavan näytön vaatimuksesta saatavan määrässä

Poikkeuksen uskottavan näytön vaatimuksesta saatavan määrän osalta muodostaa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentti, jonka mukaan tuomioistuin arvioi määrän, jos yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain kohtuuttomien vaikeuksien tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai kohtuuttomalla vaivalla. Arviointisäännöstä sovelletaan vain saatavan määrää koskeviin näyttövaikeuksiin, mutta sillä ei ole kuitenkaan tarkoitus poiketa siitä, että uskottava näyttö on esitettävä niistä perusteista, joiden pohjalta kanteessa vaaditaan oikeusseuraamuksena yksityisoikeudellista saatavaa¹²⁰.

Aiemmin VOK 17 luvun 6 §:n mukaan, kun kysymys oli vahingon määrästä eikä siitä ollut saatavissa näyttöä tai se oli vain vaikeuksien esitettävissä, oli oikeudella valta arvioida vahinko

¹¹⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 131 Viljanen 2008a, s. 366.

¹¹⁸ Lappalainen 1995, s. 56-57.

¹¹⁹ Hoffrén – Vuorenperä 2009, s. 783-785.

¹²⁰ KKO 2021:59 kohta 12.

kohtuuden mukaan. Oikeuskirjallisuuden mukaan lainsäätäjät oli ottanut korvauksen suuruuden arviontiin liittyvät vaikeudet huomioon säätämällä arviointisäännöksestä VOK 17 luvun 6 §:ssä, sillä todisteiden niukkuus ja niiden saannin hankaluus tai kertakaikkinen mahdottomuus tuottivat usein esteitä vahingonkorvauksen määrittämiselle. Kyseessä oli olennainen helpotus korvausta vaatineelle riita-asian osapuolelle.¹²¹

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistamisen yhteydessä arviointisäännöksen soveltamisalaa laajennettiin koskemaan myös muita yksityisoikeudellisia saatavia kuin vahingon määrää¹²². Muita keskeisiä muutoksia oli, että arvioinnin edellytyksiin lisättiin asiaan laatuun nähden kohtuuttomat kustannukset tai kohtuuttomat vaivat sekä aiemmin vaadittu kohtuullisuusharkinta poistettiin säännöksestä. Huomionarvoista on se, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 4 momentin mukaan arviointisäännöstä noudatetaan jollei laissa toisin säädetä, joten muualla lainsäädännössä voidaan poiketa tästä saatavan määrää koskevasta yleisestä näyttöhelpotuksesta. Oikeuskirjallisuudessa tällaisena erityissäännöksenä, jossa on poikettu oikeudenkäymiskaaren arviointisäännöksestä, mainitaan metsästyslain (615/1993) 79 §¹²³. Pykälän mukaan riistaeläimen arvo määrätään maa- ja metsätalousministeriön riistaeläimille vahvistamien elävän riistaeläimen ohjeellisten arvojen perusteella, jotka löytyvät maa- ja metsätalousministeriön asetuksessa elävän riistaeläimen ohjeellisista arvoista (241/2010).

Arviointisäännöksen tarkoituksena on estää epäoikeudenmukaisena pidettävä tilanne, jossa saatavan perusteista on esitetty uskottava näyttö ja maksuvelvollisuus on sinänsä kiistaton, mutta kanne joudutaan hylkäämään, koska saatavan rahamäärästä ei ole riittävän vahvaa näyttöä¹²⁴. Esimerkkinä käytetyn hinnanalennuksen kohdalla oikeudenkäyntiaineisto sisältäisi siis uskottavan näytön hinnanalennuksen perusteista, mutta hinnanalennuksen määrästä ei olisi riittävän vahvaa näyttöä, jolloin kanne jouduttaisiin aina hylkäämään ilman arviointisäännöstä. Arviointisäännöksestä huolimatta pääsääntönä pidetään edelleen sitä, että asianosaisen on esitettävä saatavissa oleva näyttö ja saatavan määrästä on esitettävä oikeudenkäymiskaaren 17 §

¹²¹ Halila 1961, s.291.

¹²² HE 46/2014 vp, s. 47.

¹²³ Rautio – Frände 2020, s. 38.

¹²⁴ HE 46/2014 vp, s. 47. Myös Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 35 luvun 5 §:n mukaisen arviointisäännöksen yksi perusteluista oli se, että olisi yleisen oikeustajun kannalta loukkaavaa, mikäli vahingonkorvauskanne voitaisiin hylätä määrän arviointiongelmien vuoksi, vaikka muuten olisi täysin selvää, että vahinkoa oli aiheutunut. Ks. Lindblom 1993, s. 327.

luvun 2 §:n 2 momentissa näyttökynnykseksi asetettu uskottava näyttö¹²⁵.

Systematiikaltaan vastaavanlainen määrän arviointia koskeva säännös on rikoslain (39/1889) 10 luvun 2 §:n 2 momentti, jonka mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet, jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Säännöksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole muuttaa sitä seikkaa, että todistustaakka hyödyn menettämisen perusteista ja määrästä on menettämisseuraamuksen vaatijalla¹²⁶. Syyttäjän todistustaakkaa lieventävä näyttöhelpotus ei koske muita menettämisseuraamuksen perustavia seikkoja kuin hyödyn määrää¹²⁷.

Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 35 luvun 5 § sisältää myös vahingon määrän arviointia koskevan säännöksen, jonka mukaan tuomioistuin voi arvioida vahingon kohtuulliseen määrään, jos kysymys on tapahtuneen vahingon arvioinnista ja täyttä näyttöä ei vahingosta voida esittää tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Näin voidaan myös menetellä, jos todistelusta oletettavasti aiheutuisi kustannuksia tai haittaa, joka ei ole järkevässä suhteessa vahingon suuruuteen ja vaadittu vahingonkorvaus on määrältään vähäinen¹²⁸. Suomen ja Ruotsin oikeuden yhteisen oikeushistoriallisen taustan ja oikeuskulttuuristen yhteneväisyyksien vuoksi maiden välisellä oikeusvertailulla on oikeuslähdeopillista merkitystä, joten nojaudun argumentoinnissani osittain myös tätä ruotsalaista säännöstä koskeviin tulkintakannanottoihin¹²⁹.

Tässä luvussa olen pohjustanut tutkimuskysymyksiin vastaamista käsittelemällä yleisesti siviiliprosessille hyvin keskeisiä kysymyksiä vaatimis- ja väittämistaakan, todistustaakan sekä näyttökynnyksen muodossa, jotta tutkimuskysymysten laajempi konteksti osana dispositiivisia riita-asioita jäsenyisi selkeämmin. Seuraavassa luvussa tarkastelen yksityisoikeudellisen saatavan määritelmää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin soveltamisen kohteena, mutta tarkoitukseni ei ole syvällisesti tarkastella niitä seikkoja, joiden perusteella juuri kyseistä oikeusseuraamusta koskeva vaatimus voidaan hyväksyä tuomioistuimessa. Yksityisoikeudellisen

¹²⁵ Pölönen – Tapanila 2015, s. 130-131.

¹²⁶ HE 80/2000 vp, s. 22.

¹²⁷ Rautio 2006, s. 316.

¹²⁸ Ruotsalaisen oikeuskirjallisuuden mukaan RB 35:5 tarjoaa yksinkertaistetun keinon arvioida ja arvottaa vahinkoja, koska se vapauttaa asianosaisen todistustaakasta arvotettaessa ”kohtuullisen suuruisia” vahinkoja. Ks. Lindblom 1993, s. 323.

¹²⁹ Siltala 2003, s. 276.

saatavan määrittelyssä tyydyn tämän tutkielman laajuudesta johtuvien rajoitteiden vuoksi lähinnä täsmentämään sitä, mitkä saatavat voivat tulla arvioitavaksi tuomioistuimessa.

3 Yksityisoikeudellinen saatava soveltamiskohteena

3.1 Soveltamiskohteen laajentaminen vahingoista yksityisoikeudellisiin saataviin

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä arviointisäännöksen soveltamiskohdetta laajennettiin koskemaan kaikkia yksityisoikeudellisia saatavia, kun aiemmin VOK 17 luvun 6 § koski vain vahinkoja. Ruotsissa vastaava säännös RB 35:5 koskee edelleen sanamuodon mukaan vain vahinkoja, joten OK 17 luvun uudistuksen yhteydessä arviointisäännöksen soveltamiskohde muuttui verrattuna Ruotsin vastaavaan säännökseen. Kyse ei kuitenkaan ole täysin uudenlaisesta arviointisäännöksen soveltamiskohteen määrittelystä, sillä esimerkiksi Norjassa aiemmin voimassa olleen riita-asiain oikeudenkäyntilain (Lov om rettergangsmåten for tvistemål, tvistemålsloven) 192 §:n mukaisen arviointisäännöksen soveltaminen ulottui kaikkiin saataviin¹³⁰.

Oikeuskirjallisuudessa Jouko Halila ehdotti jo 1960-luvulla VOK 17 luvun 6 §:n laajentamista myös perusteettoman edun palautusta koskeviin asioihin, sillä sen kohdalla tulee esille samat todisteluvaikeudet kuin vahingonkorvausasioissa. Halilaa lainatakseni tämä laventava tulkinta ei olisi hänen mukaansa tehnyt ”kovinkaan suurta väkivaltaa lain sanamuodolle”.¹³¹ Myös ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että RB 35:5:n mukaista todisteluhelpotusta voidaan jossain määrin soveltaa myös muihin korvauksiin kuin vahingonkorvauksiin, vaikka sanamuodon mukaan se soveltuu vain vahingonkorvauksiin¹³².

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä OK 17 luvun 2 §:n 3 momenttia on sovellettu toistaiseksi vain vahinkoihin, joten soveltamiskohteen laajentamisen merkityssisällön havainnollistamisessa tukeudun hovioikeuksien antamiin ratkaisuihin. Soveltamiskohteen laajentamista voidaan pitää johdonmukaisena ja perusteltuna ratkaisuna, sillä lopulta mahdollisuus arviointisäännöksen soveltamiseen määrittyy tuomioistuimen harkitessa arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiä. Arviointikynnyksen täyttymisen edellytykset rajaavat soveltamisen ainoastaan asioihin, joissa saatavan määrän todistelussa on vaikeuksia, jolloin olisi nähdäkseni epätarkoituksenmukaista kohdella näitä tilanteita eri tavoin, kun saatavan muut perusteet edellyttävät edelleen uskottavaa näyttöä asiassa.

¹³⁰ Norjassa on vuonna 2005 tullut voimaan uusi Norjan siviiliprosessilaki (Lov om mekling og rettergang i sivile tvister, 17.6.2005 No. 90), joka ei tosin sisällä vastaavaa arviointisäännöstä kuin aiemmin voimassa ollut siviiliprosessilaki.

¹³¹ Halila 1961, s. 300.

¹³² Ekelöf 2009, s. 118.

Hallituksen esityksessä ei sinänsä perustella soveltamiskohteen laajentamista, vaan tyydytään ilmoittamaan, että säännös koskee vahingon määrän lisäksi soveltamisalaa laajentaen myös muita yksityisoikeudellisia saatavia. Säännöksen perusteluissa avataan esimerkkien avulla sitä, mitä yksityisoikeudellisella saatavalla tarkoitetaan, mutta esitöiden listausta ei voi kuitenkaan pitää tyhjentävänä. Rajoittavana tekijänä todetaan, että momentti soveltuu vain rahamäärien arvioimiseen eli kyseessä tulee olla rahamääräinen vaatimus, jotta arviointisäännös voi tulla sovellettavaksi.¹³³

3.2 Yksityisoikeudellisen saatavan määritelmä

3.2.1 Vahingonkorvaus

Vahingonkorvausvastuun syntyminen edellyttää vastuuperustetta, jolla tarkoitetaan syitä sille, miksi joku on korvausvastuussa vahingosta. Pääjako näistä vastuuperusteista tehdään yleensä sopimuksen ulkopuolisten vastuuperusteiden ja sopimussuhteeseen liittyvien vastuuperusteiden välillä. Lisäksi edellytetään, että toiminnasta tai laiminlyönnistä on aiheutunut korvattavaa vahinkoa sekä jonkinlaista yhteyttä tapahtuneen vahingon ja sen aiheuttajaksi väitetyn toiminnan tai laiminlyönnin välillä.¹³⁴ Arviointisäännöstä sovellettiin jo VOK 17 luvun 6 §:n yhteydessä vahingonkorvauksen perusteella vaadittuihin saataviin ja ne ovat edelleen keskeisessä asemassa säännöksen soveltamiskohteina oikeuskäytännön perusteella.

3.2.2 Perusteettoman edun palautus

Perusteettoman edun palautuksen perusedellytykset muodostuvat edusta eli hyödystä, edun perusteettomuudesta ja hyötymisestä toisen kustannuksella. Edunpalautusjärjestelmän tavoitteena on kaikkien oikeudettomien varallisuuden siirtymien oikaiseminen.¹³⁵ Oikeuskirjallisuudessa Jouko Halila suositteli edellä mainitulla tavalla jo 1960-luvulla VOK 17 luvun 6 §:n soveltamista perusteettoman edun palautukseen säännöksen sanamuodosta huolimatta. Nykyisin säännöksen esitöissä todetaan, että säännös voisi tulla sovellettavaksi toisen omaisuuden rankaisemattomasta, mutta luvattomasta käyttämisestä aiheutuvan perusteettoman edun määrää harkittaessa. Oikeuskäytännössä arviointisäännöstä on sovellettu perusteettoman edun palautukseen esimerkiksi Turun hovioikeuden 19.2.2021 antamassa ratkaisussa S 19/1318 ja Rovaniemen hovioikeuden

¹³³ HE 46/2014 vp, s. 47.

¹³⁴ Virtanen 2011, s.85, 335 ja 371.

¹³⁵ Saarnilehto ym. 2012, s. 699.

15.6.2018 antamassa ratkaisussa S 16/1105.

3.2.3 Hinnanalennus

Hinnanalennuksella tarkoitetaan itsenäistä seuraamusta, jossa alennus rakentuu objektiivisille perusteille ja seuraamus antaa korvauksen arvonalennuksesta. Seuraamuksen käyttöala kohdistuu esimerkiksi irtaimen kaupan, kiinteistökaupan ja erilaisiin palveluihin.¹³⁶ Hallituksen esityksessä todetaan, että arviointisäännös voisi tulla sovellettavaksi kauppahinnan alentamisen määrää arvioitaessa¹³⁷. Oikeuskäytännössä arviointisäännöstä on sovellettu hinnanalennukseen esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 13.5.2020 antamassa ratkaisussa S 18/1582, jossa oli kysymys asuntokauppalain (843/1994) mukaisesta taloudellisesta virheestä asunnon kaupassa.

3.2.4 Sopimukseen perustuvat saatavat

Säännöksen esitöissä todetaan, että se voisi tulla sovellettavaksi arvionvaraisen sopimussakon määrää harkittaessa, kun sopimussakon määrä on kytketty tuotantovälineen myöhästyneen toimituksen johdosta saamatta jääneen liikevaihdon määrään. Arviointisäännöstä on oikeuskäytännössä sovellettu myös muihin sopimukseen perustuviin saataviin kuin sopimussakkoon, sillä ratkaisuja on annettu arvioitaessa esimerkiksi palvelussopimukseen perustuvaan laskusaatavaan¹³⁸, oikeuteen pidättäytyä maksamatta olevaan urakkahinnan maksamisesta¹³⁹ ja sopimuksen palkkioehdon perusteella maksettavaan palkkion määrään¹⁴⁰.

3.2.5 Vastasaatava

Saatavien kuittauksella tarkoitetaan sitä, että kahden osapuolen vastakkaiset saatavat kumoavat toisensa päällekkäisiltä osiltaan¹⁴¹. Itä-Suomen hovioikeuden 28.12.2017 antamassa ratkaisussa S 16/850 oli kyse kuittausväitteestä, jolla tarkoitetaan sitä, että väitteen esittäjä vastustaa vastapuolen velkoman saatavan tuomitsemista maksettavaksi sillä perusteella ja siinä laajuudessa kuin saatava on tullut kuitatuksi väitteen esittäjän vastasaatavalla¹⁴². Itä-Suomen hovioikeus sovelsi ratkaisussaan arviointisäännöstä, kun se arvioi kuittausväitteen esittäjän vastasaatavan määrää.

¹³⁶ Sisula-Tulokas 1992, s. 40-41.

¹³⁷ HE 46/2014 vp, s. 47.

¹³⁸ Turun HO S 19/178, 8.4.2020 ja Turun HO S 15/994, 21.3.2016.

¹³⁹ Rovaniemen HO S 14/859, 17.2.2016.

¹⁴⁰ Helsingin HO S 19/2156, 23.4.2021.

¹⁴¹ Norros 2018, s. 398.

¹⁴² Kuittausväitteestä ks. Norros 2018, s. 402-403.

3.2.6 Rikokseen perustuva vahingonkorvaus

Lain esitöissä todetaan myös, että arviointisäännös koskee rikokseen perustuvaa vahingonkorvausta, mutta säännös ei kuitenkaan koske rikokseen perustuvia julkisoikeudellisia seuraamuksia, vaan näiden arvioimisesta on tarvittaessa säädettävä erikseen. Rikoshyödyn määrän arvioinnin osalta esitöissä viitataan jo aiemmin mainittuun rikoslain 10 luvun 2 §:n 2 momenttiin ja päiväsakon rahamäärän vahvistamisesta on rikoslain 2 a luvun 2 §:ssä ja sen nojalla annetussa asetuksessa tarkemmat säännökset.¹⁴³ Esimerkiksi Turun hovioikeuden 3.3.2022 antamassa ratkaisussa S 19/1679 arvioitiin tulipalossa tuhoutuneen omaisuuden arvoa.

3.2.7 Elatusmaksu

Oikeuskäytännössä Turun hovioikeuden 9.6.2023 antamassa ratkaisussa S 22/595 oli kyse A:n elatuskyvystä ja hovioikeus sovelsi asiassa arviointisäännöstä A:n vakuutussäästöjen määrän arvioimiseen. Nämä nostamalla A:n olisi ollut mahdollista ylläpitää elatuskykyään, joten elatusvelvollisuuden määräämistä jatkumaan samansuuruisena ei voitu pitää asiassa kohtuuttomana. Oikeuskäytännön perusteella voitaneen siis olettaa, että yksityisoikeudellisen saatavan määritelmä arviointisäännöksessä ei juuri rajaa soveltamiskohteita kuin edellyttämällä asianosaisen vaatimukselta rahamääräisyyttä. Arviointisäännöksen soveltuvuuden kannalta soveltamisalaa rajannee enemmän säännöksessä luetellut kolme arviointikynnyksen täyttymisen edellytystä, joiden lähempään tarkastelemiseen siirryn seuraavassa luvussa. Hovioikeuden antamien tuomioiden perusteella voidaan todeta, että soveltamiskohteen laajentaminen on näkynyt myös oikeuskäytännössä johtaen arviointisäännöksen soveltamiseen monipuolisemmin erilaisiin tilanteisiin.

¹⁴³ HE 6/2014 vp, s. 47.

4 Arviointikynnyksen täytyminen yksityisoikeudellisissa saatavissa

4.1 Saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä

Saatavan määrän todistelua helpottavaa arviointisäännöstä voidaan soveltaa dispositiiviseen riita-asiaan, mikäli jokin säännöksessä luetelluista edellytyksistä täyttyy ja saatavan perusteesta on muuten esitetty uskottava näyttö¹⁴⁴. OK 17 luvun 2 §:n 3 momentissa on lueteltu kolme arviointikynnykset täyttymisen edellytystä, jolloin tuomioistuin voi arvioida saatavan määrän.¹⁴⁵ Ensimmäisenä käsittelen näistä tilanteita, joissa uskottavaa näyttöä ei ole saatavissa. Hallituksen esityksessä todetaan näistä tilanteista, että määrästä ei voida asiassa ylipäättään esittää näyttöä. Esimerkkinä lain esitöissä mainitaan kipu ja särky, joita ei voida objektiivisilla mittapuilla mitata rahassa, vaan asia on viime kädessä tuomioistuimen ratkaistava.¹⁴⁶ Kipu ja särky kuuluvat oikeuskirjallisuuden perusteella aineettomiin henkilövahinkoihin, joita käsittelen seuraavaksi¹⁴⁷.

4.1.1 Aineettomat henkilövahingot

Vahingonkorvauslain (412/1974) 5 luvun 2 §:n mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen kivusta ja särystä, muusta tilapäisestä haitasta sekä pysyvästä haitasta¹⁴⁸. Kaikissa näissä on kyse subjektiivisista kokemuksista, joihin ei ole mahdollista päästä käsiksi¹⁴⁹. Kivulla ja säröllä tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä äkkinäistä tai jatkuvaa vammän aiheuttamaa epämiellyttävää tunnetta. Näistä kipu on vakiintuneesti katsottu äkilliseksi ja särky pitempiaikaiseksi epämiellyttävyyden tunteeksi. Oikeuskäytännön perusteella korvauksen tuomitseminen ei välttämättä edellytä selvitystä vammasta aiheutuneesta kivusta ja särystä, jos vammän laatu huomioon ottaen on ilmeistä, että siitä on aiheutunut kipua ja särkyä.¹⁵⁰

¹⁴⁴ HE 46/2014 vp, s. 47. Vastaavasta ruotsalaisesta säännöksen on myös todettu, että soveltaminen edellyttää tuomioistuimen todenneen jo vahingon olemassaolon, jolloin näyttöhelpotus kohdistuu vain määrään. Ks. Nordh 1994, s. 83.

¹⁴⁵ Arviointikynnyksen täyttymisen käsitettä on käyttänyt Korkka väitöskirjassaan rikoshyödyn arvioimisen edellytyksistä. Ks. Korkka 2015, s. 179-196.

¹⁴⁶ HE 46/2014 vp, s. 47. Oikeuskirjallisuudessa Lappalainen on todennut, että aineettoman vahingon määrä kivun ja säryn sekä pysyvän haitan kohdalla on pakosta tuomioistuimen harkinnan varassa. Ks. Lappalainen 2001, s. 338.

¹⁴⁷ Ks. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 466.

¹⁴⁸ Asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain 23 §:n mukaan vuokralaisella on oikeus saada korvaus asunnon puutteellisen kunnon aiheuttamasta vahingosta, joka voi olla esimerkiksi terveyshaitta, kuten Turun HO ratkaisussa S 16/490, 15.3.2017. Aineettomat henkilövahingot eivät siis määräydy pelkästään mainitun vahingonkorvauslain perusteella, vaan myös muualla lainsäädännössä voi olla säännöksiä, jotka oikeuttavat korvaukseen aineettomista henkilövahingoista. Kaikkia näitä säännöksiä ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista eritellä tässä tutkielmassa.

¹⁴⁹ Männistö 2009, s. 800.

¹⁵⁰ HE 167/2003, s. 7.

Oikeuskäytännön perusteella myös muu tilapäinen haitta ja pysyvä haitta jää viime kädessä tuomioistuimen ratkaistavaksi, koska niitäkään ei voida objektiivisilla mittapuilla mitat rahassa. Esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2016:77 todetaan korkeimman oikeuden harkitsevan, että henkilövahingon laadun ja vaikeusasteen perusteella oikeudenmukainen korvaus B:lle aiheutuneesta pysyvistä haitasta olisi 4 000 euroa¹⁵¹.

Aineettomia henkilövahinkoja koskevassa oikeuskäytännössä tuomioistuimet eivät yleensä nimenomaisesti ilmaise perusteluissaan arviointisäännöksen soveltamista, vaan esimerkiksi todetaan, että korkein oikeus harkitsee tai arvioi kohtuulliseksi korvaukseksi tietyn rahasumman aiheutuneesta kivusta ja särystä¹⁵². Vaasan hovioikeuden 27.12.1996 antamassa tuomiossa todetaan kuitenkin nimenomaisesti hovioikeuden arvioivan VOK 17 luvun 6 §:n perusteella, että kohtuullinen korvaus B:n psyykkisen tilan häiriintymisestä aiheutuneesta kipuun ja särkyyn verrattavasta henkisestä kärsimyksestä olevan 100 000 markkaa¹⁵³.

4.1.2 Kärsimys

Kärsimyksessä ei ole kyse henkilövahingosta, sillä kärsimyksellä tarkoitetaan henkistä kärsimystunnetta, jonka ei tarvitse muodostaa lääketieteellisesti todettavissa olevaa terveydentilan häiriötä¹⁵⁴. Kärsimys eroaa aineettomista henkilövahingoista keskeisesti siinä, että se ilmenee muutoksena lähinnä henkilön tunnetilassa. Kärsimyksen korvattavuuteen ei vaikuta myöskään se, onko uhrille aiheutettu loukkaavalla teolla lisäksi henkilövahingoksi luokiteltava vahinko, josta korvausta suoritetaan erikseen¹⁵⁵. Kärsimyksen aiheutumisesta ei edellytetä näyttöä, vaan vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettujen tekojen luonne riittää korvauksen perusteeksi. Kärsimyksestä tuomittavan korvauksen määrän todetaan vahingonkorvauslain uudistamista

¹⁵¹ KKO 2016:77 kohta 24.

¹⁵² KKO 2001:7, KKO 2012:105, KKO 1998:1 ja 1994:62. Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu, ettei oikeuskäytännössä kyseistä lainkohtaa ole ollut tapana kirjoittaa näkyviin tuomion perusteluissa. Ks. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 584.

¹⁵³ KKO 1998:67. Psykkisiä terveydentilan häiriöitä koskevassa oikeuskäytännössä korvausaihe usein määritellään kipuun ja särkyyn verrattavaksi kärsimykseksi, mutta tästä ei kuitenkaan saa tehdä sitä johtopäätöstä, että psyykkisen terveydentilan häiriöiden seurauksia, niistä seuraavia tuntemuksia, olisi korvattava kärsimystä koskevan vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla. Kärsimyksessä ei ole kysymys haitallisista tuntemuksista, kuten tilapäisessä haitassa. Ks. Viljanen 2006, s. 1012.

¹⁵⁴ HE 167/2003 vp, s. 10. Aineeton vahinko tulee korvattavaksi vain, jos laissa on erikseen niin säädetty, joten esimerkiksi korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä esineisiin liittyviä tunnearvoja ei ole korvattu. Ks. Ståhlberg 2009, s. 581-582.

¹⁵⁵ Artimo 2008, s. 1213-1214.

koskevassa lainvalmisteluaineistossa olevan tuomioistuimen harkinnassa, joten myöskään kärsimyksen perusteella maksettavasta vahingonkorvauksen määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä.¹⁵⁶ Oikeuskirjallisuuden mukaan kärsimykselle ei ole luonnollisia taloudellisia objektiivisia mittapuita, eikä sen olemassaoloa tai määrää voida objektivoida edes lääketieteellisen tiedon avulla, koska kyse on korvauksesta surusta, vihasta, nöyryytyksestä, ahdistuksesta, ihmisten itsetunnolle ja itsekunnioitukselle aiheutetuista kolhuista¹⁵⁷. Kolmansille aiheutuva kärsimys voi tulla korvattavaksi vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n perusteella¹⁵⁸.

Kärsimyksen osalta vahingonkorvauslain lainvalmisteluaineistossa todetaan, että henkilöön kohdistuvan loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen määrä ja ilmenemismuodot voivat eri henkilöillä vaihdella suuresti. Ei siis ole mitattavissa tai vertailtavissa se, kuinka suurena kukin yksilö subjektiivisesti kokee hänen henkilöönsä kohdistuvasta loukkauksesta aiheutuvan kärsimyksen. Näistä syistä hallituksen esityksessä todetaan, ettei loukkauksen uhrin subjektiiviselle kokemukselle loukkauksen aiheuttaman kärsimyksen määrästä tulisi antaa merkitystä korvausta määrättäessä.¹⁵⁹ Edellä mainituista syistä kärsimyksen määrää koskevalla todistelulla ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä saatavan määrästä. Kärsimyksen perusteella maksettavan korvauksen arviointia koskevassa oikeuskäytännössä ei yleensä myöskään mainita nimenomaisesti arviointisäännöksen soveltamista, vaan esimerkiksi todetaan, että tuomioistuin harkitsee tai katsoo kohtuulliseksi korvaukseksi aiheutuneesta henkisestä kärsimyksestä tietyn rahamääräisen summan¹⁶⁰.

4.1.3 Käyttöhyödyn menetyksestä aiheutuva haitta

Korkeimman oikeuden VOK 17 luvun 6 §:ä koskevan soveltamiskäytännön perusteella arviointisäännöstä voidaan soveltaa taloudellisena vahinkona korvattavan haitan määrään, joka

¹⁵⁶ HE 167/2003 vp, s. 10.

¹⁵⁷ Viljanen 2006, s. 1012.

¹⁵⁸ Kärsimyksen korvaamisesta voi olla säädetty erikseen myös muualla lainsäädännössä, kuten esimerkiksi tekijänoikeuslain (404/1961) 57 §:n 2 momentissa, jossa todetaan oikeus korvaukseen myös kärsimyksestä ja muusta haitasta. Tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin merkitystä oikeussuojakeinona on kuitenkin epäilty, sillä käytännössä loukkaajaan ei kyetä kohdistamaan tämän nojalla sellaista vaatimusta, jolla pyrittäisiin loukkauksesta aiheutuneen taloudellisen vahingon kompensoimiseen täyden korvauksen periaatteen mukaisesti. Ks. Tapio 2014, s. 371-374.

¹⁵⁹ HE 167/2003 vp, s. 60.

¹⁶⁰ Ks. esim. KKO 2003:76, KKO 2002:110, KKO 2002:83, KKO 2009:82, KKO 2012:100, KKO 2014:17, KKO 2011:1. Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu säännöksen soveltuvan kärsimyksen määrän arvioimiseen ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 131.

johtuu omaisuuden käyttöhyödyn menetyksestä tai siihen rinnastuvasta ajo-oikeuden menetyksestä¹⁶¹. Ennakkoratkaisussa KKO 2005:66 ajo-oikeuden menetyksestä aiheutunut vahinko rinnastettiin omaisuuden käyttöhyödyn menetykseen, koska ajo-oikeuden saaminen oli edellyttänyt taloudellista panostusta ja se oli siten myös varallisuusarvoinen etuus. Ajo-oikeuden menettäminen oli estänyt tämän taloudellisen panostuksen hyödyntämisen. Korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että A:lle oli pitkästä ajokiellosta aiheutuneella ajo-oikeuden menetyksellä ollut olennainen merkitys auton käytön estymisen vaikeuttaessa liikkumista ja asioiden hoitamista. Ajo-oikeuden menetyksestä on saattanut korkeimman oikeuden mukaan aiheutua muutakin taloudellista haittaa, kuten työpaikan saannin vaikeutumista.¹⁶² Tapauksessa nainen ei ollut kyennyt osoittamaan, että ajo-oikeuden puuttumisesta olisi aiheutunut hänelle perinteisessä mielessä taloudellista vahinkoa, kustannuksia tai saamatta jääneitä tuloja¹⁶³. Tällä perusteella käyttöhyödyn menetyksestä aiheutuvasta taloudellisesta haitasta ei siis ole saatavissa näyttöä, joten arviointikyky täyttyy jo OK 17 luvun 2 §:n 3 momentissa ensiksi mainitun edellytyksen perusteella.

Vastaavasti ratkaisussa KKO 2001:28 VR ei pystynyt näyttämään ongelmitta kärsineensä taloudellista vahinkoa, kun vaunuja puhdistettiin, sillä VR ei pystynyt osoittamaan kassavirtamuutosta¹⁶⁴. Tapauksessa ei osoitettu kyseessä olevan junakaluston seisomisesta aiheutuneen yhtiölle liiketulon menetystä tai korvausmenoja asiakkaille siitä syystä, että junavuoroja olisi jäänyt ajamatta. Korkein oikeus totesi kuitenkin perusteluissaan junakaluston käytön estymisestä aiheutuneen taloudellista vahinkoa, koska seisovaan kalustoon kohdistui pääomakustannuksia ja muita kiinteitä kuluja ilman, että kalusto oli käytettävissä siihen tarkoitukseen, jota varten kalustoinvestoinnit oli tehty.¹⁶⁵ Molemmissa edellä mainituissa korkeimman oikeuden ratkaisuihin ongelma muodostui korvauksen määrästä, joka ei ilmennyt suoraan yksilöitävissä olevina lisäkustannuksina tai tulon menetyksinä. Perinteisen ajattelun näkökulmasta VR ei olisi saanut vahingonkorvausta, sillä rahaa ei ollut liikkunut VR:ltä eikä VR:ltä ollut jäänyt sitä saamatta, joten vahinkoakaan ei ollut voinut syntyä. Tällaisille käyttöhyödyn menettämisestä aiheutuvan haitan perusteella tuomittaville korvauksen määrille ei

¹⁶¹ KKO 2005:66 ja KKO 2001:28.

¹⁶² KKO 2005:66 kohta 9.

¹⁶³ Viljanen 2008a, s. 272.

¹⁶⁴ Viljanen 2008a, s. 259.

¹⁶⁵ KKO 2001:28.

ole olemassa objektiivisia mittapuita.¹⁶⁶

OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin ensimmäinen arviointikynnyksen täyttymisen edellytys, jonka mukaan näyttöä ei ole saatavissa, koskee oikeuskäytännön perusteella tyypillisesti tilanteita, joissa saatavan perusteena olevan tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuu yhteys. Kyse ei ole tällöin rahamääräisistä vahingoista, jolloin korvauksen määrästä olisi esitettävissä näyttöä todistelun avulla¹⁶⁷. Saatava voi näissä tilanteissa perustua siis esimerkiksi aineettomaan henkilövahinkoon, kärsimykseen tai käyttöhyödyn menetykseen. Yhteistä näille tilanteille on se, ettei rahamääräistä korvausta voi perustaa objektiivisesti määriteltyyn mittapuuhun vahingonkorvauksen rahallisesta arvosta siitäkään huolimatta, että ratkaisuisa KKO 2005:66 ja KKO 2001:28 korkein oikeus määritteli käyttöhyödyn menetyksestä aiheutuvan haitan taloudelliseksi vahingoksi. Määrän näyttämiseen ja rahalliseen arvostamiseen liittyvät näyttöongelmat johtuvat näissä tilanteissa tyypillisesti tapahtumien subjektiivisuudesta, joten korvauksella on näissä tilanteissa lähinnä symboliarvoa¹⁶⁸.

Esimerkiksi käyttöhyödyn menettämisestä aiheutuvasta haitasta ei seuraa välittömästi taloudellista vahinkoa, sillä liikkumisen ja asioiden hoitamisen vaikeutumisesta ei ole esitettävissä rahamäärään perustuvaa selvitystä. Toisaalta esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2001:28 ei kuitenkaan selkeästi ilmaista, esittikö VR todistelua junakalustoon kohdistuvista pääomakustannuksista ja muista kuluista, vaan todetaan, ettei tapauksessa osoitettu aiheutuneen yhtiölle liiketulon menetystä tai korvausmenoja. Korkein oikeus ei siis perusteluissaan tuo ilmi, tuomittiinko vahingonkorvaus käyttöhyödyn menettämisestä aiheutuvasta haitasta kokonaan ilman sitä koskevaa todistelua.

4.2 Saatavan määrästä olisi saatavissa uskottava näyttö vain vaikeuksin

OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin toisena arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksenä ovat

¹⁶⁶ Viljanen 2008a, s. 271. Perinteisen ajattelutavan mukaan korvauskelpoista voi olla vain vahinko, joka ilmenee vahingonkärsijän taloudellisen aseman muuttumisena vahinkotapahtuman perusteella, mitä kutsutaan differenssiopiksi. Ks. Könkkölä 2011, s. 1448.

¹⁶⁷ Könkkölä tosin määrittelee käyttöhyödyn menetyksen korvaamisen eräänlaiseksi aineellisen ja aineettoman vahingon välimuodoksi, koska vahingon määrittämisen perustelu on käyttöhyödyn menetyksen erityisestä vahinkoluonteesta huolimatta taloudellinen. Korvattavaksi tulee tällöin se osa investoinnista ja kiinteistä kustannuksista, joka kohdistuu menetettyyn käyttöaikaan. Ks. Könkkölä 2011, s. 1469.

¹⁶⁸ Viljanen 2008b, s. 440.

tilanteet, joissa uskottava näyttö olisi saatavissa vain vaikeuksin. Hallituksen esityksen mukaan näissä tilanteissa voidaan jotain suuntaa antavaa näyttöä kyllä esittää, mutta sen perusteella ei voida tarkkaa rahamäärää arvioida. Tällainen tilanne voi esitöiden mukaan olla käsillä esimerkiksi silloin, kun tuotantovälineen toimituksen viivästyksen johdosta tuotetta ei ole saatu markkinoille, mutta käytännössä ei ole realistista vaatia näyttöä siitä, kuinka monta tuotetta jäi viivästyksen vuoksi myymättä.¹⁶⁹ Tässä esitöissä esimerkkinä annettussa tilanteessa on kyse liikevahingosta, joita käsittelemällä aloitan säännöksessä olevan toisen edellytyksen tarkastelemisen.

4.2.1 Liikevahingot

Nähdäkseni Viljasen väitöskirjassaan 2008 käyttämä käsite liikevahinko, jolla hän tarkoittaa niitä seurausvahinkoja, jotka aiheutuvat, kun vahingonkäräjien harjoittama liiketoiminta häiriintyy joko sopimusvelallisen suoritushäiriön tai deliktivahingonaiheuttajan vahingonkorvausvelvollisuuden perustavan menettelyn johdosta, sopii hyvin käsitteellistämään tämän alaotsikon alla käsittelemiäni arviointisäännöksen soveltamistilanteita. Näitä vahinkoja korvataan tyypillisesti yrityksen sisäisen laskentatoimen tuottaman laskentainformaation viitekehyksessä. Liikevahingon määrä perustuu laskennallisiin liiketoiminnan simuloinnin perusteella tunnistettaviin kassavirtaeriin, jotka yritykseltä jäivät joko tuloina saamatta tai jotka se joutui menoina suorittamaan.¹⁷⁰ Olen kuitenkin selkeyden vuoksi käsitellyt immateriaalioikeuksien loukkauksiin perustuvat vahingonkorvaukset omana alalukuna, vaikka Viljanen on käsitellyt osaa niistä yhdessä liikevahingon käsitteen alla.¹⁷¹ Syynä tähän on se, että immateriaalioikeuksien loukkauksiin voi liittyä muitakin korvauksia kuin saamatta jääneitä myyntivoittoja, sillä esimerkiksi goodwill-arvon heikentyminen oikeuttaa korvaukseen.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä arviointisäännöstä on sovellettu liikevahinkojen kohdalla hyvin erilaisten tapahtumainkulkujen perusteella, mutta yhteistä näille kaikille on ollut vahingonkäräjien liiketoiminnan häiriintyminen. Esimerkkinä ratkaisukäytännöstä on yrityksen toimintamahdollisuuksien heikentyminen, kun kielto käyttää toisen luokan myrkkijä pesuaineiden ynnä muiden tuotteiden valmistuksessa oli tehnyt teollisuuskemikaalien ja pesuaineiden

¹⁶⁹ HE 46/2014 vp, s. 47.

¹⁷⁰ Viljanen 2008a, s. 13. Tiettyjen vahingonkorvausten käsitteellistäminen voi olla hankalaa, sillä usein puhutaan myös puhtaista varallisuusvahingoista, kun tarkoitetaan taloudellista vahinkoa, joka ei ole yhteydessä henkilö- ja esinevahinkoon. ks. esim. Sandvik 2010, s. 25.

¹⁷¹ Ks. Viljanen 2009, s. 571-572.

kehittämisen- ja valmistustyön mahdottomaksi¹⁷². Lisäksi soveltamistilanteita ovat olleet esimerkiksi tilintarkastusyhtiön antaman puutteellisen veroneuvon perusteella yritykselle aiheutuneen veroseuraamuksen korvaaminen¹⁷³, käyttöönoton viivästymisen perusteella aiheutunut vahinko ja haitta¹⁷⁴ sekä varojen hyödyntämismahdollisuuden menetyksestä aiheutunut vahinko¹⁷⁵. Ratkaisukäytännön perusteella tyypillisin liikevahinko, jonka määrän arvioimiseen sovelletaan arviointisäännöstä, on kuitenkin tulonmenetyksen perusteella maksettavat korvaukset, joista löytyy useita ennakkoratkaisuja¹⁷⁶. Oikeuskirjallisuudessa on myös viitattu tähän toteamalla VOK 17 luvun 6 §:llä olevan tärkeä merkitys muun muassa ansionmenetyksen tai muun niin sanotun puhtaan varallisuusvahingon korvaamisessa¹⁷⁷.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2010:69 on mielestäni havainnollistava esimerkki siitä, milloin uskottava näyttö liikevahingon määrästä on saatavissa vain vaikeuksien. Tapauksessa kantajana ollut kommandiittiyhtiö vaati Neste Markkinointi Oy:ltä vahingonkorvausta yhteistoimintasopimuksen purkamisesta ilman pätevää syytä, jonka seurauksena kommandiittiyhtiö oli menettänyt liiketulonsa ja yrittäjä yritystoimintansa ilman omaa syytä. Korkeimmassa oikeudessa vahingonkorvauksen määrän näyttövaikeudet johtuivat ensinnäkin tulonmenetyksen laskentatapaa koskevasta arvionvaraisuudesta. Kommandiittiyhtiö oli vedonnut tuottoarvoon perustuvaan laskelmaan, jolloin korkein oikeus oli joutunut ratkaisemaan, ottaako se lähtökohdaksi todistaja W:n vai T:n laskeman tuottoarvosta. Molemmat todistajat olivat argumentoineet eri perusteilla tuottoarvon laskentakorkokannan määräytymisestä.¹⁷⁸

Toiseksi tuottoarvoon liittyi tapauksessa myös muita epävarmuustekijöitä, sillä hypoteettisen tapahtumainkulun perusteella oli epävarmaa, olisiko suurimman osan kommandiittiyhtiön katteesta muodostunut kahvilatuotteiden ja päivittäistavaroiden myynti säilynyt tulevaisuudessa aikaisempien vuosien tasolla vai olisiko vuodesta 2002 alkanut näiden tuotteiden myynnin laskusuunta ollut pysyvää. Lisäksi muina epävarmuustekijöinä korkein oikeus totesi, että

¹⁷² KKO 1990:150.

¹⁷³ KKO 1999:80.

¹⁷⁴ KKO 1996:130.

¹⁷⁵ KKO 2021:87.

¹⁷⁶ KKO 2010:69, KKO 2000:61, KKO 2000:45 KKO 1997:181, KKO 1996:43, KKO 1992:138 ja KKO 1986-II-143.

¹⁷⁷ Ks. Lappalainen 2001, s. 338 ja Halila 1961, 295. Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä RB 35:5 säännöstä on sovellettu myös voitonmenetyksen perusteella tuomittavan korvauksen laskemiseen. Ks. esim. NJA 2017, s.9.

¹⁷⁸ KKO 2010:69, kohdat 20 ja 21.

kommandiittiyhtiön riskipitoisuutta oli lisännyt se, että kyseessä oli ollut pieni yhtiö ja vuokratiloissa toimineen yhtiön toiminta oli ollut sidoksissa Nesteen huoltoasemaketjuun¹⁷⁹. Näyttö on siis usein saatavissa vain vaikeuksien, kun saatavan määrää koskevaan laskentatapa perustuu arvionvaraisuuteen tai kun hypoteettisen tapahtumainkulkuun liittyy epävarmoja oletuksia, kuten yrityksen liikevaihdon kehitykseen vaikuttavat tekijät. Ennakkoratkaisussa KKO 2010:69 aktivoituvat nämä molemmat toteen näyttämistä vaikeuttavat tekijät.

4.2.2 Immateriaalioikeuksien loukkauksiin perustuvat vahingonkorvaukset

Tavaramerkkilain 69 §:n mukaan, joka tahallaan tai huolimattomuudesta loukkaa yksinoikeutta tavaramerkkiin, on velvollinen suorittamaan loukatulle kohtuullisen hyvityksen merkin käyttämisestä sekä korvauksen kaikesta vahingosta, jonka loukkaus aiheuttaa. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella tavaramerkin loukkauksesta voidaan tuomita maksettavaksi korvausta ainakin tavaramerkin goodwill-arvon hyödyntämisestä seuraavasta goodwill-arvon heikentymisestä ja tavaramerkkiä loukkaavien tuotteiden myynnistä saaduista voitoista, jolloin molempien kohdalla tuomioistuin on arvioinut korvauksen määrän VOK 17 luvun 6 §:n nojalla¹⁸⁰. Korkein oikeus ei ole tavaramerkin loukkauksia koskevissa ratkaisuissa tarkemmin käsitellyt korvauksen määrää koskevia näyttövaikeuksia, joiden vuoksi VOK 17 luvun 6 §:ä on sovellettu asiassa.¹⁸¹

Mikäli tavaramerkin loukkaajan kirjanpito on asianmukaisesti toteutettu, teolla saadusta voitosta on suhteellisen vaivattomasti esitettävissä tarvittavaa todistelua. Vastaavasti muista korvauksista esimerkiksi tavaramerkin goodwill-arvon heikentyminen ovat korvauksena sellainen, että sen määrästä on esitettävissä näyttöä vain vaikeuksien, jolloin OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin soveltaminen on tarkoituksenmukaista epäoikeudenmukaisen lopputuloksen välttämiseksi. Oikeuskirjallisuudessa ja markkinaoikeuden oikeuskäytännössä on todettu, että yksityiskohtaisen selvityksen esittäminen goodwill-arvon heikentymistä koskevasta vahingosta ja sen määrästä on tyypillisesti hankalaa tai mahdotonta.¹⁸² Goodwill-arvolla tarkoitetaan tavaramerkin liikearvoa,

¹⁷⁹ KKO 2010:69, kohta 22.

¹⁸⁰ KKO 1990:53 ja KKO 2004:49. Goodwill -arvon heikentyminen on ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa annettu tyypilliseksi esimerkiksi vahingosta, jota on vaikea todistaa. Ks. Lindell 2003, s. 421.

¹⁸¹ Ks. KKO 1990:53, KKO 1996:25 ja KKO 2004:49.

¹⁸² Ks. esim. MAO 517/2023, kohta 35, MAO 445/19, kohta 118, MAO 374/16, kohta 161, MAO 271/17 kohta 41 ja Sorvari 2007, s. 311.

joka muotoutuu käytön, mainonnan ja jakelun myötä. Tämä goodwill-arvo luo tuotteelle esimerkiksi tunnettuutta ja sen luominen tapahtuu nykyisin yhä suunnitelmallisemmin yhä suurempien investointien avulla¹⁸³.

Tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin mukaan, jos teosta käytetään tahallisesti tai tuottamuksesta, hyvityksen lisäksi on suoritettava korvaus kaikesta muustakin menetyksestä, myös kärsimyksestä ja muusta haitasta. Tämän säännöksen perusteella korvattavia eriä ovat esimerkiksi saamatta jäänyt liikevoitto, luvattomasta käytöstä aiheutunut markkinahäiriö, haitta tekijän maineelle tai yrityksen goodwill-arvolle¹⁸⁴. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1995:202 todennut, että tekijänoikeuden loukkauksen aiheuttamista taloudellisista vahingoista on saamatta jäänyt liiketulo tyypillisin. Loukkaus on usein myös omiaan aiheuttamaan esimerkiksi liiketoiminnan arvonannon vähentymisen ja asiakassuhteiden häiriintymisen johdosta sellaista liiketulon menetystä, ja muuta taloudellista vahinkoa, jonka toteen näyttäminen on vaikeaa¹⁸⁵. Näin ollen myös vahingon määrän toteen näyttämiseen liittyy vaikeuksia, joten OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointisäännös voi tulla sovellettavaksi tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin mukaisissa korvauksissa.

Ratkaisussa KKO 1995:202 korkein oikeus totesi, että lainvastaisen toiminnan on täytynyt aiheuttaa markkinahäiriönä ilmenevää vahinkoa, esimerkiksi vähentämällä osakeyhtiön videokasettien muuta menekkiä ja vaikeuttamalla uusien sopimussuhteiden syntymistä. Ratkaisussa korkein oikeus totesi edelleen, ettei kantaja ollut esittänyt selvitystä sille aiheutuneen markkinahäiriönä ilmenneen vahingon määrästä, vaikka määrän selvittämiseksi olisi voitu esittää esimerkiksi kirjanpidollista selvitystä A:n toiminnan vaikutuksesta osakeyhtiön vuokraustoimintaan ja selvitystä kilpailuolosuhteista. Tästä huolimatta korkein oikeus arvioi vahingon määrän VOK 17 luvun 6 §:n perusteella, koska kommandiittiyhtiön kirjanpidon puutteiden vuoksi lainvastaisesta vuokraustoiminnasta ei ollut saatavissa tarkkaa selvitystä, eikä vahingon tarkka määrä vahinkojen luonteenkaan vuoksi olisi ollut selvitettävissä.¹⁸⁶ Tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin perusteella suoritettavan korvauksen määrän arviointiin voi siis jo vahinkojen luonteen vuoksi liittyä sellaista epävarmuutta, että näyttöä on saatavissa vain

¹⁸³ Palm 2002, s. 24.

¹⁸⁴ Tapio 2014, s. 380.

¹⁸⁵ KKO 1995:202. Tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin mukaista korvausta arvioitiin VOK 17 luvun 6 §:n nojalla myös ratkaisussa KKO 2005:43, kun vastaajat olivat loukanneet tekijänoikeuslain 3 §:n mukaista isyysoikeutta. Ratkaisussa korkein oikeus oli kuitenkin varsin niukkasanainen näyttökysymyksistä.

¹⁸⁶ KKO 1995:202 ja KKO 2004:49. Tekijänoikeusloukkauksen perusteella maksettavaa vahingonkorvauksen määrää on arvioitu myös Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa NJA 1984 s. 34.

vaikeuksin.

Kun OK 17 luvun 2 §:n 3 momenttia sovelletaan tekijänoikeuden loukkauksen perusteella suoritettaviin korvauksiin, näyttöhelpotuksessa on kuitenkin kyse vain saatavan määrän toteen näyttämisestä, eikä vahingon olemassaolosta ylipäänsä¹⁸⁷. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1999:115 korkein oikeus totesi, ettei yhtiöt olleet yksilöineet sitä vahinkoa, joka niille oli nimenomaan A:n toiminnasta aiheutunut tai esittäneet siitä mitään selvitystä. Tällä perusteella ei voitu katsoa näytetyksi, että A:n toiminnasta olisi aiheutunut yhtiöille sellaista tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin mukaan korvattavaa vahinkoa, jonka määrä voitaisiin arvioida VOK 17 luvun 6 §:n nojalla.¹⁸⁸

Myös patenttilain 58 §:n 1 momentin mukaan, joka tahallaan tai tuottamuksesta loukkaa patenttia, on velvollinen suorittamaan kohtuullisen korvauksen keksinnön hyväksikäytöstä sekä korvausta muusta vahingosta, jonka loukkaus aiheuttaa. Patentinhaltijalla on näyttövelvollisuus kohtuullisen korvauksen määrästä, mutta riittävän näytön puuttuessa tuomioistuimen on arvioitava määrä OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin nojalla¹⁸⁹. Kohtuullisen käyttökorvauksen tulee oikeuskirjallisuuden mukaan vastata lisenssimaksua, johon osapuolet olisivat vapaaehtoisten lisenssineuvotteluiden pohjalta päätyneet. Tyypillisimpänä muuna vahinkona on oikeuskirjallisuudessa vastaavasti pidetty saamatta jäänyttä voittoa.¹⁹⁰

Kohtuullisen käyttökorvauksen määrään liittyy kuitenkin näyttövaikeuksia, sillä lähtökohdaksi tulee ottaa patentinloukkaajan loukkaavaa tuotetta koskeva liikevaihto. Asia ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen, että määrän näyttäminen olisi mahdollista pelkästään liikevaihdon perusteella, sillä esimerkiksi lisenssimaksujen suuruus vaihtelee teollisuusalojen välillä, minkä lisäksi patentin arvoon vaikuttavat sen tarjoaman suojan vahvuus, sillä saavutettavat kustannussäästöt ja jäljellä oleva suoja-aika. Kohtuullista käyttökorvausta koskevaa oikeuskäytäntöä on niukasti Suomessa, eivätkä laki ja sen esityöt tarjoa vastausta siihen, millä perusteilla korvauksen suuruus tulisi määrittää¹⁹¹. Tämän vuoksi edes lisenssimaksujen suuruuteen vaikuttavia tekijöitä on vaikea määritellä tarkasti. Helsingin hovioikeus on 30.6.2016 antamassa ratkaisussaan S 15/1796

¹⁸⁷ Sorvari 2007, s. 306-307.

¹⁸⁸ KKO 1999:115.

¹⁸⁹ Helsingin HO S 15/1796, 30.6.2016.

¹⁹⁰ Rantala 2005, s. 284.

¹⁹¹ Rantala 2005, s. 284-287, 290, 292, 294, 297.

soveltanut arviointisäännöstä käyttökorvauksen määrän arvioimiseksi. Hovioikeus arvioi kohtuulliseksi käyttökorvaukseksi 15 prosenttia patentinloukkaajan myymien lääkevalmisteiden liikevaihdosta ottaen arviossaan huomioon myös patentin arvon, lääkevalmisteiden tavanomaisesti korkean lisenssikorvauksen ja myyntikatteen, toisaalta patentin jäljellä olleen lyhyen suoja-ajan sekä analogiamenettelmäpatentin heikomman suojan verrattuna tuotepatenttiin.¹⁹²

4.2.3 Asianosaisen asemaan perustuvat olosuhteet

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta KKO 2021:59 ilmenevän oikeusohjeen mukaan ihmiskaupan uhrin ovat tavallisesti erittäin haavoittuvassa asemassa, mistä osaltaan johtuu, että rikosoikeudenkäynnissä asianomistajana olevan uhrin voi olla vaikea näyttää hänelle aiheutuneen taloudellisen vahingon määrää. Korkeimman oikeuden mukaan OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointisäännös voi tyypillisesti tulla sovellettavaksi ihmiskaupaan perustuvia vahingonkorvausvaatimuksia arvioitaessa.¹⁹³ Ratkaisussaan korkein oikeus totesi, että B:llä voidaan tapauksessa lähtökohtaisesti katsoa olleen asianosaisten keskinäisen suhteen ja yhteisten rahavarojen käyttömahdollisuuksien vuoksi tavanomaista ihmiskaupan uhria paremmat mahdollisuudet esittää näyttöä teolla saatujen varojen käytöstä, vaikka B:n oli ollut alisteisessa asemassa ja joutunut luovuttamaan saadut rahat A:lle. Tästä syystä korkein oikeus katsoi, ettei arviointisäännös tullut sovellettavaksi.¹⁹⁴

Korkein oikeus kuitenkin vahvisti ratkaisussaan, että toisen osapuolen asemaan perustuvat olosuhteet voivat vaikeuttaa näytön esittämistä ainakin ihmiskaupan uhrin kohdalla. Asianosaisen asemaan perustuvat näyttövaikeudet eroavat periaatteellisella tasolla merkittävästi edellä käsitellyistä saatavan määrän laskentavan arvionvaraisuudesta ja muista oletuksista johtuvista epävarmuustekijöistä, joiden vuoksi OK 17 luvun 2 §:n 3 momenttia voidaan soveltaa. Tämä johtuu siitä, että asianosaisen asemaan perustuvassa näyttöhelpotuksessa poiketaan tasavahvojen osapuolten kontradiktorisesta asetelmasta. Korkeimman oikeuden ratkaisu herättää kysymyksen siitä, onko analogisen tulkinnan avulla mahdollista laajentaa tämän oikeusohjeen merkityssisältöä myös muihin asianosaisen asemaan perustuviin olosuhteisiin, jotta heikommalla osapuolella olisi tosiasiallinen mahdollisuus oikeussuojaan.

¹⁹² Helsingin HO S 15/1796, 30.6.2016.

¹⁹³ KKO 2021:59, kohta 11.

¹⁹⁴ KKO 2021:59, kohdat 13 ja 15.

Kuluttajan asemaan perustuen korkein oikeus esimerkiksi ratkaisussa KKO 2015:60 katsoi, että ehdossa sovittu suuri luottokorko, yhdistettynä suurehkoon luottomäärään ja mahdollisesti pitkäaikaiseksi muodostuvaan velkasuhteeseen, on kuluttajan kannalta kohtuuton, jonka seurauksena korkein oikeus hylkäsi osittain G Oy:n viivästyskorkovaatimukset selvästi perusteettomina. Huomionarvoista ratkaisussa oli se, että korkein oikeus tutki ehdon kohtuuttomuuden viran puolesta, vaikka asianosaisena ollut kuluttaja oli jäänyt asiassa passiiviseksi, eikä hän ollut väittämistäkaan mukaisesti vedonnut kohtuuttomuuteen. Korkeimman oikeuden mukaan, kun tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus sopimusehtodirektiivin osalta ei riipu kuluttajan esittämistä väitteistä, muodostaa se samalla poikkeuksen myös väittämistäakkaa koskevaan OK 24 luvun 3 §:n siviiliprosessuaaliseen säännökseen.¹⁹⁵

Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 2015:60 ja KKO 2015:76 ovat herättäneet keskustelua oikeuskirjallisuuden parissa prosessioikeudellisesta heikomman suojelusta riita-asioissa, joissa kuluttaja on toisena asianosaisena¹⁹⁶. Oikeuskirjallisuudessa on jopa nähty tarpeelliseksi eriyttää kuluttajaprosessioikeutta yleisestä prosessijärjestelmästä, jonka perusmalli on tasavahvojen osapuolten kontradiktorinen oikeudenkäynti. Tällöin tavoitteena olisi turvata prosessioikeuden keinoin kuluttajien käytännön mahdollisuudet toteuttaa aineellisiin normeihin perustuvat oikeutensa.¹⁹⁷ Tällä perusteella voitaisiin argumentoida myös sen puolesta, että kuluttajan asemasta seuraava epätasapaino asianosaisten välillä voisi ainakin joissakin tapauksissa heikentää kuluttajan mahdollisuuksia esittää näyttöä hänelle aiheutuneen taloudellisen vahingon määrästä, jolloin tuomioistuin voisi arvioida määrän OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin nojalla.

Tätä laajemmalle ulottuvasta asianosaisen asemaan perustuvasta näyttöhelpotuksesta saatavan määrän osalta tulee kuitenkin suhtautua varauksellisesti, sillä arviointisäännöksen kohdalla on kyse poikkeuksesta OK 17 luvun 2 §:n 2 momentin pääsäännöstä. Hallituksen esityksessä ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä onkin todettu, ettei arviointisäännöksellä ole tarkoitettu muuttaa sitä lähtökohtaa, että asianosaisen on esitettävä uskottava näyttö siitä, että hänelle on aiheutunut vahinkoa sekä niistä perusteista, joiden pohjalta korvauksen määrä on arvioitavissa. Saatavan määrästä on asianosaisen myös esitettävä kohtuudella saatavissa oleva

¹⁹⁵ KKO 2015:60.

¹⁹⁶ Ks esim. Rudanko 2016 ja Savola 2016. Sosiaalisesta prosessikäsitteestä, joka korostaa osapuolten tosiasiallista yhdenvertaisuutta, on puhuttu muutenkin oikeuskirjallisuuden parissa. ks. esim. Tolvanen 2006, s. 1330.

¹⁹⁷ Rudanko 2016, s. 905.

näyttö.¹⁹⁸

4.2.4 Konkurssin raukeamisen jälkeen ilmenevä velallisen rikos

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä VOK 17 luvun 6 §:ä on sovellettu vahingonkorvauksen määrän arvioimiseen, kun konkurssin raukeamisen jälkeen on ilmennyt velallisen tekemä rikos¹⁹⁹. Rikoslain 39 luvussa rangaistussääntelyn kohteena ovat velallisen rikokset, joita ovat velallisen epärehellisyys, velallisen petos, velallisen vilpillisyys, velallisrikkomus ja velkojansuosinta. Kaikissa korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuissa oli kyse konkurssin raukeamistapauksista, joissa konkurssivalvontaa ei siis toimiteta, eikä konkurssituomiota anneta. Tämän seurauksena velkojan mahdollisuudet esittää tarkkaa selvitystä jako-osuutensa määräytymiseen vaikuttavista muista seikoista kuin omista saatavistaan ovat lähtökohtaisesti rajalliset, jolloin vahinko on määritettävissä vain arviointisäännöksen perusteella.²⁰⁰

Ennakkoratkaisujen perusteella vahinko määräytyy sen mukaan, mikä olisi ollut velkojan jako-osuus konkurssissa. Jako-osuuden määrä puolestaan riippuu velallisen varojen ja velkojien saatavien määrästä, saatavien konkurssista nauttimasta etuoikeudesta sekä loppuunsaatetun konkurssimenettelyn kustannuksista. Näistä osatekijöistä aiheutuu siis näyttövaikeuksia saatavan määrän osoittamiselle konkurssin raukeamisen jälkeen. Korkein oikeus on kaikissa kolmessa konkurssin raukeamista koskevassa tapauksessa todennut, ettei velkojien saatavan keskinäisestä etuoikeudesta ole esitetty yksityiskohtaista selvitystä, eikä tällaista voida velkojalta kohtuudella edellyttää. Vastaavasti loppuunsaatetun konkurssimenettelyn kustannuksia koskevasta näytöstä ei ole lausuttu ennakkoratkaisuissa mitään.²⁰¹ Todisteluksi tosin riittänee konkurssin raukeamista koskevaan hakemukseen liitetty pesänhoitajan arvio konkurssimenettelyn kustannuksista, jolloin vahingonkorvauksena maksettavassa jako-osuuden määrässä huomioidaan raukeamisesityksestä ilmenevä arvio²⁰².

Näyttövaikeuksia voi aiheuttaa myös velallisen varojen ja velkojien saatavien määrä, jos velallisen

¹⁹⁸ HE 46/2014 vp, s. 47 ja KKO 2021:59, kohta 12.

¹⁹⁹ KKO 1998:53, KKO 1998:82 ja KKO 1998:97.

²⁰⁰ KKO 1998:53, KKO 1998:82 ja KKO 1998:97.

²⁰¹ KKO 1998:53, KKO 1998:82 ja KKO 1998:97.

²⁰² Konkurssiasian neuvottelukunnan suositus 14/2005, kohta 3.1.

rikoksen ja yhtiön konkurssiin asettamisen välillä on viivettä, kuten ratkaisussa KKO 1998:53 ja KKO 1998:82. Molemmassa tapauksissa oli kyse velkojansuosinnasta, jolloin lähtökohdaksi otetaan tällöin korkeimman oikeuden mukaan jako-osuuden määrä, jos rikosta ei olisi tehty ja velallinen olisi rikosentekopäivänä asetettu konkurssiin. Ratkaisussa KKO 1998:82 nimenomaisesti todettiin, ettei pesäluettelo yksistään muodosta luotettavaa pohjaa yksittäiselle velkojalle velkojan suosimiselle aiheutetun vahingon arvioimiselle, vaan tämä edellyttää pesäluetteloä täydentävää aineistoa. Muuna täydentävänä aineistona ratkaisussa on käytetty esimerkiksi kauppakirjaa, jolla on toteutettu velkojansuosinnaksi todettu luovutus. OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointikynnyksen täyttymisen edellytys, jonka mukaan näyttö on saatavissa vain vaikeuksin, täyttyy oikeuskäytännön perusteella, kun konkurssin raukeamisen jälkeen ilmenee velallisen tekemän rikos, josta seuraa vaikeuksia jako-osuuden tarkkaan arvioimiseen.

4.3.5 Tiettyjen esinevahinkojen arviointitilanteet ja muut kulut

Oikeuskäytännössä arviointisäännöstä on sovellettu myös varastetun tai tuhoutuneen omaisuuden perusteella maksettavan korvauksen määrän arvioimiseen²⁰³. Ei ole varmaa, että vahingonkärsijä pystyy esittämään todisteita omaisuuden kunnosta ennen väitettyä tapahtumaa, minkä vuoksi arviointisäännös voi tulla sovellettavaksi myös näissä esinevahingoissa²⁰⁴. Esimerkiksi hovioikeuden 16.7.1991 antaman päätöksen mukaan palossa tuhoutuneiden kaupungin omistamien kookkaiden puiden arvioimiseksi ei ollut yksiselitteistä arviointimenetelmää ja aiheutuneesta vahingosta oli siten vain vaikeuksin saatavissa näyttöä, minkä vuoksi vahingon määrä oli arvioitava VOK 17 luvun 6 §:n mukaisesti²⁰⁵. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2003:88 kyse oli vastaavasti petoksesta, jossa A oli myynyt asiakkaille ohjelmistotuotteita ilmoittamatta, että ne olivat ulkoisesti muunneltuja ja uudelleen pakattuja ohjelmistotuotteita. Korkein oikeus arvioi ratkaisussa vahingon määräksi 20 prosenttia siitä määrästä, jonka kukin asianomistaja oli ostamastaan tuotteesta maksanut, kun asianomistajilta oli puuttunut mahdollisuus saada ohjelmistoyhtiöiden tuotetukea tai päivitysversioita, vaikka ohjelmat sinänsä olivat olleet käyttökelpoisia.²⁰⁶

²⁰³ KKO 1997:48, KKO 1994:5 ja KKO 1990:10. Myös Turun HO S 19/1679, 3.3.2022 ja Turun HO S 17/358, 23.11.2017. Myös oikeuskirjallisuudessa mukaan todisteluvaikeudet ovat ominaisia, kun vaaditaan korvausta kadonneesta tai tuhoutuneesta omaisuudesta. Ks. Halila 1961, s. 297.

²⁰⁴ Ekelöf 2009, s. 117.

²⁰⁵ Helsingin hovioikeuden päätös 16.7.1991 korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1994:5 yhteydessä.

²⁰⁶ KKO 2003:88.

Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksistä, että poikkeussäännös soveltuu muun muassa tavanomaisiin rikosasioihin, joissa asianomistajalle on aiheutettu anastus- tai vahingontekorikoksella esinevahinkoja eikä asianomistaja kykene esittämään omistamiensa, käytettyjen esineiden arvosta kuin summittaisen selvityksen. Asianomistajalle olisi näissä tilanteissa kohtuutonta asettaa näyttötaakkaa esineiden rahallisesta arvosta etenkin, jos esineet ovat tavanomaisia eivätkä erityisen arvokkaita.²⁰⁷ Oikeuskäytännön perusteella arviointisäännöstä on sovellettu myös esinevahinkoa koskevien muiden kulujen korvaamiseen, joihin on kuulunut esimerkiksi kunnan omilla työntekijöillään suorittama siivoustyö, josta se on maksanut palkkaa työntekijöilleen²⁰⁸.

Tätä arviointikynnyksen täyttymisen edellytystä koskevan oikeuskäytännön ja lain esitöiden perusteella korostuu se, että soveltamistilanteissa on mahdollista kyllä esittää suuntaa antavaa näyttöä saatavan määrästä, mutta vaikeudet tarkan rahamäärän toteen näyttämässä johtuvat tyypillisesti ensinnäkin saatavan määrän laskentatavan arvionvaraisuudesta, kun esimerkiksi yrityksen tuottoarvon laskentatapa ei ole yksiselitteinen. Toinen tyypillinen tilanne on se, kun saatavan määrä riippuu useista oletuksista, jotka koskevat vaaditun rahamäärän muodostumista etenkin toteutumatta jääneissä tapahtumainkuluissa tai monimutkaisissa tulevaisuuden kehityksissä, jolloin saatava on luonteeltaan sellainen, että sen määrää on vaikea määrittää²⁰⁹.

Hyvänä esimerkkinä oletuksia koskevasta epävarmuudesta on edellä jo käsitelty patentin loukkauksen perusteella maksettava kohtuullinen käyttökorvaus, jossa hypoteettisessa tilanteessa vapaaehtoisten neuvottelujen pohjalta päädyttyyn lisenssimaksun määrään vaikuttavat monet eri tekijät. Näyttö on siis lähtökohtaisesti saatavissa vain vaikeuksin, jos saatavan muodostumistapa perustuu epävarmuutta sisältäviin oletuksiin tai laskentatapa itsessään on arvionvarainen. Tosiseikan ja taloudellisen arvon välillä on kuitenkin näissä tilanteissa jonkinlainen yhteys toisin kuin arviointitilanteissa, joissa uskottavaa näyttöä saatavan määrästä ei ole saatavissa.

²⁰⁷ Pölönen – Tapanila 2015, s. 130.

²⁰⁸ KKO 1994:42.

²⁰⁹ RL 10:2.2 mukainen rikoshyödyn määrän arviointi voi johtua ensinnäkin luonteeltaan ongelmallisesta rikoksesta, kuten arvopaperimarkkinarikoksesta, joissa hyöty muodostuu rahoitusvälineen kurssimuutoksen seurauksena. Ongelmallinen seikka tällöin on se, että on vaikeaa saada varmuutta siitä, miten tieto on vaikuttanut kurssiin eli mikä hyödyn tarkka määrä on. Toiseksi esimerkkinä väitöskirjassa todetaan rikoshyödyn määrän perustuminen hypoteettiseen laskelmaan, joka on lähes poikkeuksetta arvionvarainen. Myös rikoshyödyn määrän arviointikynnyksen täyttymisestä on siis eritelty nämä kaksi tyypillistä tilannetta. Ks. Korkka 2015, s. 181-182.

4.3 Asian laatuun nähden kohtuuttomat kustannukset tai vaivat todisteiden hankkimisesta

Kolmantena arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksen OK 17 luvun 2 §:n 3 momentissa todetaan asian laatuun nähden kohtuuttomat kustannukset tai vaivat todisteiden hankkimisesta. Kyse on periaatteessa uudesta edellytyksestä verrattuna VOK 17 luvun 6 §:n mukaiseen arviointisääntöön. Hallituksen esityksen mukaan asian laadulla viitataan erityisesti asian laajuuteen ja riidan intressiin. Laajassa ja vaikeassa asiassa voidaan esitöiden mukaan perustellusti edellyttää kattavan näytön esittämistä, joten esimerkiksi lisätodistajien kuulemisesta aiheutuva haittaa ei voida pitää kohtuuttomana. Jos määrää koskevasta todistelusta aiheutuisi riidan kohteen arvoon nähden huomattavan suuret ja intressiltään vähäisessä asiassa jopa moninkertaiset kustannukset, momentti saattaa esitöiden mukaan soveltua. Lain esitöissä korostetaan, että vertailu on tehtävä tapauskohtaisesti.²¹⁰

Tätä uutta edellytystä koskevissa perusteluissa ei ole käsitelty prosessiekonomian periaatetta, vaikka sitä voidaan pitää selvästi muutoksen puolesta olevana argumenttina. Prosessiekonomialla tavoitellaan sitä, ettei tarpeettomia prosessitoimia tehdä ja että tarpeelliset toimet suoritetaan vain välttämättömässä laajuudessa sekä mahdollisimman joutuisasti ja vähin kustannuksin²¹¹. Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 35:5:n arviointisääntöksessä on vastaavalla tavalla mahdollista arvioida määrä kustannusten ja haitan perusteella. Tämä vuonna 1988 voimaan tulleen laajennuksen perustana oli ollut nimenomaan siitä saatavissa olevat prosessiekonomiset edut²¹².

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä ei ole toistaiseksi tulkittu edellytyksen täyttymistä asian laatuun nähden kohtuuttomien kustannusten tai todisteiden hankkimisesta aiheutuvan vaivan perusteella, eikä hovioikeuskäytännössäkään ole montaa sitä koskevaa ratkaisua. Oikeuskirjallisuuden mukaan tämän edellytyksen kohdalla vaaditaan asian ja uskottavan näytön esittämisen seurausten välistä vertailua. Saatavan määrän todistaminen ei saa esimerkiksi maksaa enemmän kuin itse saatava.²¹³

Toisaalta jo VOK 17 luvun 6 §:n mukaista arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiä

²¹⁰ HE 46/2014 vp, s. 47.

²¹¹ Vuorenpää ym. 2021, s. 119.

²¹² Lindblom 1993, s. 336.

²¹³ Rautio 2020, s. 36.

tarkastelevassa oikeuskirjallisuudessa on todettu, että näytön esittämisen vaikeuksien osalta voidaan kiinnittää huomiota näytön hankkimisesta aiheutuvaan vaivaan tai siitä aiheutuviin kustannuksiin, joten kyse ei ole kokonaan uusista edellytyksistä, vaan aiemmin ne ovat vain sisältyneet säännöksen perusteella huomioonotettaviin arviointikriteereihin tuomioistuimen harkitessa arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiä²¹⁴. Todistelua koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä nämä arviointikriteerit kirjoitettiin erikseen uuteen säännökseen.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu VOK 17 luvun 6 §:n soveltamisen yhteydessä kustannusten huomioimisen osalta, että korvauksen määrän toteen näyttäminen tulisi jutun kohteena oleviin intresseihin verrattuna suhteettoman vaivalloiseksi ja kalliiksi, jos korvaus esimerkiksi koostuu monista pikkueristä, kuten puhelinmaksuista ja lyhyistä matkoista aiheutuneista kuluista. Tällöin kantajan vaatiessa korvauksena ainoastaan jonkin pyöreän summan, kannetta ei tulisi tuomioistuimen hylätä sillä perusteella, että korvauksen täsmällistä määrää ei ole näytetty toteen.²¹⁵

4.3.1 Riidan intressi

Asian laadulla viitataan siis esitöiden mukaan erityisesti sekä asian laajuuteen että riidan intressiin. Riidan intressin vaikutus nyt käsiteltävänä olevan arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiin on todettu myös Turun hovioikeuden ratkaisussa S 19/1964, 21.12.2021, jossa oli kyse ulosottokaaren mukaista takaisinsaantia koskevasta asiasta. Asiassa takaisinsaantivaatimuksen esittänyt osapuoli vaati vaihtovelkakirjalainan merkintäoikeuden lahjoittamisen peräyttämistä, minkä arvo oli asianosaisen mukaan 1.839.471,26 euroa.²¹⁶

Johtopäätöksissään Turun hovioikeus arvioi, että kysymyksessä olevan saatavan määrästä olisi ollut saatavissa uskottavaa näyttöä esimerkiksi asiantuntijatodistelulla. Kun vaatimuksen kohteena oli lähes kaksi miljoonaa euroa, hovioikeus katsoi, että uskottavan näytön hankkiminen vaihtovelkakirjalainan merkintäoikeuden arvosta luovutushetkellä vuonna 1996, osakkeiden merkintähetkellä vuonna 2002 tai takaisinsaantihetkellä vuonna 2019-2021 ei olisi asian laatuun

²¹⁴ Ks. esim. Tirkkonen 1949, s. 46, Halila 1961, s. 296 ja Sorvari 2007, s. 307.

²¹⁵ Ks. Halila 1961.

²¹⁶ Turun HO S 19/1964, 21.12.2021.

nähdessä aiheuttanut kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta vaivaa. Tämän vuoksi Turun hovioikeus ei soveltanut OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin mukaista poikkeussäännöstä.²¹⁷

Riidan intressin ollessa näin merkittävä kyse ei nähdäkseni ollut vaikeasta rajatapaustilanteesta, jossa olisi tarpeen punnita arviointikynnyksen täyttymistä. Tämän vuoksi tästä hovioikeuden ratkaisusta ei ole mahdollista tehdä juuri johtopäätöksiä riidan intressin merkityksestä, vaan käytännössä tämä tarkoittaa vain sen toteamista, että riidan intressin ollessa merkittävä asian laatuun perustuvan edellytyksen soveltamiskynnys nousee. Oikeuskirjallisuudesta on saatavissa myös tukea tälle tulkinnalle, sillä riidan intressin vaikutuksesta on todettu, että asianosaiselta voidaan edellyttää näytön hankkimista ja esittämistä myös vaaditun määrän osalta etenkin silloin, kun kysymys on merkittävästä rahallisesta intressistä, joka on oikeudenkäynnin kohteena²¹⁸.

4.3.2 Liikesalaisuus

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty aiemmin väite, ettei haluttomuus paljastaa liikesalaisuuksia voine olla lainkohdassa tarkoitettu peruste vahingon määrän arvioimiseen VOK 17 luvun 6 §:n perusteella. Yritykset ovat voineet olla asiassa haluttomia paljastaa liikesalaisuuksien piiriin kuuluvia tietoja julkisessa oikeudenkäynnissä ja asianosaiselle, joka voi esimerkiksi olla yrityksen kilpailija. Vaikka laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) säädetään salassapidettäviksi muun muassa yksityistä liikesalaisuutta koskevat asiakirjat, ei tämä kuitenkaan estä asianosaista saamasta asiakirjaa haltuunsa.²¹⁹

Hovioikeuden ratkaisukäytännössä on muutettu tätä aiemmin vallinnutta käsitystä hyväksymällä liikesalaisuus syynä arviointikynnyksen täyttymisen ylittymisestä OK 17 2 §:n 3 momentin soveltamisessa. Helsingin hovioikeuden 16.4. 2018 antamassa ratkaisussa S 17/431 oli kyse siitä, kuinka suuren vähennyksen vakuutusyhtiö A oli oikeutettu tekemään kiinteistöyhtiö B:lle maksettavasta vakuutuskorvauksesta, kun vakuutusyhtiö A:lla oli asiassa todettu olevan oikeus tehdä vähennys vakuutuskorvauksesta paloluokkaa koskevan tiedonantovirheen perusteella. Vakuutusyhtiö A ei ollut esittänyt todisteena laskentatapaa eli tariffia, jonka mukaisesti kiinteistöyhtiö B:n vakuutusmaksu oli määräytynyt ja laskettu yhtäältä vakuutustarjouksessa ja

²¹⁷ Turun HO S 19/1964, 21.12.2021.

²¹⁸ Pölönen – Tapanila 2015, s. 131.

²¹⁹ Sorvari 2007, s. 306-308.

vakuutusta myönnettäessä vuonna 2009 virheellisen paloluokkatiedon perusteella ja toisaalta vuonna 2012 oikean paloluokkatiedon perusteella korvauksesta tehtävää vähennystä määriteltäessä. Vakuutusyhtiö A oli vedonnut siihen, että laskentatapa on vakuutusyhtiön yrityssalaisuus, minkä perusteella se oli kieltäytynyt esittämästä siitä tarkempaa selvitystä.²²⁰

Kiinteistöyhtiö B:n mukaan vakuutusyhtiö A olisi voinut halutessaan esittää näytön laskentatavasta, jonka perusteella vakuutusmaksu määräytyy. Kun vakuutusyhtiö oli kieltäytynyt tästä, ei tuomioistuin voinut kiinteistöyhtiö B:n mukaan arvioida vähennyksen määrää, vaan sen olisi pitänyt hylätä vaatimus näyttämättömänä. Helsingin hovioikeus katsoi kuitenkin ratkaisussaan, että yrityssalaisuus on sinällään hyväksyttävä peruste olla esittämättä laskentatavasta nimenomaista todistetta, ja vakuutusyhtiö A:n yrityssalaisuuden vuoksi asiassa oli OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin mukainen edellytys sille, että tuomioistuin voi arvioida vahingon määrän.²²¹

Lisäksi huomionarvoista asiassa oli se, ettei kyseessä ollut riidan intressiltään pieni riita, sillä vakuutuskorvauksen kohteena olleen rakennuksen arvoksi kiinteistöyhtiö B ja vakuutusyhtiö A olivat sopineet 3.135.000 euroa. Tästä kiinteistön arvon perusteella maksettavasta vakuutuskorvauksesta vakuutusyhtiö A oli asiassa hovioikeuden mukaan oikeutettu tekemään 10 prosentin vähennyksen.²²² Ratkaisun perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä tarkempia johtopäätöksiä siitä, milloin liikesalaisuuden perusteella OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointikynnys täyttyy, sillä esitöissäkään korostetaan tapauskohtaista vertailua asian laatuun nähden kohtuuttomien kustannusten tai vaikeuksien kohdalla. Yrityksen vetoaminen liikesalaisuuteen ei siis voi automaattisesti johtaa arviointisäännöksen soveltamiseen.

4.3.3 RB 35:5 mukaiset määrältään vähäiset vahingonkorvaukset

Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 35:5:n toinen virke mahdollistaa todistelusta aiheutuvien kustannusten ja haitan perusteella vahingonkorvauksen määrän arvioimisen, mikäli vahingonkorvaus on määrältään vähäinen ja kustannukset sekä haitta eivät ole oikeassa suhteessa

²²⁰ Helsingin HO S 17/431, 16.4.2018.

²²¹ Helsingin HO S 17/431, 16.4.2018.

²²² Helsingin HO S 17/431, 16.4.2018.

vahingon suuruuteen nähden²²³. Säännös siis eroaa Suomen arviointisäännöksestä siten, että siinä huomioon otetaan vain riidan intressi eikä asian laajuutta. Tämän tulkintaa koskevassa Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa NJA 2011 s. 576 todettiin, ettei RB 35:5 säännöksen toista virkettä pitäisi soveltaa tapauksessa, koska vahingonkorvausvaatimus oli asiassa suhteellisen suuri. Tapauksessa asianosainen oli vaatinut korvausta uusien rakennustelineiden hankintakustannuksista, jotka olivat 40 000 kruunua eli noin 4 000 euroa. Oikeuskirjallisuuden mukaan tämä määrää koskeva vähäisyyden raja on noin 2 000 euroa ja kyseinen kynnsarvo muodostuu asianosaisen vaatiman määrän perusteella²²⁴.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin kolmannen edellytyksen soveltamisala jäisi varsin rajalliseksi, jos tulkinnassa tukeuduttaisiin tähän kynnsarvoon riidan intressin osalta²²⁵. Lain esitöissä korostetaan lisäksi tapauskohtaista vertailua, joten tarkka riidan intressin suuruuden määrittäminen ei nähdäkseni sopisi yhteen perusteluissa esitetyn lainsäätäjän tarkoituksen kanssa. Tapauskohtaista arviointia voidaan pitää perustellumpana ratkaisuna kuin vastaavassa ruotsalaisessa säännöksessä ilmaistua vahingonkorvauksen kynnsarvoa, sillä ennalta määrätty kynnsarvo voi antaa tilaa prosessitaktikoinnille, jossa asianosainen rajoittaa vaatimuksena määrään, joka mahdollistaa arviointisäännöksen soveltamisen²²⁶. Jos kynnsarvoksi riidan intressin perusteella olisi määritelty esimerkiksi 5 000 euroa, asianosainen voisi rajoittaa vaatimuksena hieman alle tämän kynnsarvon, jotta asianosaisella olisi paremmat mahdollisuudet siihen, että hänen saatavan määrään sovelletaan arviointisäännöstä. Rahamääräisiin rajoihin kytkeminen voisi aiheuttaa ongelmia lisäksi niissä tilanteissa, joissa vaatimus perustuu useisiin eri perusteisiin ja yhteenlaskettu summa ylittää arviointisäännöksessä määritellyn kynnsarvon²²⁷.

Mielenkiintoinen kysymys, joka jää toistaiseksi vaille vastausta, arviointikynnyksen täyttymisen kolmannen edellytyksen kohdalla on se, minkälaista näyttöä todistelukustannusten ja asian laadun

²²³ Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on tosin kyseenalaistettu, olisiko mitään merkitystä, jos säännöksestä poistettaisiin maininta siitä, että vaaditun vahingonkorvauksen tulee olla määrältään vähäinen. Ks. Lindblom 1993, s. 338.

²²⁴ Heuman 2011, s. 347 ja Ekelöf 2009, s. 118.

²²⁵ Käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuja riita-asioita koskevan tutkimuksen mukaan silloin, kun riidan intressi on alle 10 000 euroa, asianosaisten yhteenlaskettujen oikeudenkäyntikuluvuatuimusten mediaani ylittää riidan kohteen arvon. Tämä tarkoittaa, että kanteen nostaminen pienehköä saamista koskevassa asiassa merkitsee riidan kohteen arvoon nähden suuren oikeudenkäyntikuluriskin ottamista, mikä vähentää kanteennostohalukkuutta. Ks. OMML 2023:1, s. 31.

²²⁶ Ks. Lindblom 1993, s. 339.

²²⁷ Ks. Lindblom 1993, s. 339.

epäsuhdasta edellytetään, jotta tuomioistuimien voi arvioida saatavan määrän. Mikäli asianosainen näyttää oletettavan, että todistelun kustannukset ovat kohtuuttomat asian laatuun nähden, tuomioistuimen tulisi käsitykseni perusteella käyttää informoivaa prosessinjohtoa arvioidessaan kohtuullisuutta toisin. Voitaneen pitää säännöksen tavoitteen vastaisena tilannetta, jossa asianosainen menettäisi mahdollisuuden saada oikeussuojaa vaatimuksensa perusteella, kun hän on itse arvioinut todistelun kustannukset kohtuuttomiksi. Esityöt jättävät varsin epäselviksi ja yleisluontoisiksi ne tekijät, joiden perusteella tätä arviointikynnyksen täyttymistä sovelletaan, eikä oikeuskäytännöstä ole toistaiseksi mahdollista saada juuri tukea tulkinnalle. Toisaalta tarkkaa riidan intressiin perustuvaa kynnyksarvoa ei voida pitää edes tavoiteltavana päämääränä.

4.4 Saatavissa olleen näytön hankkimatta jättäminen

Lain esitöiden ja oikeuskäytännön perusteella on selvää, että arviointisäännöstä ei voida soveltaa, mikäli asianosainen jättää saatavissa olleen näytön hankkimatta²²⁸. Todisteluksi ei näyttäisi oikeuskäytännön perusteella riittävän esimerkiksi oma arvio puhdistamis- ja raivauskustannuksista²²⁹ tai tilinpäätösasiakirja, jonka laatijasta ei ole esitetty selvitystä²³⁰, vaan vahingon määrän arvioiminen edellyttää luotettavaa selvitystä. Arviointisäännöksessä on siis kyse poikkeuksesta OK 17 luvun 2 §:n 2 momentin mukaiseen vaatimukseen uskottavan näytön esittämisestä.

Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu lähtökohdaksi se, ettei arviointisäännöksen sinänsä pitäisi oikeuttaa vahingon määrän arvioimiseen, mikäli kantaja ei esitä näyttöä, vaan kanteen tulisi hylättyä näyttämättömänä²³¹. Näyttövaikeuksilta edellytetään tiettyä rakennetta, jotta tuomioistuimien voi arvioida saatavan määrän, mitä on jo arviointikynnyksen täyttymistä koskevien edellytysten yhteydessä käsitelty²³². Oikeuskirjallisuudessa ei kuitenkaan vallitse täyttä yksimielisyyttä saatavissa olleen näytön hankkimisen laiminlyönnin seurauksista, sillä esimerkiksi Viljanen on todennut, ettei näytön puuttuminen vahingonkorvauksen määrästä välttämättä johda suoraan kanteen hylkäämiseen, vaikka näyttöä olisi ehkä ollut esitettävissä. Hänen mukaansa ainoa kattavan todistelun näyttämiseen kannustava seikka on se, että VOK 17 luvun 6 §:n nojalla

²²⁸ HE 46/2014 vp, s. 47, KKO 1995:96, Turun HO S 17/865, 30.1.2018, Turun HO S 17/989, 30.1.2019, Turun HO S 19/1370, 15.5.2020, Turun HO S 20/729, 16.8.2021 ja Turun HO S 15/1606, 25.10.2016.

²²⁹ Itä-Suomen HO S 18/671, 18.2.2019.

²³⁰ Turun HO S 19/1501, 18.3.2021.

²³¹ Savela 2015, s. 347. ks. myös Tirkkonen 1949, s. 46.

²³² Rautio 2020, s. 35.

tuomittava korvaus jää useimmiten kantajan vaatimuksia alhaisemmaksi.²³³

Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisuisa NJA 2005 s. 180 ja NJA II 1943 s. 449 todetaan myös, että vahingon määrän arviointia koskeva säännös ei vapauta korvausta vaatinutta asianosaista velvollisuudesta esittää sellaisia todisteita, jotka voidaan kohtuudella hankkia asiassa. Mikäli asianosainen jättää hankkimatta kohtuudella saatavissa olleet todisteet, RB 35:5 säännöstä ei ole edellytyksiä soveltaa.²³⁴ Esimerkiksi tapauksessa NJA 2005 s. 180 mallisuojan loukkauksen perusteella vahingonkorvausta vaatinut kantaja oli vedonnut vahingon luonteeseen todeten, että loukkaukset ovat esimerkiksi todennäköisesti johtaneet myynnin vähenemiseen ja yrityksen goodwill-arvo on kärsinyt. Asiassa ei ollut kuitenkaan esitetty todisteita näistä korvauksen määrään vaikuttavista seikoista eikä syitä sille, miksi kantaja ei ollut esittänyt niitä. Asiassa ei ollut tuomioistuimen mukaan perusteita olettaa, ettei tähän olisi ollut mahdollisuutta, joten Ruotsin korkein oikeus katsoi, ettei asiassa ollut edellytyksiä RB 35:5 soveltamiselle.²³⁵

Ruotsalaisessa oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa puhutaan velvollisuudesta esittää asiassa kohtuudella saatavissa oleva todisteet, jolloin tuomioistuin ei voi hylätä kannetta todisteiden puuttumisen vuoksi, jos asianosainen on esittänyt kaikki kohtuullisesti vaadittavat todisteet²³⁶. Kynnys kanteen hylkäämiselle kokonaan on nähdäkseni kielellistä ilmaisua tarkastelemalla asetettu korkeammalle kuin Suomessa, koska kanne hylätään vain, jos jättää esittämättä kohtuudella saatavissa olevan näytön eikä asianosaiselta edellytetä saatavissa olevan näytön esittämistä. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on tulkittu kohtuudella saatavissa olevia todisteita siten, että esimerkiksi vahingoittuneen omaisuuden korjaamisesta aiheutuneet kustannukset on todistettava toimittamalla tuomioistuimelle lasku tai muu tosite²³⁷.

Suomessa maltillisempaa suhtautumista kanteen hylkäämiseen myös siinä tapauksessa, että

²³³ Viljanen 2008a, s. 368. Ks. myös Halila 1961, s. 297-303, jossa hän pitää korvauksen tuomitsematta jättämistä kokonaan liian jyrkkänä VOK 17 luvun 6 §:n tulkinta, eikä sitä voitane hänen mukaansa pitää oikeana. VOK 17 luvun 6 §:n soveltaminen johtaa helposti siihen, että korvaus jää liian alhaiseksi.

²³⁴ NJA 2005 s. 180 ja NJA II 1943 s. 449. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on myös todettu, että asianosaisella on velvollisuus esittää käytettävissä olevat todisteet, vaikka tämä lisäedellytys ei käy suoraan ilmi säännöksen tekstistä. Tämä on lähtökohtana, vaikka todistelu olisi vaikeaa tai muuten vahingonkorvausvaatimus voidaan hylätä kokonaan. Ks. Heuman 2011, s. 346-347.

²³⁵ NJA 2005 s. 180. RB 35:5 ei soveltunut myöskään tapauksessa, jossa todelliset kustannukset voidaan todistaa laskulla ja vastaavilla asiakirjoilla. Ks. myös NJA 2006 s. 367.

²³⁶ Ks. Lindell 2003, s. 420.

²³⁷ Ekelöf 2009, s. 118.

asianosainen on jättänyt saatavissa olevaa näyttöä esittämättä ovat edustaneet ainakin Viljanen ja Halila²³⁸. Jyrkkää tulkintaa vaatimuksesta esittää saatavissa oleva näyttö ei voitane pitää tarkoituksenmukaisena, jos tulkinta johtaa siihen, että kanne hylätään kokonaan kantajan osittain laiminlyödessä saatavissa olevan näytön hankkimisen. Maltillisempi suhtautuminen ei saisi kuitenkaan johtaa siihen, että asianosaiset suhtautuvat välinpitämättömästi todisteiden esittämiseen saatavan määrästä.

4.5 Punnintaratkaisu arviointikynnyksen täyttymisestä

4.5.1 Oikeusvarmuus

Yleinen suppean tulkinnan käytösääntö ilmaistaan periaatteella *singularia non sunt extendenda*, jonka mukaan poikkeussäännöksiä on tulkittava ahtaasti. Periaatteen taustalla ovat oikeussystemaattiset tekijät, sillä pääsääntö kovertuu sen funktiota vastaamattomaksi, jos poikkeuksen alaa tarpeettomasti laajennetaan.²³⁹ Vaikka arviointisäännöksessä on kyse poikkeuksesta, harkintatilanteessa ei kuitenkaan tulisi aina pitää lähtökohtana säännöksen suppeaa tulkintaa, sillä tulkinnanvaraisissa tapauksissa prosessuaalisille määräyksille on oikeuskirjallisuuden mukaan annettava merkityssisältö, joka on omiaan edistämään aineellisen oikeuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista²⁴⁰.

Aineellisen oikeuden toteutumista edistetään erityisesti prosessin varmuusvaatimuksella, joka yhdessä nopeuden ja halpuuden kanssa muodostaa prosessioikeuden ylimpänä periaatteena pidetyn tarkoituksenmukaisuuden²⁴¹. Oikeusvarmuudella tarkoitetaan sitä, että oikeudenkäynti antaa mahdollisimman varmat takeet aineellisesti oikeaan ratkaisuun pääsemisestä, jolloin ratkaisun on oltava sekä asia- eli näyttökysymyksen että oikeus- eli lainsoveltamiskysymyksen osalta oikea²⁴². Varmuusvaatimuksella tarkoitetaan siis osittain samaa kuin aineellisen totuuden tavoitteella, jota on pidetty siviiliprosessin tärkeimpänä tavoitteena²⁴³.

Prosessin oikeusvarmuudella voidaan argumentoida arviointisäännöksen laaventavan tulkinnan

²³⁸ Ks. Viljanen 2008a, s. 368 ja Halila 1961, s. 297-303.

²³⁹ Laakso 2012, s. 342-343.

²⁴⁰ Jokela 2016, s. 187.

²⁴¹ Jokela 2016, s. 71. Jokela ei kuitenkaan pidä tarkoituksenmukaisuutta varsinaisena prosessiperiaatteena, vaan näitä yleisluonteisempina tavoitteena. Ks. Jokela 2016, s. 71.

²⁴² Vuorenpää ym 2021, s. 117-118.

²⁴³ Ks. Jokela 2016, s. 71 ja Nurmi 2006, s. 150.

puolesta, sillä kyse on vain saatavan määrää koskevasta näyttöhelpotuksesta tilanteessa, jossa kanteen muista perusteista on esitetty uskottava näyttö. Asiassa on tällöin jo selvitetty se, että vaatimus vastaa todellisuudessa tapahtunutta, mutta saatavan määrän osalta on epäselvyyttä, jolloin olisi epätarkoituksenmukaista hylätä kanne kokonaan. Aineellisen totuuden edistämiseen pyritään nähdäkseni myös säännöstä koskevissa perusteluissa, jossa sääntelyn tarkoituksiksi todetaan epäoikeudenmukaisena pidettävä tilanteen estäminen, kun saatavan perusteista on esitetty uskottava näyttö ja maksuvelvollisuus on näin ollen kiistaton, mutta kanne joudutaan hylkäämään, koska määrästä ei ole riittävän vahvaa näyttöä²⁴⁴.

Arviointikynnyksen täyttymistä koskevassa punnintaratkaisussa ei ole tarkoituksenmukaista tulkita tiukasti sen edellytyksiä, sillä aineellista totuutta edistää nähdäkseni paremmin ratkaisu, jossa määrän todistusharkinnassa otetaan huomioon esitetyn näytön kattavuus ja näytön vastaanottamisen jälkeen jäljelle jäänyt epävarmuus saatavan määrästä. Laventava tulkinta ei kuitenkaan saisi johtaa siihen, että se mahdollistaa tai jopa kannustaa välinpitämättömään todisteiden hankkimiseen riita-asiassa. Oikeuskäytännönkin perusteella on selvää, että OK 17 luvun 2 §:n 3 momentti soveltuu hyvin erilaisiin tapahtumainkulkuihin, eikä tarkkaa rajaa arviointikynnyksen täyttymiselle ole mahdollista määrittää²⁴⁵. Arviointisäännöstä kuitenkin sovelletaan tietynlaisiin saatavien arviointiin useammin kuin toisten, kuten arviointikynnyksen täyttymisen yhteydessä käsitelystä oikeuskäytännöstä käy ilmi.

4.5.2 Reaaliset argumentit

Siviiliprosessin tehtäviä oikeuskirjallisuuden mukaan ovat oikeussuojan antaminen, käyttäytymisen ohjaaminen, konfliktinratkaisu sekä lainkäytön oikeutta luova vaikutus²⁴⁶. Oikeuskirjallisuuden mukaan näiden merkitystä ei ole syytä ylikorostaa, sillä esimerkiksi prosessisäännösten tulkintaongelmia ei voida ratkaista vain johonkin tehtäviin tukeutumalla²⁴⁷. Siviiliprosessin tehtävistä saattaa kuitenkin olla apua lainopillisten tulkintaongelmien kannalta, vaikka ne abstraktiutensa vuoksi ohjaisivat harkintaa vain heikosti²⁴⁸.

²⁴⁴ HE 46/2014 vp, s. 47.

²⁴⁵ Vastaavaa suhtautumista RB 35:5 soveltamisedellytykselle edustaa esimerkiksi Bengt Lindell. Ks. Lindell 2003, s. 420.

²⁴⁶ Ks. Kuuliala ym. 2022, s. 36-40 ja Ervasti 2002, s. 57.

²⁴⁷ Kuuliala ym. 2022, s. 39-40.

²⁴⁸ Ks. Kuuliala ym. 2022 s. 40 ja Ervasti 2002, s. 51.

Reaalisten argumenttien kohdalla tarkoitetaan sitä, että tulkintavaihtoehtoja voidaan tarkastella myös sen mukaan, millaiset ovat niiden ennakoitavissa olevat yhteiskunnalliset vaikutukset²⁴⁹. Siviiliprosessin tehtävistä käyttäytymistä ohjaavalla vaikutuksella tarkoitetaan sitä, että laeilla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen, jolloin ohjausvaikutuksia korostava näkemys on instrumentaalinen ja korostaa lainsäätäjän tavoitteiden merkitystä²⁵⁰. Mikäli punnintaratkaisua koskevassa argumentoinnissa tukeudutaan siviiliprosessin tehtävistä ohjausvaikutukseen, kyse on reaalisten argumenttien käyttämisestä harkinnassa.

Reaalisia argumentteja arviointisäännöksen tulkinnassa voidaan konkretisoida tarkastelemalla esimerkkinä jo edellä mainittua Turun hovioikeuden 9.6.2023 antamaa ratkaisua S 22/595, jossa oli kyse vaatimuksesta alentaa kantajalle maksettavaksi tuomittujen elatusapujen määrä nolnaan euroon lasta kohden kuukaudessa. Ratkaisussaan Turun hovioikeus ei varsinaisesti perustellut oikeudenkäymiskaaren arviointisäännöksen soveltumista kantajan vakuutussäästöjen suuruuden arvioimiseen, mutta kyse ei ole ainakaan perinteisessä mielessä yksityisoikeudellisen saatavan määrän arvioinnista. Arviointisäännöksen soveltamisesta koskevissa perusteluissa olisi ollut mahdollista argumentoida harkitsemalla tulkintavaihtoehtojen valinnassa ennakoitavissa olevia yhteiskunnallisia vaikutuksia lapsen elatusturvalle tuomioistuimen ratkaistessa sitä, soveltuuko arviointisäännös vai ei.

Mikäli hovioikeus ei olisi soveltanut arviointisäännöstä vakuutussäästöjen suuruuden arvioimiseen, ratkaisu olisi saattanut vaikuttaa niin sanotun perusturvaan kuuluvan varallisuuden käsitteeseen, johon kuuluu esimerkiksi asuntona käytettävä omistusasunto ja tavanomainen asuntoirtoaimisto. Perusturvaan kuulumaton varallisuus otetaan huomioon elatuskyvyn lisäyksenä, joten vakuutussäästöjen jääminen huomioon otettavan varallisuuden ulkopuolelle olisi voinut johtaa siihen, että elatusvelvollisilla olisi joissakin tilanteissa halukkuutta pyrkiä pienentämään elatuskykyään järjestelmällä varallisuuttaan vakuutussäästöihin tai muihin rahoitusinstrumentteihin, jonka tarkan arvon näyttäminen todistelulla on hankalaa.²⁵¹ Ihmisten käyttäytymisen ohjaaminen tähän suuntaan olisi voinut johtaa puolestaan siihen, että lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) lapselle takaama oikeus riittävään elatukseen saattaisi vaarantua. Ennakoitavissa olevat vaikutukset voivat siis tapauskohtaisesti tukea

²⁴⁹ Ks. Siltala 2003, s. 281-282.

²⁵⁰ Ervasti 2002, s. 57-58.

²⁵¹ Ks. Oikeusministeriön ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, s. 10.

arviointisäännöksen tulkintavaihtoehtoista laventavaan tulkintaan, mutta tulkintaongelmaa ei kuitenkaan voi ratkaista tukeutumalla vain ennakoitavissa oleviin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin.

4.6 Rikastava prosessinjohto ja todistelu saatavan määrästä

Laventavan tulkinnan lisäksi huomioon tulee ottaa se, ettei kyse ole suoraviivaisesti joko OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointikynnyksen täyttymisestä tai vaihtoehtoisesti kanteen hylkäämisestä saatavissa olleen näytön hankkimatta jättämisen perusteella, sillä näiden kahden väliin jää tilaa tuomioistuimen materiaaliselle prosessinjohtolle, vaikka dispositiivisissa riita-asioissa todisteiden hankkiminen on järjestetty määräämisperiaatteen mukaisesti eli asianosaisilla oikeus esittää haluamansa näyttö²⁵². Tuomioistuimen on OK 5 luvun 19 ja 21 §:n mukaan valmistelussa selvitettävä, mitä todisteita asiassa tullaan esittämään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen.

Todistelua koskevassa rikastavassa prosessinjohtossa tuomioistuin kiinnittää asianosaisen huomiota mahdolliseen todistuskeinoon tarkoituksenaan, että asianosainen harkitsee sen esittämistä todisteena. Periaatteellisesti merkittävä kysymys on siis se, voiko tuomioistuin tällä tavalla välillisesti puuttua asiaan kiinnittämällä asianosaisten huomiota oikeudenkäyntiaineistosta ilmenevien uusien todistuskeinojen esittämismahdollisuuksiin.²⁵³ Oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on jo vanhastaan katsottu, että tuomioistuimella on oikeus kiinnittää asianosaisen huomiota mahdolliseen uuteen todisteeseen ja varata hänelle myös tilaisuus sen hankkimiseksi ja esittämiseksi²⁵⁴. Osoittaessaan asianosaisille mahdollisuuden uuden todistajan kuulustelemiseen tai asiakirjan esittämiseen tuomioistuin ei menettele määräämisperiaatteen vastaisesti, sillä asianosaisilla säilyy tuomarin asiaan puuttumisesta huolimatta edelleen määräysvalta kyseisen todistuskeinon käyttämisestä. Jos asianosainen toimii tuomarin kehotuksen tai huomautuksen mukaisesti ja päättää esimerkiksi esittää asiakirjan, näytön täydentäminen perustuu hänen omaa ratkaisuunsa.²⁵⁵

Tuomarin asiaan puuttumisen ei voida myöskään katsoa vaarantavan tuomioistuimen

²⁵² Virolainen 2024, s. 364.

²⁵³ Virolainen 2024, s. 463. Vastaavasti kriittisesti rikastavan prosessinjohton tarpeeseen muutoin kuin maallikoiden ajaessa itse asiaansa on suhtautunut esimerkiksi Marja-Leena Nurmi. Ks. Nurmi 2006, s. 145.

²⁵⁴ Virolainen 2024, s. 364. ks. myös Jokela 2015, s. 203 ja Rautio 2020, s. 66.

²⁵⁵ Virolainen 2024, s. 463-467.

puolueettomuutta, sillä kysymys on vain asianosaisten esittämien tosiseikkojen ja väitteiden selvittämisestä. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että molempia asianosaisia kohdellaan tasapuolisesti eli näytön tarpeellisuus ratkaisee tuomarin asiaan puuttumisen eikä se, kenen eduksi uusi näyttö asiassa koituu. Tuomioistuimen tulee kuitenkin pidättäytyä ryhtymästä aktiivisesti tutkimaan, mitä uusia todistuskeinoja jutussa olisi mahdollista käyttää, eikä painostaa asianosaisia vastoin tahtoaan esittämään asiassa uutta näyttöä. Tuomioistuimen tuleekin rajoittua ainoastaan oikeudenkäyntiaineistosta ilmenevien uusien todisteiden esille ottamiseen selvittäessään, onko asianosaisten tarkoituksena esittää mainittuja todisteita. Tuomioistuimen huomauttamista asianosaisille saatavissa olevasta uudesta asiakirjanäytöstä tai mahdollisuudesta nimetä jutussa uusi todistaja voidaan perustella myös parhaan todistusmateriaalin periaatteen toteuttamisella.²⁵⁶

Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, ettei vastuu jutun ajamisesta säilyisi asianosaisilla, joten asianosaisten ei tulisi olettaa tuomioistuimen korjaavan heidän omaa huolimattomuuttaan prosessinjohton keinoin. Prosessinjohton keinot sisältävät myös harkinnanvaraa, eikä harkinta tule kirjatuksi näkyviin, koska tuomioistuin ei erikseen perustele ratkaisujaan prosessinjohton käyttämisestä oikeudenkäynnin aikana.²⁵⁷ Tämä hankaloittaa sen määrittämistä, mikä käytännön merkitys tuomioistuimen materiaalisella prosessinjohtolla on yksityisoikeudellisia saatavia koskevissa kanteissa, joihin liittyy näyttövaikeuksia. Määräämisperiaatteen mukaisesti asianosaisten tehtävänä on lähtökohtaisesti tarvittavan todistelun hankkiminen asiassa.

²⁵⁶ Virolainen 2024, s. 467. Kyselyoikeuden ulottumista oikeudenkäyntiaineistosta ilmeneviin faktoihin käsittelee myös Vaitoja väitöskirjassaan. Ks. Vaitoja 2014, s. 393-407.

²⁵⁷ Tapanila 2021, s. 275-277.

5 Saatavan määrän arviointi

5.1 Objektiivisesti perustelluin lopputulos saatavan määrästä

Onko saatavan määrän arvioinnissa kyse tosiseikka- vai oikeuskysymyksestä? Tätä kysymystä on syytä tarkastella yleisellä tasolla ennen siirtymistä varsinaisesti vastaamaan tutkimuskysymykseeni siitä, miten tuomioistuin arvioi yksityisoikeudellisen saatavan, kun arviointikynnys on täyttynyt dispositiivisessa riita-asiassa. Näistä näyttö- tai tosiseikkakysymyksellä tarkoitetaan sitä, mitkä tosiseikat on pantava tuomioistuimen ratkaisun eli lähinnä tuomion perustaksi. Dispositiivisessa riita-asiassa tähän kysymykseen voidaan saada vastaus sekä näytön arvioinnin että asianosaisen tunnustamisen perusteella. Oikeuskysymyksellä taas tarkoitetaan kysymystä siitä, miten nämä tosiseikat on oikeudellisesti arvioitava ja mitkä oikeusseuraamukset niihin materiaalisien oikeuden mukaan liittyvät.²⁵⁸ Tosiseikkakysymyksiin saadaan vastaus todistelun avulla, kun taas oikeuskysymyksiin oikeudellisista informaatiolähteistä²⁵⁹.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa Viljanen on todennut, että vahingon arvostamisessa VOK 17 luvun 6 §:n perusteella on kyse tosiseikkakysymyksestä eikä oikeuskysymyksestä²⁶⁰. Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa Lindblom on myös pohtinut vastausta tähän kysymykseen käsitellessään heidän arviointisäännöstänsä.²⁶¹ Lindblom toteaa, että rajanvetoon tosiseikka- ja oikeuskysymysten välillä ei ole todellakaan helppoa vastata²⁶². Jos kohtuullisuutta, joka määrittää tuomioistuimen vahingon määrän arviointia Ruotsissa, käsitellään oikeuskysymyksenä, RB 35:5:n todisteluhelpotus tulee siirtää koskemaan niitä oikeustositseikkoja, joihin kohtuullisuusarvio perustuu. Jos kohtuullisuutta pidetään puolestaan tosiseikkakysymyksenä, kohtuullisuus on myös lopullinen oikeustositseikka eli todistusteema, jolloin todisteluhelpotus koskee kohtuullisuutta. Pohdinnassaan Lindblom päätyy siihen, että arvion tekemistä siitä, mikä on kohtuullista todistelumateriaalin perusteella, pidetään oikeuskysymyksenä tai eräänlaisena sui generis -kysymyksenä, jos oikeuskysymykseksi määrittely tuntuu vieraalta.²⁶³ Lindblom myöntää, että kyse on erityislaatuista oikeuskysymyksestä, koska kyse ei ole pelkästä sääntöjen soveltamisesta.

²⁵⁸ Leppänen 1998, s. 125-126.

²⁵⁹ Laukkanen 1995, s. 145.

²⁶⁰ Viljanen 2009, s. 567.

²⁶¹ Lindblom 1993, s. 329-333.

²⁶² Lindblom 1993, s. 330.

²⁶³ Lindblom 1993, s. 330-333.

Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa Bengt Lindell on myös pohtinut mahdollisuutta erottaa tosiseikka- ja oikeuskysymykset toisistaan. Hänen mukaansa tosiseikka- ja oikeuskysymykset sulautuvat toisiinsa, jos todistelun kohdetta ei voida määrittää. Esimerkkinä, jolloin todistelun kohdetta ei voida määrittää, Lindell käyttää vuokralaisen ”häiritsevää” toimintaa vuokralaisen soittaessa hyvin kovaa, kun häiritsevyyden edellytyksenä ei ole esimerkiksi 130 db melutason ylittyminen. Jos tietyn melutason ylittyminen olisi häiritsevyyden edellytyksenä, todistelun kohde olisi määriteltävissä. Jos edellytetään, että kysymykset siitä, kuinka vahvaa todistelua vaaditaan, on erotettava selvästi kysymyksestä siitä, kuinka vahva esitetty todistusaineisto asiassa on, oletetaan samalla sitä, että todistelun kohde voidaan määrittää. Esimerkkinä epämääräisestä käsitteestä yksityisoikeudellisissa saatavissa voitaneen pitää immateriaalioikeuksien loukkauksien kohdalla käsiteltä goodwill -arvon heikentymistä, jota ei ole mahdollista pelkistää konkreettiseksi käsitteeksi. Tässä tilanteessa on siis vaikea erottaa toisistaan myös todistus- ja oikeustositseikat.²⁶⁴ Tosiseikka- ja oikeuskysymyksen liittyminen erottamattomasti toisiinsa ei kuitenkaan Lindellin mukaan estä sitä, etteikö tuomioistuimen päätöksen voitaisi todeta olevan oikeudellisesti virheellinen.²⁶⁵

Tatu Leppäsen väitöskirjassaan esittämän näkemyksen mukaan tuomioistuimen päätöksentekoa päädytään kuvaamaan mallina, jossa ensin vahvistetaan tapauksen tosiseikat empiiris-loogisen todistusharkinnan avulla ja sitten vahvistetaan, millaisen oikeusseuraamuksen voimassa oleva oikeusjärjestys tilanteeseen liittyy, mikäli tosiseikka- ja oikeuskysymysten erottelulle annetaan deskriptiivinen sisältö. Tätä päätöksentekomallia on kuitenkin pidettävä ilmeisen riittämättömänä, sillä se edellyttäisi, että tuomioistuin ratkaisisi kaikkien relevanttien tosiseikkojen olemassaolon ennen niiden oikeudellisen merkityksen arviointia. Tämä puolestaan on mahdotonta jo siitä syystä, että näytön arviointia ohjaa todistustaakka- ja näyttövaatimusnormit, jotka määräytyvät osittain sen mukaan, mitkä materiaaliset normit tapaukseen soveltuvat.²⁶⁶

Arviointiratkaisua OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin perusteella on nähdäkseni hankala asettaa kategorisesti tosiseikka- tai oikeuskysymyksen alle²⁶⁷. Arviointisäännöksen soveltamisessa ei voi kuitenkaan olla kyse vain oikeuskysymyksestä, koska kyse on tuomioistuimen harkinnasta, jonka

²⁶⁴ Lindell 1987, s. 194-195.

²⁶⁵ Lindell 1987, s. 437.

²⁶⁶ Leppänen 1998, s. 129.

²⁶⁷ Leppänen käsittelee väitöskirjassaan rajanvetoa tosiseikka- ja oikeuskysymysten välillä ja näiden erottelun ongelmallisuutta. Ks. Leppänen 1998, s. 125-132.

kohteena on saatavan määrän objektiivisesti perustelluin lopputulos. Tuomioistuin ei saavuta objektiivisesti perustelluinta lopputulosta vain soveltamalla normia, vaan oikeudenkäynnissä esitetty aineisto on keskeisessä asemassa tuomioistuimen harkitessa saatavan määrää.²⁶⁸ Toisaalta todistelun kohteen määrittely voi olla tiettyjen yksityisoikeudellisten saatavien kohdalla vaikeaa, jolloin Lindellin näkemyksen mukaan tosiseikka- ja oikeuskysymykset sulautuisivat toisiinsa eikä niitä olisi mahdollista edes erottaa. Oikeuskirjallisuuden mukaan Suomessa tosiseikka- ja oikeuskysymyksen erottamisen merkitys on lopulta vähäinen, joten siihen ei tämän tutkielman puitteissa keskitytä enempää.²⁶⁹

5.1.1 Arvioinnin määrittely lain esitöissä

Aiemmin VOK 17 luvun 6 §:n kohdalla arviointisäännöksessä edellytettiin kohtuuden mukaan arviointia, mutta säännöksen sanamuotoa muutettiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentissa todetaan vain, että tuomioistuin arvioi määrän, mikäli säännöksessä tarkoitettu arviointikynnys täyttyy. Aiemmassa säännöksen sanamuodossa käytetyssä ”kohtuuden mukaan” arvioinnissa oli kyse arvolatautuneesta harkinnasta, joka muuttui 17 luvun uudistuksen yhteydessä arvolatauksettomaksi, sillä säännöksen mukaan tuomioistuin ”arvioi määrän”. Tämän muutoksen on nähty oikeuskirjallisuudessa selkeyttävän säännöksen perusidea.²⁷⁰ Ruotsalaisessa RB 35:5:ssä edellytetään edelleen kohtuuden mukaan arviointia, joten tämä ero tulee ottaa huomioon, mikäli arvioinnin tulkinnassa tukeudutaan kyseiseen säännökseen pohjautuviin argumentteihin.

Lain esitöissä todetaan, että tuomioistuimen on esitetyn aineiston perusteella harkittava, mikä on objektiivisesti perustelluin lopputulos. Tätä muutosta säännöksen sanamuodossa perustellaan esitöissä sillä, että kohtuuden mukaan arviointi voi johtaa siihen, ettei valita perustelluinta lopputulosta, vaan tyydytään vahvistamaan määrä, joka saatavalla vähintään on. Rikoshyödyn arviointia koskevassa säännöksessä ei ole myöskään mukana kohtuuselementtiä, joten ei olisi johdonmukaista, että rikoksen tuottaman hyödyn määrää ja sitä vastaavaa vahingon määrää arvioidaan eri mittapuiden mukaisesti.²⁷¹

²⁶⁸ HE 46/2014 vp, s. 47.

²⁶⁹ Laukkanen 1995, s. 150 ja 153.

²⁷⁰ Havu 2015, s. 9 ja 19.

²⁷¹ HE 46/2014 vp, s. 47-48.

Lain esitöissä rajoitetaan tuomioistuimen harkintavaltaa toteamalla, ettei mahdollisuus arviointiin oikeuttaisi ohittamaan oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momenttia, jonka mukaan tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut²⁷². Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momentin mukainen vaatimistaakka asettaa siis ylärajan saatavan määrälle, jota enempää tuomioistuimen ei ole mahdollista tuomita maksettavaksi arvioidessaan yksityisoikeudellisen saatavan määrää.

Kanteen myöntämisessä vastaaja ilmoittaa suostuvansa kantajan esittämiin vaatimuksiin joko kokonaan tai osaksi. Myöntämisessä ei ole kyse todistus oikeudellisessa mielessä näytöstä kanteen faktaperustasta, vaan myöntäminen kohdistuu kannevaatimukseen. Kanteen osittainen myöntäminen esimerkiksi tiettyyn rahamäärään asettaa alarajan saatavan määrän arvioimiselle, sillä dispositiivisessa riita-asiassa kanne hyväksytään myönnettyiltä osin riippumatta siitä, miten kanteen oikeutusta olisi kanteen vastustamistapauksessa arvioitava.²⁷³

5.1.2 Ongelmakohdat määrän arvioinnissa

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu ongelmalliseksi se, että kantajan prosessitaktista asemaa voisi parantaa tilanne, jossa kantaja esittää kärsimästään liikevahingosta vain arvion ja sen tueksi varsin vähäistä näyttöä vetäytyen arviointisäännöksen taakse. Tällöin tilanne vahingonaiheuttajana olevalle vastaajalle on hankala, koska tämä ei saa riittävästi tietoa kantajan ajattelutavasta, jolloin tämä ei voi lähteä riitauttamaan kantajan vaatimusten taustalla olevaa liiketoiminnan kuvausta tai simuloimisessa käytettyjä oletuksia, koska ei tunne niitä.²⁷⁴ Liiketoiminnan simuloimisessa on kyse siitä, että liikevahingon määrän arvioimiseksi tarvitaan käsitys yrityksen ansaintalogiikasta eli siitä tavasta, jolla yritys olisi tuottanut lisäarvoa, ja markkina- eli liiketoimintaympäristöstä, jossa yritys olisi toiminut ja jonka ehdoilla yrityksen toiminta olisi joko onnistunut tai epäonnistunut. Näiden kahden tekijän avulla muodostetun käsityksen perusteella voidaan liiketoimintaa simuloida.²⁷⁵

Tuomioistuin voi kuitenkin lieventää vastanäytön esittämiseksi arviointisäännöksen soveltamisesta tietyissä tilanteissa aiheutuvia hankaluuksia informoivalla prosessinjohtolla, jolla voidaan estää

²⁷² HE 46/2014 vp, s. 48.

²⁷³ Ks. KKO 1995:96, Turun HO S 15/1606, 25.10.2016 ja Vuorenpää ym. 2021, s. 522.

²⁷⁴ Viljanen 2008a, s. 368. Ks. myös Viljanen 2009, s. 572-573.

²⁷⁵ Viljanen 2009, s. 568.

tai vähentää yllättävien ratkaisujen antamista ja niistä aiheutuvien haittoja. Tuomioistuimen tulisi oikeudenkäynnin aikana keskustella oletuksista, joiden perusteella se esimerkiksi simuloi liiketoimintaa tapauksessa, jotta vahingonaiheuttaja ei menetä mahdollisuuttaan esittää vastatosisekkää tai todisteita, jotka mahdollisesti vaikuttaisivat tuomittavaan vahingon määrään muuttaessa liiketoiminnan simuloinnissa käytettyjä oletuksia.²⁷⁶ Vaikka asianosainen olisi esittänyt todistelua saatavan määrän arvioinnissa hänen mukaansa merkityksellisestä kokemussäännöstä, tuomioistuin saa näytön arvioinnissa ottaa huomioon sellaisiakin kokemussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet, sillä näytön arviointi jää määräämisperiaatteen ulkopuolelle. Tällöin olisi kuitenkin perusteltua kiinnittää myös asianosaisten huomiota näihin mahdollisesti sovellettaviksi tuleviin kokemussääntöihin.²⁷⁷

Oikeuskirjallisuudessa määrän arvioinnissa ongelmalliseksi on nähty myös se, että arvioon liittyvien menettelytapojen ja osatekijöiden yleistäminen on vaikeaa, koska korkein oikeus on ratkaisukäytännössä ilmaissut vaihtelevasti arvion avainkohtia. Uutta arviointisäännösmuotoilua ei nähdä ongelmattomaksi, vaan joidenkin ”kohtuuden mukaan” tehtävään arviointiin liittyvistä tulkinta- ja ennakoitavaikeuksista pelätään olevan tulevaisuudessakin relevantteja.²⁷⁸ Tätä voidaan kuitenkin kritisoida siitä näkökulmasta, miksi todistusharkinnan lopputuloksen pitäisi ylipäänsä olla ennalta arvattava, kun todistustosisekkat ovat samantyyppisissäkin jutuissa ainutkertaisia, eikä toistuminen joissakin toisessa jutussa ole mahdollista. Ennalta-arvattavuuden vaatimus näytön arvioinnissa, josta on kyse myös arviointisäännöksen soveltamisesta, ei palvele kenenkään todellista oikeusturvaa.²⁷⁹ Sinänsä on totta, ettei määrän todistelua helpottava säännös itsessään kerro juuri mitään siitä, miten tuomioistuin pääsee todistusharkinnan kautta objektiivisimpaan lopputulokseen.

Kolmantena huomiona oikeuskirjallisuuden perusteella on se, että kokemussäännöt aiheuttavat etenkin liikevahingoissa ongelmia, sillä tulevaisuuden rakentaminen pelkistyy pitkälti kokemussääntöjen muotoiluun, selvittelemiseen ja koettelemiseen. Kokemussääntönä historiatietoja käytettäessä voi olla esimerkiksi seuraavanlainen: jos eilen tuli voittoa, tulee huomennakin. Oikeuskirjallisuuden mukaan kokemussääntöjen rakentelun sijaan liikevahinkojen

²⁷⁶ Ks. Virolainen 2024, s. 209-213 ja Virolainen 1995, s. 280.

²⁷⁷ Virolainen 1995, s. 280.

²⁷⁸ Havu 2015, s. 18-20. Ks. myös Viljanen 2009, s. 565-578.

²⁷⁹ Rasilainen 2023, s. 69-70.

kohdalla on kuitenkin kyse taloudellisesta ennustamisesta, eikä nämä tarpeelliset kokemussäännöt osu missään nimessä kokemussääntökäsitteen ydinmerkitykseen. Kyse voi olla myös esimerkiksi tilanteesta, jossa yritys kehittää aiemmin markkinoilla tuntematonta ansaintalogiikkaa ja yrityksen idean menestyminen riippuu monesta tekijästä. Potentiaaliset asiakkaat voivat innostua yrityksen konseptista ja he voivat nähdä yrityksen tarjoaman poikkeavan arvolupauksen niin houkuttelevana, että se voisi muuttaa markkinoiden olemassaolevaa rakennetta tai luoda kokonaan uuden markkinana itselleen. Jos kuitenkin liiketoiminta häiriintyy liikevahingon seurauksena ennen kuin historiatietoja ehtii kertyä, vahingon arvioiminen ja kokemussääntöjen muodostaminen on hyvin vaikeaa.²⁸⁰

Kokemussäännöistä on lisäksi yleisesti todettava, että niiden käyttö on kertaluonteista, koska säännön soveltuvuus nimenomaisesti käsillä olevaan tapaukseen on harkittava joka kerta uudestaan. Kokemussääntöjen soveltaminen ei voi eikä saa olla yhdenmukaista eri jutuissa, sillä käytämme kokemussääntöjä ymmärtääksemme juuri käsillä olevan tapauksen tosiseikkojen merkityksen oikein omassa ainutlaatuisuudessaan.²⁸¹ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin soveltamistilanteissa käytetyistä kokemussäännöistä ei siis voi muodostaa oikeusohjeita saatavan määrän arvioinnille. Tästä syystä keskityn tarkastelemaan vain yleisellä tasolla puitteita saatavan määrän arvioimiseen. Tarkoitukseni ei siis ole muodostaa varsinaisesti sitovaa oikeusohjetta säännöksen perusteella tehtävästä arvioinnista, sillä tämä olisi vastoin oikeudenkäymiskaaren mukaista vapaata todistusharkintaa.

5.2 Saatavan määrän arviointi, kun yhteys taloudelliseen arvoon on olemassa

5.2.1 Vapaa todistusharkinta

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetään vapaasta todistusharkinnasta toteamalla, että tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä. Vastaavalla tavalla esitöissä todetaan OK 17 luvun 2 §:n 3 momentin arvioinnista, että tuomioistuimen on esitetyn aineiston perusteella harkittava,

²⁸⁰ Viljanen 2009, s. 566, 568-569. Ks. myös Halila 1961, s. 300-301 kokemuseräisen tietouden hyväksikäytöstä vahingon määrän arvioinnissa.

²⁸¹ Rasilainen 2023, s. 57-58.

mikä on objektiivisesti perustelluin lopputulos. Arviointisäännöksen on siis katsottava linkittyvän oikeudenkäymiskaassa ilmaistuun vapaaseen todistusharkintaan, ja arviotarkaisu tehdään käytettävissä olevan näytön perusteella²⁸².

Esitöissä vapaasta todistusharkinnasta todetaan, että tuomioistuimen tulee perehtyä kuhunkin todisteeseen erikseen ja arvioitava niiden merkitys kokonaisuutena kumpaakaan osapuolta suosimatta ja ilman ennakkokantaa jonkin todisteen näyttöarvosta. Todistusharkinnalta edellytetään ensinnäkin perusteellisuutta ja tasapuolisuutta. Lisäksi todistusharkinnalta edellytetään objektiivisuutta ja se on tehtävä kriittisen arvioinnin kestäväällä tavalla.²⁸³ Todistusharkinnan vapauden katsotaan antavan näyttötuomarille mahdollisuuden muodostaa käsityksensä siitä, millä todennäköisyydellä faktat pitävät paikkansa, ”vapaasti” ilman, että todistelu tai todistusharkinta on sidottu normeihin²⁸⁴.

Näytön arvioinnissa on kyse tieto-opillisesta toiminnasta, joka perustuu kokemussääntöihin ja yleisiin päättelysääntöihin, jolloin toimintaa ei ole mielekästä säännellä oikeusnormein, mutta kyse ei kuitenkaan ole mielivallan hyväksymisestä²⁸⁵. Vapaata todistusharkintaa koskevalla periaatteella pyritään ennen kaikkea siihen, että tuomioistuin kykenisi päättämään näyttöratkaisussa aineellisen totuuden mukaiseen lopputulokseen²⁸⁶. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentti ei toisaalta kerro mitään siitä, miten vapaa näytön arviointi tulee faktisesti toteuttaa²⁸⁷.

5.2.2 Näytön vahvuus ja varovaisuusperiaate

Perinteisen aineellisen totuuden periaatteen määritelmän mukaan prosessissa on tarkoitus pyrkiä siihen, että faktapremissi eli esimerkiksi saatavan määrä vastaa ulkoprosessuaalista asiantilaa²⁸⁸. Mikäli todistelun jälkeen todistusharkinnassa todetaan kuitenkin enemmän tai vähemmän suuri epävarmuus, on tuomioistuimen ratkaistava, miten asiassa suhtaudutaan epävarmuuteen. Tietyn tosiseikan katsominen riittävästi näytetyksi voi vaatia enemmän tai vähemmän korkeata

²⁸² Myös Halila asettaa VOK 17 luvun 6 §:n 17 luvun 2 §:ssä ilmaistun vapaan todistusharkinnan yhteyteen. Ks. Halila 1961, s. 298.

²⁸³ HE 46/2014 vp, s. 45.

²⁸⁴ Ks. Rudanko 2020, s. 177 ja Huovila 2003, s. 166.

²⁸⁵ Ks. Rautio – Frände 2020, s. 32 ja Vuorenpää ym. 2021, s. 204.

²⁸⁶ Kuuliala ym. 2022, s. 206.

²⁸⁷ Rautio – Frände 2020, s. 32

²⁸⁸ Huovila 2003, s. 165.

vakuuttavuuden astetta tosiseikan tai sen vastakohdan tueksi asiassa esitetyltä argumentaatiolta.²⁸⁹ Todistelun jälkeinen enemmän tai vähemmän suuri epävarmuus on läsnä tilanteissa, joissa arviointisäännöstä sovelletaan, koska riita-asioiden normaalia näyttökynnystä ei ylitetä, vaan hyväksytään tätä vähäisempi todisteiden näyttöarvo.

Vaikka arviointisäännöstä sovellettaessa oikeussuojan saamista on helpotettu poikkeamalla oikeudenkäymiskaassa riita-asioiden näyttökynnyksenä pääsääntönä olevasta uskottavan näytön vaatimuksesta, saatavan määrästä esitetyn näytön vahvuudella on kuitenkin keskeinen asema määrän arvioinnissa²⁹⁰. Tätä väitettä vastaan voidaan tosin argumentoida sillä perusteella, että joissakin tapauksissa tuomioistuimella ei ole lainkaan todisteita ja silti se soveltaa oikeudenkäymiskaaren mukaista arviointisäännöstä²⁹¹. Tästä syystä käsittelen tässä luvussa erikseen tilanteita, joissa tosiseikalla on yhteys taloudelliseen arvoon ja tilanteita, joissa vastaavasti tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuu yhteys. Näistä ensiksi mainituissa tilanteissa tuomioistuin arvioi yleensä määrän sitä vähäisemmäksi, mitä vähemmän todisteita tuomioistuimella on käytettävissä²⁹². Toisaalta näissä tilanteissa voidaan myös todennäköisesti asettaa suurempia vaatimuksia todistelulle, kun määrästä voidaan ylipäänsä esittää todisteita²⁹³.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentissa puhutaan yleiskäsitteenomaisesti näytön vahvuudesta, kun tuomioistuimen on aineiston perusteella harkittava, mikä on objektiivisesti perustelluin lopputulos. Oikeuskirjallisuudessa kritiikkinä arviointisäännöksen soveltamisesta on todettu, että pyrkimys objektiiviseen lopputulokseen ei vakuuta tilanteessa, jossa ei ole kiintopistettä, millä ”objektiivisuutta” voitaisiin esitetyn aineiston perusteella arvioida.²⁹⁴ Vastauksena tähän kritiikkiin pyrin esimerkiksi jäljempänä hahmottamaan seikkoja, jotka luovat joustavuutta tuomioistuimen arviointiratkaisuun.

Oikeuskirjallisuudessa Halila on todennut VOK 17 luvun 6 §:n perusteella suoritettavasta ”kohtuuden mukaan” arvioinnista, että tuomioistuimen tulee varoa tuomittavan korvauksen nousemista ainakaan liian suureksi, kun todistelu ei ole johtanut otolliseen lopputulokseen. Hän on

²⁸⁹ Klami 2000, s. 19-20. Pohjoismaissa näyttökysymyksen ratkaisemista koskevinä vallitsevinä teorioina voidaan pitää niin sanottuja todennäköisyysteorioita. Ks. Leppänen 1998, s. 126.

²⁹⁰ Ks. Rudanko 2020, s. 203 ja Viljanen 2009, s. 574.

²⁹¹ Nordh 1994, s. 92.

²⁹² Nordh 1994, s. 92.

²⁹³ Lindell 2003, s. 422.

²⁹⁴ Rudanko 2020, s. 203 ja 210.

korostanut, että korvauksen on oltava VOK 17 luvun 6 §:ä sovellettaessa mieluummin liian pieni kuin liian suuri, mikä on pääteltävissä säännöksen sanamuodossa todetusta kohtuuden mukaan arvioinnista. Halila on lisäksi katsonut, että korvausta vaatinut asianosainen saa syyttää itseään, mikäli hän saa asiassa liian vähän hyvitystä.²⁹⁵ Esitöiden perusteella muuttamalla arviointisäännöksen sanamuotoa tavoiteltiin sitä, ettei tyydytä vahvistamaan vain määrää, joka saatavalla vähintään on, vaan pyrittäisiin perustelluimpaan lopputulokseen.

Näytön vahvuuden kytkeytymisestä saatavan määrään on saatavissa institutionaalista tukea hovioikeuden ratkaisukäytännöstä, sillä esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 18.2.2021 antamassa ratkaisussa todetaan, että vahvan näytön puuttuessa arvioinnissa on noudatettava varovaisuusperiaatetta²⁹⁶. Myös Helsingin hovioikeuden 20.10.2016 antamassa ratkaisussa, jossa oli kyse asfalttikartellin aiheuttamasta vahingosta, viitataan vahingon määrää koskevissa johtopäätöksissä varovaisuuteen, kun arvioidaan uskottavaa kartellilisän määrää ja huomioidaan kartellilisän arviointiin liittyvät huomattavat epävarmuustekijät²⁹⁷. Tätä institutionaalista tukea varovaisuusperiaatteen korostumiseen vahvan näytön puuttuessa tosin heikentää se, ettei kyse ole korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuista, vaan hovioikeuden antamista ratkaisuista.

Perustelluimpaan lopputulokseen saatavan määrän arvioimisessa on mahdollista päästä, jos tuomioistuimien ottaa huomioon näytön vahvuuden ja tuomitsee suuremman saatavan määrän silloin, kun näyttö on vahvaa²⁹⁸. Tämä olisi johdonmukaista myös sillä perusteella, että vahvan näytön puuttuessa hovioikeuden ratkaisukäytännössä on noudatettu varovaisuusperiaatetta²⁹⁹. Näytön vahvuuteen perustuva arviointi ohjaisi asianosaisia myös esittämään mahdollisimman kattavaa todistelua, sillä saatavan määrä jäisi alhaisemmaksi, mikäli vahva näyttö jää puuttumaan saatavan määrästä.

Oikeuskirjallisuuden mukaan monimutkaisten vahinkojen arviointi ei yleensä kuulu lakimiesten osaamiseen, joten asiantuntijatodistelun käyttö on luultavasti tuomioistuimessa vakuuttavampaa

²⁹⁵ Halila 1961, s. 298.

²⁹⁶ Helsingin HO S 19/835, 18.2.2021.

²⁹⁷ Helsingin HO S 14/1364, 20.10.2016.

²⁹⁸ Ks. Viljanen 2009, s. 574.

²⁹⁹ Tuomioistuimen on otettava todisteiden harkinnassa huomioon erehtymisriski, kun riitaisessa näyttötilanteessa puolin ja toisin esitetyt todisteet ovat usein epäselviä ja ristiriitaisia. Todistusharkinnassa joudutaan siis tyytymään varmuuden asemasta todennäköisyyksiin. Ks. Virolainen 1995, s. 104-105.

näyttöä kuin kantajan omat laskelmat³⁰⁰. Tämä saa tukea myös oikeuskäytännöstä, sillä esimerkiksi Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa NJA 2017 s. 9 tuomioistuin totesi, ettei voi käyttää lanseeraussuunnitelmaa sellaisenaan laskelmissa, koska kantajan olisi ollut mahdollista esittää esimerkiksi riippumaton asiantuntijalausunto myynnin todennäköisestä kehityksestä, mutta tällaisia tietoja ei ollut toimitettu³⁰¹. Turun hovioikeuden 21.12.2021 antamassa ratkaisussa tuomioistuin hylkäsi kanteen eikä edes soveltanut oikeudenkäymiskaaren arviointisäännöstä, kun vaihtovelkakirjalainan merkintäoikeuden arvosta olisi ollut saatavissa uskottavaa näyttöä esimerkiksi asiantuntijatodistelulla³⁰².

5.2.3 Joustavuutta arviointiratkaisuun luovat seikat

Jos tuomioistuimen suorittamassa saatavan määrän arvioinnissa tyydytään vain toteamaan näytön vahvuuden ja saatavan määrän kytkeytyminen toisiinsa, jää arviointiratkaisun analysoiminen varsin summittaiseksi, sillä nähdäkseni objektiivisesti perustelluimpaan lopputulokseen saatavan määrän arvioinnissa ei ole aina mahdollista päästä ottamalla huomioon vain asiassa esitetyn näytön vahvuuden. Joustavuutta arviointiratkaisun tekemiseen olisi mahdollista saada tukeutumalla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 4 momenttiin, jonka perusteella on mahdollista poiketa näytöltä vaadittavasta vahvuudesta asian laadun perusteella. Esitöissä on todettu, että niillä perusteilla, joita on käsitelty todistustaakan jakautumisen osalta, voisi olla merkitystä myös harkittaessa näyttökynnyksen korkeutta. Tällä perusteella esitöistä on saatavissa tukea sille, että ainakin kokemusperäinen todennäköisyys ja asianosaisten näyttömahdollisuudet voitaisiin ottaa huomioon joustavuutta luovina seikkoina näytön vahvuuden perusteella tehtävään arviointiratkaisuun.³⁰³ Toisaalta oikeuskirjallisuudessa esitetyn tulkinnan mukaan säännös ei kuitenkaan tarkoittaisi sitä, että näyttökynnyksen joustamisen mahdollisuus tai mahdottomuus olisi nyt legaalisesti ratkaistu³⁰⁴.

Asianosaisten näyttömahdollisuuksien käsittelemisen aloitan oikeuskäytännöstä löytyvien kahden erilaisen esimerkin avulla. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1995:202 oli kyse, siitä että kirjanpidon puutteiden vuoksi kommandiittiyhtiön lainvastaisesta vuokraustoiminnasta ei ollut

³⁰⁰ Havu ym. 2010, s. 73.

³⁰¹ NJA 2017 s. 9, kohta 90.

³⁰² Turun HO S 19/1964, 21.12.2021.

³⁰³ HE 46/2014 vp, s. 48.

³⁰⁴ Rudanko 2020, s. 172.

mahdollista saada tarkkaa selvitystä vahingon määrästä. Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa NJA 2017 s. 9 oli kyse saamatta jääneen voiton perusteella maksettavasta korvauksesta, kun Cederrothilta oli kielletty ”MULTITOTAL” tavaramerkin käyttäminen vuosina 2006-2010, jonka seurauksena Cederroth oli vetänyt tuotteensa kokonaan pois markkinoilta. Kielto oli sittemmin kumottu sillä perusteella, ettei tavaramerkin loukkausta ollut tapahtunut. Korvauksen määrittämisessä merkityksellisenä näyttönä olisi voinut olla Hela Pharma AB:n tiedot Mivitotalin myynnistä eri vuosina, koska Cederrothilta oli kielletty käyttämästä merkkiä ”MULTITOTAL”, joka oli sittemmin kumotun kiellon perusteella sekoitettavissa Hela Pharma AB:n tavaramerkkiin ”MIVITOTAL”. Cederroth oli vaatinut näiden tietojen luovuttamista, mutta käräjäoikeus oli hylännyt vaatimuksen todeten kuitenkin, että Hela Pharma AB:n oli harkittava seurauksia, jotka aiheutuisivat siitä, ettei se luovuta vapaaehtoisesti myyntilukujaan. Vahingonkorvauksen määrän arvioinnissa Ruotsin korkein oikeus kiinnitti huomiota asianosaisen toimintaan, jolla hän oli vaikuttanut saatavissa olevan näytön määrään.³⁰⁵

Näissä kahdessa esimerkkitaapauksessa vastaaja on omalla toiminnallaan vaikuttanut saatavissa olevan näytön vahvuuteen, eikä korvausta vaatineella kantajalla ole ollut vastaavanlaista mahdollisuutta todisteiden esittämiseen kuin vastaajalla olisi ollut. Näyttömahdollisuudet voidaan tällä perusteella ottaa huomioon saatavan määrän arvioinnissa, sillä objektiivisesti perustelluimpaan lopputulokseen ei näissä tilanteissa päästä, jos vahvan näytön puuttuessa tukeuduttaisiin tiukasti varovaisuusperiaatteen mukaiseen saatavan määrän arviointiin. Tämä näkemys saa tukea myös oikeuskirjallisuudesta, jossa luontevaksi vaihtoehdoksi nähdään se, että tuomioistuin tekee käytettävissä olevan informaation perusteella arviointiratkaisun, mutta sovittaa vahingonkorvauksen vastaamaan sitä epävarmuutta, joka on jäänyt vahingonkorvauslaskelmaan osapuolten toiminnan perusteella³⁰⁶. Tällä viitattaneen näyttömahdollisuuksien huomioimiseen arviointiratkaisussa, vaikka sitä ei nimenomaisesti mainita. Jos kantaja tai vastaaja ei tee parastaan näytön esittämisessä, saa kyseinen asianosainen kärsiä laiminlyöntinsä seuraukset³⁰⁷. Toisaalta näyttömahdollisuuksien huomioimisesta ei ole mahdollista saada mitenkään yleispätevästi tukea näytön arviointiin, vaan tässä on kyse tapauskohtaisesta tehtävästä päättelystä siitä, kummalla asianosaisella on asiassa paremmat näyttömahdollisuudet³⁰⁸. Vahvana lähtökohtana voidaan pitää,

³⁰⁵ NJA 2017 s. 9.

³⁰⁶ Viljanen 2009, s. 573-574.

³⁰⁷ Viljanen 2009, s. 574.

³⁰⁸ Ks. Halila 1955, s. 299.

että saatavaa vaativalla on myös paremmat näyttömahdollisuudet saatavan määrästä.

Näyttömahdollisuuksien huomioiminen voi tulla kyseeseen kummankin asianosaisen kohdalla, sillä esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 16.4.2016 antamassa ratkaisussa kantaja ei ollut tehnyt parastaan näytön esittämisessä, kun vakuutusyhtiö A oli kieltäytynyt esittämästä todisteena laskentatapaa, jolla vakuutusmaksu ja vakuutuskorvauksesta tehtävä vähennys määritetään. Kantaja otti tässä tapauksessa riskin siitä, että tuomittavan korvauksen alennuksen määrä jää alhaisemmaksi kuin tilanteessa, jossa laskentatapa olisi esitetty asiassa todisteena. Asiassa vakuutusyhtiö oli vaatinut, että se voi tehdä 43 prosentin alennuksen korvaukseen, mutta hovioikeus hyväksyi lopulta 10 prosentin vähennyksen korvaukseen, kun vakuutusyhtiö A ei ollut pystynyt osoittamaan, että vaikutus olisi tätä suurempi³⁰⁹. Kantaja tosin ottaa samalla myös riskin siitä, ettei arviointisäännöstä sovelleta ollenkaan, koska hän ei ole esittänyt saatavissa ollutta näyttöä.

Tätä asianosaisen näyttömahdollisuuksien huomioimista voidaan puolustaa oikeudenmukaisuusargumentilla, joka liittyy siihen, että on epäoikeudenmukaisempaa, jos väärän tuomion riski ja haitalliset seuraamukset kohdistuvat siihen asianosaiseen, jolla ei ole ollut edes mahdollisuutta esittää näyttöä verrattuna sellaiseen asianosaiseen, jolla olisi ollut mahdollisuus esittää näyttöä ja estää väärä tuomio. Jos asianosaisella on paremmat mahdollisuudet varautua näytön esittämiseen ja esittää näyttöä oikeudenkäynnissä, mutta hän ei esitä näyttöä väittämänsä asiantilan tueksi, johtuu se todennäköisesti siitä, ettei näyttöä ole eikä siten hänen vaatimustaan tukeva väite pidä paikkansa. Näyttömahdollisuus argumentti tukee siis myös totuuden tavoitetta.³¹⁰

Kokemusperäinen todennäköisyyden huomioiminen on vastaavasti nähtävissä korkeimman oikeuden arviointiratkaisusta KKO 2021:87, jossa yhtiö oli kanteessaan vaatinut, että valtio velvoitetaan korvaamaan sille tarpeettomasta turvaamistoimenpiteestä ja ulosmittauksesta aiheutunut vahinko, joka vastaa määrältään takavarikon ja ulosmittauksen kohteena olleille varoille laskettavaa 10 prosentin vuotuista tuottoa. Tämä vaatimus oli perustunut siihen, että osakerahastojen keskimääräinen tuotto vuosilta 2005-2012 oli ollut 10,99 prosenttia. Ratkaisussaan korkein oikeus arvioi yhtiön aiempaa toimintaa todeten, että yhtiö on toiminut niin sanottuna holding-yhtiönä, joka oli omistanut muita listaamattomia suomalaisia tai ulkomaisia

³⁰⁹ Helsingin HO S 17/431, 16.4.2018.

³¹⁰ Huovila 2003, s. 181.

yhtiöitä. Tarkastelujakson aikana 2002-2004 yhtiöllä oli ollut omistuksia yhteensä kuudessa yhtiössä, eikä se ollut tänä aikana myynyt tai ostanut niiden osakkeita. Vuosien 2002-2004 aikana yhtiö oli hankkinut yhden toimimattoman yhtiön osakekannan, eikä yhtiö ollut omistanut säännellyllä markkinalla kaupankäynnin kohteena olevia arvopapereita tai muita niihin verrattavia rahoitusvälineitä. Yhtiön saamat sijoitustuotot olivat muodostuneet osinkojen vastaanottamisesta yhdeltä omistusyhteisyritykseltä, minkä vuoksi tuloslaskelmat oli osoittaneet merkittävää voittoa vuosina 2002-2004.³¹¹

Yhtiön toiminnasta tarkastelujakson aikana esitetyn selvityksen perusteella korkein oikeus katsoi, että yhtiöllä oli toimintansa aikana ollut pitkäaikaisia sijoituksia läheisyhtiöihin, joista yhdestä se on saanut merkittäviä osinkotuottoja. Yhtiön muu toiminta ei ollut tuottanut voittoa eikä se ollut käynyt arvopaperikauppaa, sijoittanut varojaan rahastoihin tai harjoittanut muutaakaan toimintaa, jonka tuottavuutta voidaan pitää verrannollisena osakerahastoihin sijoittamiseen. Tällä perusteella korkein oikeus katsoi, ettei yhtiö ollut esittänyt uskottavaa näyttöä siitä, että se olisi valtion menettelyn vuoksi menettänyt arvopaperimarkkinan kehitykseen perustuvia sijoitustuottoja.³¹² Kokemusperäinen todennäköisyys voidaan siis ottaa huomioon näytöltä edellytettävän vahvuuden arvioinnissa, jos esimerkiksi asianosainen vetoaa tapahtumainkulkuun, joka ei vastaa asianosainen aiempaa toimintaa, kuten ratkaisussa KKO 2021:87. Kun kokemusperäisen todennäköisyyden merkitystä arvioidaan, tulee tapauskohtaisesti huomioida se, kuinka vakiintunut ja selvä tämä säännönmukaisuus on³¹³. Eri tilanteissa tämä kokemusperäinen todennäköisyys on hyvin erivahvuinen³¹⁴.

Todistusharkinta perustuu ainakin jossain mielessä vakuuttuneisuuden pohjalle, millä tarkoitetaan henkilön käsitystä kognitiivisesta tilastaan koskien esillä olevaa kysymystä, kuten väitteen paikkansapitävyyttä³¹⁵. Kokemusperäinen todennäköisyys voi siis vaikuttaa siihen, kuinka vahvaa näyttöä vakuuttuminen väitteen paikkansapitävyydestä edellyttää, mikä taas mahdollistaa joustavuuden tuomioistuimen arviointiratkaisuun³¹⁶. Näyttömahdollisuudet ja kokemusperäinen todennäköisyys ovat siis seikkoja, jotka voivat tuoda joustavuutta tuomioistuimen OK 17 luvun 2

³¹¹ KKO 2021:87 kohdat 2, 20 ja 22.

³¹² KKO 2021:87 kohdat 25 ja 26.

³¹³ Halila 1955, s. 296.

³¹⁴ Klami 2000, s. 83.

³¹⁵ Rudanko 2020, s. 166.

³¹⁶ Klami on puoltanut joustavaa näyttökynnystä todeten, että toisinaan näytön todistusarvolta vaaditaan enemmän, toisinaan vähemmän. Ks. Klami 2000, s. 84.

§:n 3 momentin mukaiseen arviointiratkaisuun ja auttaa perustelluimpaan lopputulokseen pääsemisessä.

Esitöiden mukaan todistustaakan jakautumisessa kolmantena seikkana merkitystä voi olla myös asianomaisen lainsäädännön toimivuudella, mutta tämän määrittelemisen joustavuutta arviointiratkaisussa luovaksi seikaksi on huomattavasti vaikeammin perusteltavissa, sillä lainsäädännön tavoitteiden ja arvojen yhteys näytöltä vaadittuun vahvuuteen ei vaikuta olevan kovinkaan helposti yhteensovittavissa. Oikeuskirjallisuudessakin on myönnetty, että monissa tapauksissa on vaikea sanoa, millaista todistustaakan jakosääntöä tilanteeseen sovellettava aineellisoikeudellinen säännöstö vaatii³¹⁷. Esitöissä enemmän painoarvoa annetaan asianosaisten näyttömahdollisuuksille ja kokemusperäiselle todennäköisyydelle, kun harkitaan todistustaakan jakautumista asian laadun perusteella, joten näillä voitaneen katsoa olevan merkittävämpi rooli myös arviointiratkaisuun joustavuutta luovina seikkoina³¹⁸.

Arviointiratkaisuun joustavuutta luovat seikat saavat tukea myös suoraan oikeuskirjallisuudesta, jonka mukaan tuomioistuimen päätöksenteossa kyse on siitä, että voimme meille annetun informaation valossa erehtyä, mutta millaisen informaation valossa hyväksymme erehtymisriskin. Kysymys on siis käytännössä siitä, miten mahdollisten väärin ratkaisujen haittoja suhteutetaan toisiinsa. Väärän ratkaisun haittaa suuntaan tai toiseen on arvioitava käyttäen näyttömahdollisuuksia, kokemusperäistä todennäköisyyttä ja asianomaisen lainsäädännön toimivuutta argumenttina haittaa koskevasta ”mittarista”.³¹⁹

Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi mainittu väärästä päätöksestä aiheutuvan riskin sosiaalinen ja taloudellinen kantokyky sellaisena argumenttina, jota voidaan käyttää eräänlaisina haittamittarina, kun arvioidaan väärän tuomion haittoja ja kustannuksia³²⁰. Esimerkiksi rikosasiassa on rangaistus väärin tuomitulle niin suuri haitta, että näyttökynnyksen täytyy olla korkea. Klami tosin ottaisi myös siviiliprosessissa huomioon asianosaisten riskinkantokyvyn siltä varalta, että päätös olisikin väärä, kun kyse olisi esimerkiksi sopimusoikeudellisesta riitatilanteesta³²¹. Suhtaudun suurella kriittisyydellä siihen, että riskinkantokyky otetaan huomioon saatavan määrää koskevassa

³¹⁷ Lappalainen 2001, s. 326.

³¹⁸ HE 46/2014 vp, s. 48.

³¹⁹ Hatakka 1991, s. 106.

³²⁰ Ks. Huovila 2003, s. 180 ja Klami 2000, s. 82.

³²¹ Klami 2000, s. 82 ja 111.

arvioinnissa, koska siinä on riski johtaa tuomioistuimen toimesta tapahtuvaan harkinnanvaraiseen varallisuuserojen tasaukseen ja kyse on hyvin arvolatautuneesta argumentista. Sosiaalisen ja taloudellisen kantokyvyn huomioiminen ei saa myöskään tukea muista oikeuslähteistä, mikä heikentää tämän argumentin painoarvoa. Jos taloudellinen kantokyky väärästä päätöksestä otetaan huomioon saatavan määrän arvioinnissa, tämä voi johtaa käytännössä todisteluongelmia koskevissa asioissa siihen, että suuret yritykset joutuvat maksamaan esimerkiksi suurempia vahingonkorvauksia todennäköisemmin kuin pienet yritykset. Taloudellinen riskinkatokyky näkyy jo materiaalisessa oikeudessa heikomman osapuolen suojeluna, kuten esimerkiksi kuluttajaoikeudessa³²².

5.2.4 Tilastot saatavan määrän arvioinnin apuna

Saatavan määrän arviointi jää edelleen hyvin yleisluonteiseksi edellä käsiteltyjen suuntaviivojen perusteella, joten yksi konkreettinen tapa yksinkertaistaa saatavan määrän laskentaa on tilastollisten menetelmien käyttö³²³. Tätä on hyödynnetty vahingon määrän laskemisessa esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2021:87, jota voitaneen pitää toistaiseksi parhaana pedagogisena mallina objektiivisesti perustelluimman lopputuloksen arvioimisesta. Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, että yhtiö olisi voinut saada takavarikon ja ulosmittauksen kohteena olleista varoista korkotuloa, jonka määrässä tuomioistuimien tukeutui Suomen Pankin rahoitustilastoihin vuosikatsauksissa 2008 ja 2012. Niiden perusteella yleisön talletuskannan keskikorot olivat vuosina 2005-2012 vaihdelleet 0,2-5 prosentin välillä ja olleet niin sanotuilla yön yli talletuksilla korkeimmillaankin vain vähän yli 1 prosentin.

Tilastollisen todistelun avulla voidaan oleellisesti parantaa oikeudellisen ratkaisutoiminnan luotettavuutta tuomalla todisteluun asia-argumentteja, mutta toisaalta tilastotieteen käyttö voi olla kallista, eikä se automaattisesti johda arviointiratkaisussa objektiivisesti perustelluimpaan lopputulokseen. Jotta oikeudellisen ratkaisun tekijä voi arvioida tilastollisen todistelun painoarvoa, hänen tulee ymmärtää kolmeen eri vaiheeseen liittyviä ongelmia. Ensinnäkin tilastollinen päättely voi olla ainoastaan niin hyvää kuin se aineisto, johon päättely perustuu, joten aineisto tulee osata määritellä oikein tai tilastollinen päättely saattaa olla harhainen.³²⁴ Esimerkiksi ratkaisussa KKO

³²² Klami 2000, s. 112-113.

³²³ Lindblom 1993, s. 323-324.

³²⁴ Keinänen 2003, s. 1086-1087.

2021:87 vahingonkorvausta vaatinut yhtiö perusti 10 prosentin tuottovaatimuksen osakerahastojen keskimääräiseen tuottoon vuosilta 2005-2012. Tilastotietoa ei kuitenkaan käytetty hyväksi vahingonkorvauksen määrän laskennassa, koska tilastot perustuivat kyseisen asian kannalta epärelevanttiin aineistoon.

Toiseksi tutkimusaineistosta väärin muodostetut taulukot ja väärin lasketut tunnusluvut voivat johtaa harhaisiin päätelmiin. Kolmas tärkeä osa tilastollista todistelua on tilastollinen päättely, joka perustuu käytettyyn aineistoon. Tilastollinen päättely ei ole pelkästään päätelmien tekoa aineistosta, vaan myös sen arvioimista, kuinka luotettavia päätelmät ovat. Sekä tilastollisten aineistojen esittämiseen että tilastolliseen päättelyyn liittyy lukuisia joukko ongelmia, jotka on syytä tiedostaa ja ottaa huomioon ratkaisutoiminnassa. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin tunnustettu mahdollisuus tilastotieteen avulla arvioida esimerkiksi taloudellisten vahinkojen suuruutta, mutta siihen liittyvät ongelmat on syytä ottaa huomioon, jotta tilastotieteen avulla olisi mahdollista päästä objektiivisesti perustelluimpaan lopputulokseen.³²⁵

5.3 Saatavan määrän arviointi, kun yhteys taloudelliseen arvoon puuttuu

5.3.1 Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset

Vahingonkorvauslain 5 luvussa on perusteet aineettomissa henkilövahinkojen ja kärsimyksen korvaamiselle, mutta arviointiratkaisun yhteydessä joudutaan kuitenkin usein tukeutumaan menetelmään, jolla yksinkertaistetaan saatavan määrän laskentaa³²⁶. Kyse on niin sanotuista standardisoiduista vakiomääristä, joita voidaan mukauttaa lisäyksin tai vähennyksin tapauskohtaisesti tarkempaan suuntaan³²⁷. Korkein oikeus on käyttänyt standardisoituja vakiomääriä myös esimerkiksi käyttöhyödyn menetyksen perusteella maksettavan korvauksen määrän laskennassa apuna, sillä korvausmäärä pohjautui liikennevahinkolautakunnan seisonta-ajan standardisoituihin korvaussuosituksiin, jotka perustuvat kaluston kiinteisiin kuluihin³²⁸.

Tutkielman rajallisuuden vuoksi keskityn tässä yhteydessä tarkemmin vain aineettomien henkilövahinkojen ja kärsimyksen korvausmäärän laskemiseen, koska tällä tavalla on mahdollista

³²⁵ Keinänen 2003, s. 1087-1089.

³²⁶ Ks. esim. KKO 2016:77, KKO 2012:100 ja KKO 2009:82.

³²⁷ Ks. Lindblom 1993, s. 323-325.

³²⁸ Ks. KKO 2001:28.

havainnollistaa niitä eroja saatavan määrän laskentatavoissa, joita 5.2 ja 5.3 luvun mukaisissa tilanteissa on. Tämä tutkielman puitteissa ei ole myöskään mahdollista perehtyä tarkemmin siihen, miten käytännössä tulkitaan korvauksen määrän arvioinnissa huomioonotettavia objektiivisesti arvioitavia seikkoja. Todettakoon vielä se, että aineettomien henkilövahinkojen tai kärsimyksen korvausmäärien arvioinnin lähtökohdat ovat jääneet oikeuskirjallisuudessa hyvin vähälle huomiolle, vaikka korkein oikeus on antanut arvioinnista useita ennakkoratkaisuja³²⁹.

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnasta annetun lain (513/2004) 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan neuvottelukunnan tehtävänä on antaa yleisiä suosituksia vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä. Esitöissä todetaan, että nämä suositukset ovat luonteeltaan yleisiä ja neuvottelukunnan harkintavalta on sidottu oikeus- ja korvauskäytännössä noudatettuihin yleisiin korvaustasoihin. Esitöissä myös todetaan, että neuvottelukunnan harkintavalta korvaustason määrittämisen suhteen on tarkoitettu suppeaksi, eikä sillä ole muodollista toimivaltaa tai legitimizeettiä muuttaa korvaus- ja oikeuskäytäntöä.³³⁰

Suosituksien muodostavat kuitenkin standardisoidun korvaustason, jota voidaan käyttää apuna korvausmäärän laskennassa. Kyse ei kuitenkaan ole korvausmäärän vakionnista, jolla tarkoitetaan sitä, että korvauksen määrä määritellään tiettyjen ennalta määriteltyjen tekijöiden perusteella ottamatta huomioon yksittäistapauksen olosuhteita. Suositukset antavat apuvälineen korvausmäärän laskemiseen, johon voidaan tehdä kuitenkin lisäyksiä ja vähennyksiä materiaalisessa lainsäädännössä määriteltyjen objektiivisten seikkojen perusteella.

Korkein oikeus on ainoa toimija, jolla on tarvittava legitimizeetti korvaustasojen muuttamiseen, sillä esitöissä pidetään korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä ilmenevää käytäntöä ratkaisevana suuruusluokasta poikkeamiseen³³¹. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten yleisyys näkyy myös siinä, että korkein oikeus on korvausmäärän arviointia koskevissa ennakkoratkaisuissaan todennut olevan selvää, ettei neuvottelukunnan suositukset sido tuomioistuimia, joiden lain mukaan tulee perustaa arvionsa kunkin tapauksen erityispiirteisiin³³².

³²⁹ Ks. KKO 2016:77, KKO 2012:100 ja KKO 2009:82.

³³⁰ HE 167/2003 vp, s. 69-70. Ks. myös Viljanen 2006, s. 1006-1007.

³³¹ HE 167/2003 vp, s. 70 ja Männistö 2009, s. 828.

³³² KKO 2009:82, kohta 14, KKO 2012:100, kohta 5 ja KKO 2016:77, kohta 16.

Seuraavaksi käydään läpi henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten rooli korvausmäärän arvioinnissa aineettomissa henkilövahingoissa ja kärsimyksessä.

5.3.2 Kärsimyksen korvausmäärän arvioinnin lähtökohdat

Kärsimyskorvauksen määrän arvioinnin lähtökohtia on avattu ennakkoratkaisussa KKO 2009:82, jossa oli kysymys tapon yrityksellä aiheutetun kärsimyksen määrän arvioimisesta. Kärsimyksen korvaamisen edellytykset ja sen määrään vaikuttavat seikat poikkeavat lähtökohdiltaan henkilövahinkojen korvaamisesta, sillä henkilövahinkoina ei korvata esimerkiksi vammautumisen aiheuttamaa harmin tai mielipahan tunnetta, vaan nämä voivat tulla korvattaviksi ainoastaan vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a tai 6 §:ssä tarkoitettuna kärsimyksenä. Oikeuskirjallisuudessa on ennustettu, että erityisesti kärsimyksestä ja psyykkisen terveydentilan häiriöiden perusteella kivusta ja särystä maksettavat korvaukset tulevat osoittautumaan hankalammiksi sääntelykohteiksi henkilövahinkoasiain neuvottelukunnalle kuin kivusta ja särystä sekä pysyvästä haitasta määrättävät korvaukset, jotka ovat varsin johdonmukaisia³³³.

Ennakkoratkaisussaan KKO 2009:82 korkein oikeus toteaa, että vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen julkisuus. Korvauksen määrä on arvioitava kussakin tapauksessa suhteessa korvaamisen perusteena ja tavoitteena olevalle loukatun ihmisarvolle ja itsetunnolle aiheutuneen loukkauksen hyvittämiseen. Pääpaino korvauksen määrää arvioitaessa on niillä objektiivisilla seikoilla, jotka on lueteltu vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentissa³³⁴. Tätä luetteloa ei kuitenkaan ole tarkoitettu tyhjentäväksi, vaan arvioinnissa voidaan huomioida myös esimerkiksi teon vaikuttimet³³⁵. Korvaus voidaan esitöiden mukaan esimerkiksi määrätä tavanomaista korvaustasoa suuremmaksi, jos loukkaus on tehty erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla, koska tällaisessa tilanteissa loukkauksesta aiheutuu tavallista enemmän kärsimystä³³⁶.

Ennakkoratkaisussa korkein oikeus toteaa, että korvausten määräämisessä tulee päästä

³³³ Viljanen 2009, s. 1010-1011.

³³⁴ HE 167/2003, s. 60.

³³⁵ Artimo 2008, s. 1217.

³³⁶ HE 167/2003, s. 60.

mahdollisimman yhdenmukaiseen käytäntöön, jonka edistämiseksi henkilövahinkoasiain neuvottelukunta antaa suosituksia. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksen mukaan kärsimyksen korvauksen määrääminen suositusten pohjalta on tarkoitettu tapahtuvaksi siten, että tuomioistuimien suhteuttaa korvausvaatimuksen taustalla olevan loukkauksen vakavuuden suosituksen tunnusmerkistössä kuvattuun loukkaukseen ja arvioi tämän perusteella, mikä on johdonmukainen korvaus kyseisestä loukkauksesta. Jokaisessa suosituksen tunnusmerkistössä on määritelty suosituksessa tarkoitetun loukkauksen keskeinen tunnusmerkistö, joka muodostuu teon ulkoisista piirteistä, kuten tekotavasta, sisällöstä ja kestosta. Korvaustasot eivät kuitenkaan sisällä useasta rikoksesta tuomittuja yhteisiä korvauksia, joten tämä tulee myös huomioida tuomioistuimen kokonaisharkinnassa. Lisäksi suosituksissa korostetaan sitä, että ne ovat tarkoitettu vain korvausharkinnan apuvälineeksi eivätkä ne voi milloinkaan osin korvata tuomioistuimen yksittäistapausta koskevaa omaa harkintaa³³⁷. Korvaustasoja siis verrataan ratkaisukäytännössä edellä käsiteltyihin vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentin mukaisiin objektiivisiin seikkoihin, joiden perusteella kärsimystä tapauskohtaisesti arvioidaan.

5.3.3 Pysyvän haitan korvausmäärän arvioinnin lähtökohdat

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2016:77 avataan lähtökohtia pysyvästä haitasta maksettavan vahingonkorvauksen määrän arviointiin. Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 c §:n 2 momentin mukaan pysyvästä haitasta määrätään korvaus ottamalla huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä vahinkoa kärsineen ikä. Lisäksi korvausta korottavana tekijänä voidaan ottaa huomioon vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen. Korkeimman oikeuden mukaan oikeuskäytännössä ja muussa korvauskäytännössä korvaus pysyvästä haitasta määrätään tavallisesti vaiheittain, jolloin ensiksi määritetään, mihin haittaluokkaan vamma kuuluu³³⁸. Haittaluokan käsite pohjautuu työtapaturmavakuutusta koskevaan lainsäädäntöön ja sillä tarkoitetaan asetuksella vahvistetun 20-portaisen haittaluokituksen mukaista lukuarvoa, joka kuvaa vammasta tai sairaudesta johtuvan toimintakyvyn alentumisen vaikeusastetta³³⁹. Vuoden 2016 alusta lähtien vahinkojen osalta on sovellettu valtioneuvoston asetusta työtapaturma- ja ammattitautilaisissa tarkoitettua haittaluokituksesta (768/2015).

³³⁷ Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 43 ja 119-120.

³³⁸ KKO 2016:77, kohta 13.

³³⁹ KKO 2016:77, kohta 18.

Haittaluokan määrittämisen jälkeen harkitaan, minkä suuruinen korvaus olisi lähtökohtaisesti oikeudenmukainen henkilövahingon laatu ja vaikeusaste eli käytännössä haittaluokka huomioon ottaen. Kolmantena harkitaan, millä tavalla vahinkoa kärsineen ikä vaikuttaa korvauksen määrään. Lopuksi arvioidaan, korotetaanko korvausta elämänlaadun erityisen heikentymisen perusteella. Tämä tapa edistää korkeimman oikeuden mukaan sitä, että korvausratkaisu tulee asianmukaisesti harkituksi ja perustelluksi sekä sitä, että lopputulos on asianosaisten ymmärrettävissä³⁴⁰.

Yhdenmukaisuuden turvaamiseksi korvauksia määrättäessä tulisi hallituksen esityksen mukaan ottaa huomioon henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset, minkä lisäksi on aiheellista kiinnittää huomiota myös muihin yleistä korvauskäytäntöä säänteleviin normistoihin, kuten liikennevahinkolautakunnan normeihin ja ohjeisiin sekä työtapaturmavakuutusta koskevan lainsäädännön mukaisesti vahvistettuun haittaluokitukseen³⁴¹. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositusten mukaan, mikäli korvaus pysyvästä haitasta halutaan perustaa johonkin ulkopuoliseen korvausnormistoon, korvauksen suuruuden määrittämisessä voidaan käyttää apuna liikennevahinkolautakunnan normeja ja ohjeita tai työtapaturma- ja ammattitautilain mukaisen haittarahan korvaustasoja³⁴². Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia on tarkoitettu käytettäväksi vain tapauksissa, joissa pysyvän toiminnallisen haitan aste alittaa haittaluokituksen mukaisen arvioinnin³⁴³.

Pysyvästä haitasta tuomittavan korvauksen tulisi olla oikeudenmukainen hyvitys siitä elämänlaadun heikentymisestä, jota pysyvästä haitasta aiheutuu vahinkoa kärsineelle hänen loppuelämänsä ajan. Korkein oikeus totesi ennakkoratkaisussaan KKO 2016:77, ettei korvauksen määrää ole perusteltua harkita kyseisessä tapauksessa vain henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksen sekä liikennevahinkolautakunnan normien ja ohjeiden perusteella, vaan henkilövahingon laadun ja vaikeusasteen oikeudenmukainen korvaus B:lle aiheutuneesta pysyvästä haitasta olisi 4 000 euroa³⁴⁴. Elämänlaatu ja siinä aiheutuvat muutokset ovat vahinkoa kärsineen subjektiivisia kokemuksia, joihin ei ole mahdollista päästä käsiksi³⁴⁵. Eri vammojen

³⁴⁰ KKO 2016:77, kohta 13.

³⁴¹ HE 167/2003 vp, s. 41 ja KKO 2016:77, kohta 15.

³⁴² Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 27-28.

³⁴³ Ks. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia 2020, s. 29-31 ja KKO 2016:77, kohta 21.

³⁴⁴ KKO 2016:77 kohdat 23-24.

³⁴⁵ HE 167/2003 vp, s. 24.

haittaluokan määrittäminen taas perustuu ennalta määrättyihin lääketieteellisesti relevantteihin kriteereihin, jolloin korvaus määritetään objektiivisin kriteerein³⁴⁶.

Vahinkoa kärsineen iän vaikutusta korvauksen määrään arvioidaan myös ennakkoratkaisussa KKO 2016:77, jolloin korkein oikeus tukeutuu vähennyksen laskemisessa liikennevahinkolautakunnan normeihin ja ohjeisiin. Niiden mukaan pysyvän haitan korvauksen perusmäärästä tehdään 28 prosentin suuruinen ikävähennys, kun vahinkoa kärsinyt on vahinkohetkellä 45-vuotias. Korkein oikeus alensi lähtökohdaksi harkittua 4 000 euron korvausta B:n iän perusteella 1 000 eurolla³⁴⁷. Lainvalmisteluaineistossa on todettu olevan perusteltua, että samanlaatuisen henkilövahingon perusteella määrätään pysyvästä haitasta sitä suurempi korvaus, mitä nuoremmasta vahinkoa kärsineestä on kysymys³⁴⁸.

5.3.4 Kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan korvausmäärän arvioinnin lähtökohdat

Kivun ja säryn sekä muun tilapäisen haitan korvausmäärän arvioinnin lähtökohtia korkein oikeus on avannut ennakkoratkaisussaan KKO 2012:100. Huomioon otettavat objektiiviset seikat on lueteltu vahingonkorvauslain 5 luvun 2 c §:n 1 momentissa, jonka mukaan korvaus määrätään ottamalla huomioon erityisesti henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä haitan kestoaika. Kipu ja särky sekä muu tilapäinen haitta kuvaavat myös erilaisia korvattavia elämänlaadun heikentymiseen liittyviä tekijöitä³⁴⁹.

Korvausmäärän arvioiminen edellyttää ensinnäkin sen selvittämistä, mitkä vammat tai sairaudet ovat aiheutuneet teon seurauksena ja mitkä ovat niiden vaikeusasteet. Näiden arviointia tukevat tiedot tarvittavasta hoidosta, sen kestosta sekä siitä, kuinka kauan ja millä tavoin haitta on ilmennyt. Mainitut kriteerit kuvaavat korkeimman oikeuden mukaan myös samanlaatuisten vammojen keskinäisiä eroja.³⁵⁰ Korvausmäärän laskemisessa on otettava huomioon, että korvaus kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta suoritetaan henkilövahingon ilmenemisestä siihen ajankohtaan saakka, jolloin vahinkoa kärsineen terveydentila on vahingon jälkeen joko

³⁴⁶ Männistö 2009, s. 800. Männistö puhuu artikkelissaan siitä, kuinka korvauksen suuruuden määrittäminen käy läpi kaksi objektivoimisprosessia ks. Männistö 2009, s. 800-801.

³⁴⁷ KKO 2016:77, kohdat 25-28.

³⁴⁸ HE 167/2003 vp, s. 42.

³⁴⁹ HE 167/2003 vp, s. 20.

³⁵⁰ KKO 2012:100, kohta 9.

palannut ennalleen tai korvaus pysyvästä haitasta voidaan määrittää tai terveydentila on muutoin vakiintunut³⁵¹. Lisäksi korvaus näistä kaikista voidaan määrätä kokonaiskorvauksena³⁵².

Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksissa todetaan esimerkiksi, että luokan 17.3. mukaisen aivovamman suosituksen mukainen korvaus on 4 000 – 9 000 euroa. Korkein oikeus on myös ottanut tämän huomioon ennakkoratkaisussaan KKO 2012:100. Kokonaisharkinnassa tuomioistuimien ottaa huomioon vahingonkorvauslaissa luetellut objektiiviset seikat, jolloin esimerkiksi kyseisessä ennakkoratkaisussa huomioitiin neurologian klinikan lääkärintodistus, jonka mukaan X:lle oli aiheutunut lyönnin seurauksena vaikeampi aivovamma kuin mitä alkuvaiheen tietojen perusteella oli voitu arvioida. Alemmat tuomioistuimet eivät olleet huomioineet tätä lausuntoa, jonka perusteella korkein oikeus harkitsi oikeaksi korottaa hovioikeuden määräämää korvausta.

Viljanen on väitöskirjassaan muotoillut tuomioistuimen aineettomien henkilövahinkojen arviointiratkaisun siten, että kipu ja särky ja muu tilapäinen haitta sekä pysyvä haitta tunnistetaan ensisijassa lääketieteellisen tiedon perusteella, jolloin esimerkiksi tilapäisen haitan olemassaolo ja todellisuus perustellaan viittaamalla lääketieteellisiin käsityksiin. Tämän seurauksena yksilöllisen todistelun esittäminen esimerkiksi siitä, että vahingonkärsijä on ominaisuuksiensa takia kärsinyt enemmän kuin normaalisti, pitäisi olla tulokseton. Lisäksi aineettomien vahinkojen korvaamisessa rahaa koskevaa diskurssia on hänen mukaansa välttämätöntä muokata, sillä taloudellisesta arvosta siirrytään symbolisiin merkityksiin, asioiden merkityksen tunnistamiseen ja tunnustamiseen, ilman että syntyy suoraa korrelaatiota taloudellisen arvon ja kulloinkin tunnistettavan ja tunnustettavan asian merkityksen välillä. Tämä on mahdollista, jos vahinkojen korvaamista koskeva puhe järjestetään siten, että raha ei tuo mukanaan yhteyttä kokemukseen ja arvoon. Viljasen mukaan aineettoman vahingon korvaamisessa on kysymys oikeudenloukkauksen tunnistamisesta ja siitä aiheutuvan vahingon tunnustamisesta.³⁵³ Oikeuskirjallisuudessa esitetyt teoreettisen reunaehdot korvaustasoille muodostavat korvaustasojen oikeasuhtaisuus, riittävyys ja kohtuullisuus³⁵⁴.

Yhteenvedon voidaan aineettomien henkilövahinkojen ja kärsimyksen kohdalla todeta, että

³⁵¹ HE 167/2003 vp, 23 ja KKO 2012:100 kohta 10.

³⁵² KKO 2012:100 kohta 14.

³⁵³ Ks. Viljanen 2008a, s. 470-479.

³⁵⁴ Männistö on artikkelissaan määritellyt tarkemmin näitä reunaehtoja. Ks. Männistö 2009, s. 802-822.

arviointi perustuu objektiivisesti arvioitaviin seikkoihin, jotka on melko täsmällisesti määritelty vahingonkorvauslain 5 luvussa. Kokonaisuarkinnassa huomioitavat seikat on siis lainsäädännön tasolla tuotu huomattavan yksityiskohtaisesti. Ilmi. Tämä eroaa merkittävästi niistä arviointiratkaisuista, joissa tosiseikan ja taloudellisen arvon välillä on yhteys, sillä niissä voidaan vain argumentoida arviointiratkaisua ohjaavien suuntaviivojen puolesta. Todistelu eroaa myös näissä merkittävästi, sillä rahamääriä ei pyritä suoranaisesti todistelemaan, vaan todistelu kohdistetaan esimerkiksi niihin vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentissa määriteltyihin objektiivisiin seikkoihin, joiden perusteella tunnusmerkistössä määritellystä korvaustasosta voidaan poiketa korvausmäärää korottaen tai vähentäen.

5.3.5 Korvausmäärän arviointi objektiivisen seikkojen ja korvaustasojen puuttuessa

Kaikissa tilanteissa ei ole olemassa nimenomaisia objektiivisia kriteerejä ja standardisoituja suosituksia, jotka helpottavat tuomioistuimen työtä saatavan määrän laskemiseksi, vaikka tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuisi yhteys. Esimerkiksi tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentissa annetaan oikeus korvaukseen myös kärsimyksen perusteella, kun teosta on käytetty vastoin lakia. Toisena esimerkkinä korvauksena hyvitetävistä kärsimyksistä muualla lainsäädännössä on syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 4 §:n 1 momentti. Kärsimyksen perusteella maksettavan korvausmäärän arvioiminen tekijänoikeuden loukkauksen yhteydessä on oikeuskirjallisuuden mukaan erityisen hankalaa, sillä korvausta loukkauksen uhrille aiheutuneesta kärsimyksistä ei ole mahdollista määrätä loukatulle aiheutuneen tai vastaisuudessa aiheutuvan taloudellisen tappion perusteella³⁵⁵.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että kärsimyksen arviointiin tekijänoikeuden loukkauksen yhteydessä voitaneen käyttää vastaavia kriteerejä kuin vahingonkorvauslaissa kärsimyksen arviointiin. Tekijänoikeutta koskevassa oikeuskäytännössä korvausta nimenomaan ja pelkästään kärsimyksistä on tuomittu Suomessa vain harvoin. Oikeuskäytännön perusteella on vaikea arvioida sitä, miten tuomioistuin arvioi korvausmäärän, kun kyse on vain asianomistajalle loukkauksesta aiheutuneen subjektiivisen epämiellyttävän tunteen ja vaivan hyvittämisestä eikä laskemisen tueksi ole olemassa suoraan tätä koskevia standardisoituja suosituksia tai laissa

³⁵⁵ Sorvari 2007, s. 309.

määriteltyjä objektiivisia seikkoja.³⁵⁶ Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1994:99 sekä raastuvanoikeus että hovioikeus katsoivat, että kohtuullinen korvaus kärsimyksestä valokuvan käyttämisen perusteella oli 10 000 markkaa, mutta perusteluissa ei avata määrää koskeva todistelua tai määrään arviointia. Kärsimyskorvauksen osalta ratkaisu ei ollut muutoksenhaun kohteena korkeimmassa oikeudessa.³⁵⁷

Ruotsissa tekijänoikeusasioissa kärsimyksen korvaamiseksi on oikeuskirjallisuudessa ehdotettu standardisoituja etukäteislaskelmia ainakin minimikorvauksen osalta. Näiden standardisoitujen taulukoiden tulisi olla oikeudenhaltijoiden ja käyttäjien yhteisesti neuvottelemia.³⁵⁸ Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa Sorvari on kritisoinut tätä laskentatapaa liian kaavamaiseksi, sillä kärsimystä aiheuttavat tekijänoikeuden loukkaukset voivat olla huomattavasti enemmän toisistaan poikkeavia kuin esimerkiksi liikenneonnettomuuden aiheuttamat fyysiset ruumiinvammat³⁵⁹. Korvausmäärän todistelu on kuitenkin tekijänoikeuden loukkauksen kohdalla poikkeuksellisen hankalaa, mikäli todistelua ei ole helpotettu etukäteen luodulla keinotekoisella objektiivisella mittapuulla eikä tosiseikalla ole yhteyttä taloudelliseen arvoon, kuten esimerkiksi epämiellyttävällä tunteella.

Kärsimyskorvauksen tuomitseminen syyttömästi vangitulle maksettavasta korvauksesta annetun lain perusteella eroaa edellä käsitellyistä tekijänoikeuden loukkauksista, koska lainsäätäjä on esitöissään nimenomaisesti viitannut vahingonkorvauslakiin todeten, että kärsimyksellä tarkoitetaan tässä yhteydessä samaa. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2017:73 avannut niitä lähtökohtia, joiden perusteella syyttömästi vapautensa menettäneelle aiheutunut kärsimys korvataan. Ratkaisun perusteluissa todetaan, ettei henkilövahinkoasiain neuvottelukunta anna suosituksia syyttömästi vangitulle maksettavasta korvauksesta annetun lain mukaisten kärsimyskorvauksen määräistä.

Määrän arvioinnissa korkein oikeus kiinnittää ensinnäkin huomiota vapaudenmenetykskorvausten tasoa koskevaan oikeus- ja korvauskäytäntöön, jolla tarkoitetaan aiempaa oikeuskäytäntöä ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuottamaan tutkimukseen valtion varoista maksettujen korvausten tasosta³⁶⁰. Toiseksi arvioinnin lähtökohdiksi korkein oikeus nostaa myös eräiden

³⁵⁶ Ks. Sorvari 2007, s. 309.

³⁵⁷ Ks. KKO 1994:99.

³⁵⁸ Tonell – Karlsson 2006, s. 232-239.

³⁵⁹ Sorvari 2007, s. 310.

³⁶⁰ KKO 2017:73, kohdat 9-13.

muiden kärsimyskorvausten määrät, joiden osalta se käsittelee henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia vapaudenriistorikoksien sekä kunniaan ja yksityiseen kohdistuvien rikosten kohdalla³⁶¹. Näiden lähtökohtien pohjalta korkein oikeus ryhtyy ratkaisussa arvioimaan kärsimyskorvauksen määrää juuri kyseisessä tapauksessa.

Käytin tekijänoikeuden loukkauksen perusteella maksettavaa kärsimyskorvausta tässä esimerkkinä tilanteesta, jossa ei ole olemassa nimenomaisia standardisoituja suosituksia, joita voitaisiin käyttää apuna kärsimyskorvauksen määrän laskemisessa, eikä kärsimystä laskemisesta ole annettu esitöissä ohjeistusta. Tämä ongelma voi mahdollisesti tulla esiin myös muissa yhteyksissä, mutta tutkielmani puitteissa ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista lähteä kartoittamaan näitä mahdollisia tilanteita. Kanteen menestyminen ja samalla oikeussuojan saaminen uhkaa kuitenkin näissä tilanteissa jäädä toteutumatta, mikäli lainsäätjä ei kiinnitä huomiota siihen, miten saatavan määrä todistetaan taloudellisen yhteyden puuttuessa. Aineettomien henkilövahinkojen ja kärsimyksen kohdalla tämä on ratkaistu määrittelemällä vahingonkorvauslaissa objektiiviset kriteerit, joiden perusteella tuomioistuimien harkitsee korvausmäärän, jonka laskemiseen on lisäksi mahdollista saada apua oikeus- ja korvauskäytännön perusteella muodostetuista korvaustasoista.

Lainsäätjä on edellä mainitulla tavalla kiinnittänyt huomiota kärsimyksen korvaamiseen syyttömästi vangitulle maksettavasta korvauksesta annetun lain esitöissä toteamalla, että kärsimyksellä tarkoitetaan samaa kuin vahingonkorvauslaissa, jossa on kysymys muun muassa vapautteen kohdistuvan rikoksen aiheuttaman kärsimyksen korvaamisesta³⁶². Oikeudellisista tulkintaperusteista voidaan siis vedota oikeussysteemiin perusteisiin siitä näkökulmasta että, että korvauksen määrittämisessä olisi johdonmukaista tukeutua vahingonkorvauslain mukaisiin kriteereihin korvausmäärän laskemisessa sekä käyttää apuna määrän osalta henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia, vaikka lainsäätjä ei olisi nimenomaisesti ohjannut tähän suuntaan³⁶³. Tämä argumentti saa tukea oikeuskirjallisuudesta ainakin tekijänoikeuden loukkauksen yhteydessä maksettavan kärsimyskorvauksen arvioinnissa³⁶⁴.

³⁶¹ KKO 2017:73, kohdat 17-20.

³⁶² HE 187/1973 vp, s. 32.

³⁶³ Ks. Siltala 2003, s. 330-331.

³⁶⁴ Ks. Sorvari 2007, s. 309-310.

6 Johtopäätökset

Tutkielmassa ensimmäisenä osakysymyksenä on, miten yksityisoikeudellisen saatavan määritelmää tulkitaan arviointisäännöksessä. Oikeuskäytännön ja esitöiden perusteella arviointisäännöksen soveltamiskohteeksi säännöksen sanamuodossa todetun yksityisoikeudellisen saatavan tulkinnallista merkityssisältöä voidaan pitää hyvin laajana, eikä esitöissä käytetyt esimerkit ole tyhjentävä listaus soveltamiskohteesta. Yksityisoikeudellinen saatava rajoittaa arviointisäännöksen soveltuvuutta ainoastaan siten, että kyseessä tulee olla rahamääräinen vaatimus, jotta säännös voi tulla sovellettavaksi. Säännöksen soveltuvuuden kannalta arviointikynnyksen täyttymisen edellytykset ovat näin ollen huomattavasti merkittävämmässä roolissa.

Toisena osakysymyksenä tutkielmassa on, milloin säännöksen sanamuodossa asetetut arviointikynnyksen täyttymisen edellytykset ylittyvät. Säännöksen sanamuodossa annetaan kolme edellytystä, jolloin arviointikynnys täyttyy. Lisäksi edellytetään, että saatavan muista perusteista on esitetty oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 2 momentin mukainen uskottava näyttö, sillä arviointisäännöksellä helpotetaan vain saatavan määrän todistelua.

Uskottavaa näyttöä ei ole saatavissa oikeuskäytännön perusteella, jos saatavan perusteena olevan tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuu yhteys. Kyse ei ole tällöin suoraan rahamäärässä mitattavissa olevasta saatavasta, vaan näissä tilanteissa tyypillisesti korostuu subjektiivinen kokemus, jonka rahamääräinen arvottaminen vaihtelee suuresti eri henkilöillä. Tyypillistä näille tilanteilla on myös se, ettei rahamääräistä korvausta voi perustaa objektiivisesti määritellyn mittapuuhun. Oikeuskäytännön perusteella näyttöä saatavan määrästä ei ole saatavissa esimerkiksi aineettomissa henkilövahingoissa, kärsimyksessä tai käyttöhyödyn menetyksestä aiheutuvassa haitassa.

Saatavan määrästä on saatavissa uskottava näyttö vain vaikeuksin, kun jotain suuntaa antavaa näyttöä saatavan rahamäärästä voidaan esittää, mutta sen perusteella ei voida arvioida tarkkaa rahamäärää. Näissä tilanteissa kuitenkin tosiseikan ja taloudellisen arvon välillä on lähtökohtaisesti jonkinlainen yhteys, mutta ei niin tarkasti määritettävää yhteyttä, että riita-asioissa pääsääntönä oleva näyttökynnys uskottavasta näytöstä ylittyisi. Vaikeudet tarkan rahamäärän näyttämässä johtuvat oikeuskäytännön perusteella tyypillisesti siitä, että saatavan määrän laskentatapa on

arvionvarainen tai saatavan määrän muodostuminen riippuu yhdestä tai useammasta oletuksesta, jotka aiheuttavat epävarmuutta tarkan rahamäärän arvioimiseen. Esimerkkeinä näyttövaikeuksista edellä mainituista syistä voidaan oikeuskäytännön perusteella esittää liiketoiminnan häiriintymiseen ja immateriaalioikeuden loukkaukseen perustuvat vahingonkorvaukset.

Uskottava näyttö voi olla saatavissa vaikeuksien myös asianosaisen asemaan perustuvien olosuhteiden johdosta, sillä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisusta KKO 2021:59 ilmenevän oikeusohjeen mukaan ihmiskaupan uhrin ovat tavallisesti erittäin haavoittuvassa asemassa, mistä osaltaan johtuu, että rikosoikeudenkäynnissä asianomistajana olevan uhrin voi olla vaikea näyttää hänelle aiheutuneen taloudellisen vahingon määrää. Asianomaisen asemaan perustuvat olosuhteet eroavat merkittävästi aiemmin esittämistäni kahdesta tyypillisestä tilanteesta, koska siinä poiketaan riita-asioissa lähtökohtana olevasta tasavahvojen osapuolten kontradiktorisesta asetelmasta. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2015:60 ja KKO 2015:76 on viitteitä siitä, että tästä tasavahvojen osapuolten kontradiktorisesta asetelmasta on poikettu myös riita-asioissa, joissa toisena asianosaisena on ollut kuluttaja. Kuluttajan asemaan perustuva prosessioikeudellinen heikomman suojelu voinee tietyissä tilanteissa johtaa siihen, että arviointisäännöstä voidaan soveltaa kuluttajan aseman turvaamisen ja vahvistamisen perusteella.

Kolmannen arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksen, joka on asian laatuun nähden kohtuuttomat kustannukset tai vaivat todisteiden hankkimisesta, tulkinnallisen merkityssisällön määrittely on hankalampaa, sillä lähdeaineistosta on saatavissa niukasti argumentteja tulkinnan tueksi. Asian laadulla viitataan esitöiden mukaan erityisesti asian laajuuteen ja riidan intressiin, joiden suhdetta vertaillaan tapauskohtaisesti todisteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin ja vaivaan. Kohtuuttomien kustannusten perusteella arviointikynnys täyttyy, mikäli todistelukustannukset ovat intressiltään vähäisessä asiassa suuremmat kuin itse saatava. Vastaavasti asian laajuuden osalta voidaan todeta, että laajassa ja vaikeassa asiassa voidaan edellyttää kattavamman näytön esittämistä, mikä taas nostaa arviointikynnyksen täyttymisen korkeutta todistelusta aiheutuvien kustannusten tai vaivan kohdalla.

Oikeuskirjallisuudessa aiemmin esitetyn näkemyksen mukaan haluttomuus paljastaa liikesalaisuuksia ei oletettavasti voinut olla lainkohdassa tarkoitettu peruste vahingon määrän arvioimiseen arviointisäännöksen perusteella. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa tästä lähtökohdasta on kuitenkin poikettu, joten liikesalaisuus voinee olla yhtenä syynä

arviointikynnyksen ylittymiseen asian laatuun nähden todistelusta aiheutuvien kohtuuttomien kustannusten tai vaivan kohdalla. Kyse on kuitenkin tapauskohtaisesta tehtävästä arviosta eikä liikesalaisuus voi automaattisesti johtaa arviointisäännöksen soveltamiseen.

Oikeudenkäymiskaaren arviointisäännös ei poista sitä lähtökohtaa, että asianosaisten on esitettävä saatavissa oleva näyttö, sillä tämän laiminlyönti voi johtaa kanteen hylkäämiseen kokonaan. Systematisointikannanottona jaottelusta oikeudenkäymiskaarella pääsääntönä olevaan uskottavan näytön vaatimukseen ja tästä poikkeuksena olevaan arviointisäännöksen näyttöhelpotukseen saatavan määrän osalta voidaan esittää seuraavat huomiot. Arviointisäännöksessä on kyse poikkeussäännöksestä, joita on lähtökohtaisesti tulkittava supistavasti. Laventavaa tulkintaa arviointikynnyksen täyttymisen edellytyksiä koskevassa punnintaratkaisussa voidaan kuitenkin perustella hallituksen esityksessä määritellyllä arviointisäännöksen tarkoituksella, oikeusvarmuuden periaatteella, tapauskohtaisesti relevanteilla reaalilla argumenteilla ja ruotsalaista RB 35 luvun 5 §:ä koskevalla lievemällä tulkinnalla kanteen hylkäämiseen johtavasta todisteiden hankkimatta jättämisestä. Yleisesti voidaan todeta, että arviointikynnyksen täyttymisen edellytysten tarkkaa tulkinnallista merkityssisältöä ei ole mahdollista määrittää, mutta lähdeaineiston perusteella on mahdollista määrittää suuntaa antavat kiintopisteet.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin arviointisäännöksen soveltamisessa ei ole suoraviivaisesti kyse joko arviointikynnyksen täyttymisestä tai vaihtoehtoisesti kanteen hylkäämisestä saatavissa olleen näytön hankkimatta jättämisen perusteella, sillä näiden kahden vaihtoehdon väliin jää tilaa tuomioistuimen materiaaliselle prosessinjohdolle. Materiaalisen prosessinjohton käytännön merkitystä yksityisoikeudellisia saatavia koskevien kanteiden kohdalla on hankala määrittää, koska prosessinjohtokeinojen käyttäminen sisältää harkinnanvaraa eikä sitä koskevaa harkintaa tai prosessinjohtokeinojen käyttämistä kirjata näkyviin. Olennaista on kuitenkin tiedostaa, että vastuu jutun ajamisesta on asianosaisilla eikä heidän tule olettaa tuomioistuimen korjaavan heidän omaa huolimattomuuttaan todisteiden esittämisessä prosessinjohton keinoin.

Kolmanteen osakysymykseen eli siihen, miten tuomioistuin arvioi yksityisoikeudellisen saatavan määrän, vastaaminen edellyttää arviointiratkaisujen jakamista tosiseikan ja taloudellisen arvon yhteyden olemassaolon tai sen puuttumisen perusteella. Mikäli säännöksen mukainen arviointikynnys ylittyy, tuomioistuin harkitsee esitetyn aineiston perusteella, mikä on

objektiivisesti perustelluin lopputulos. Tuomioistuimen harkintavaltaa arviointiratkaisussa rajoittaa oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momentti, joka asettaa ylärajan saatavan määrälle. Lisäksi harkintavaltaa rajoittaa vastaajan myöntäminen, joka asettaa alarajan saatavan määrälle, sillä dispositiivisissa riita-asioissa kanne hyväksytään myönnettyiltä osin riippumatta siitä, miten oikeutusta olisi kanteen vastustamistapauksessa arvioitava.

Arviointiratkauista käsittelen ensiksi tilanteita, joissa tosiseikan ja taloudellisen arvon välillä on yhteys. Tuomioistuimen arviointisäännöksen mukainen arvio saatavan määrästä linkittyy oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentin mukaiseen vapaaseen todistusharkintaa, jolloin todistelua tai todistusharkintaa ei ole sidottu normeihin. Saatavan määrästä esitetyn näytön vahvuudella on keskeinen asema saatavan määrän arvioinnissa, sillä yleensä tuomioistuin arvioi määrän sitä vähäisemmäksi mitä vähemmän määrää koskevia todisteita tuomioistuimella on käytettävissä. Tätä on oikeuskäytännössä perusteltu varovaisuusperiaatteella, jota noudatetaan vahvan näytön puuttuessa. Toisaalta olisi johdonmukaista, että arviointiratkaisussa saatavan määrä arvioidaan suuremmaksi, kun näyttö on vahvaa.

Objektiivisesti perustelluimmman lopputuloksen ei ole tarkoitus johtaa vahvistamaan vain määrää, joka saatavalla vähintään on, joten arviointiratkaisussa on perusteltua ottaa huomioon joustavuutta luovia seikkoja eikä tyytyä vain näytön vahvuuden arviointiin esitettyjen todisteiden perusteella. Joustavuutta arviointiratkaukseen on mahdollista saada ottamalla huomioon asianosaisen näyttömahdollisuudet saatavan määrästä, mitä voidaan perustella esimerkiksi oikeudenmukaisuudella ja totuuden tavoitteella. Toisena keskeisenä seikkana joustavuuden kannalta on kokemusperäisen todennäköisyyden huomioiminen, joka voi vaikuttaa näytöltä vaaditun vahvuuden korkeuteen. Tukea näiden joustavuutta luovien seikkojen huomioimiseen arviointiratkaisussa on saatavissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 4 momenttia koskevasta hallituksen esityksen perusteluista siitä, miten näyttökynnyksestä on mahdollista poiketa asian laadun perusteella.

Esitöiden mukaan nämä kaksi seikkaa ovat keskeiset näyttökynnykseltä vaadittavan korkeuden arvioinnissa, mutta kolmantena seikkana merkitystä voisi olla asianomaisen lainsäädännön toimivuudella. Tämän seikan merkitystä on kuitenkin huomattavasti vaikeampi määrittellä, koska voi olla vaikea sanoa, millaista vahvuutta aineellisoikeudellinen säännöstö vaatisi näytöltä. Oikeuskirjallisuudessa näyttökynnyksen joustavuuden yhteydessä esitettyyn argumenttiin

sosiaalisesta ja taloudellisesta riskinkantokyvystä, joka aiheutuu väärästä päätöksestä, tulee suhtautua kriittisesti arviointiratkaisussa.

Arviointiratkaisua eroaa edellä mainitusta tilanteissa, joissa tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuu yhteys, koska nimenomaisesti saatavan määrää koskevaa todistelua ei ole esitettävissä. Aineettomien henkilövahinkojen ja kärsimyksen kohdalla henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset muodostavat apuvälineen, jota käytetään korvausmäärän laskennassa, mutta nämä suositukset eivät kuitenkaan sido tuomioistuimia oikeuskäytännön perusteella. Suosituksissa määriteltyyn korvaustasoon on mahdollista tapauskohtaisesti tehdä korvausmäärään lisäyksiä tai vähennyksiä materiaalisessa lainsäädännössä määriteltyjen objektiivisten seikkojen perusteella, jotka on määritelty aineettomien henkilövahinkojen ja kärsimyksen kohdalla vahingonkorvauslain 5 luvussa. Objektiivisten seikkojen kohdalla ei ole kyse suoraan rahamäärään kohdistuvasta todistelusta, vaan todistelu on välillistä esimerkiksi lääketieteellisestä käsityksestä tilapäisen haitan olemassaolosta, joka taas voi vaikuttaa rahamäärää koskevan arviointiratkaisun tekemiseen.

Kaikissa tilanteissa ei ole olemassa nimenomaisia objektiivisia kriteerejä ja standardisoituja suosituksia, jotka helpottavat tuomioistuimen arviointiratkaisun tekemistä, vaikka korvauksen perusteena olevan tosiseikan ja taloudellisen arvon väliltä puuttuisi yhteys. Esimerkiksi tekijänoikeuslain 57 §:n 2 momentin mukaan tekijänoikeuden loukkauksen kohteella on oikeus korvaukseen myös kärsimyksen perusteella, kun teosta on käytetty vastoin lakia. Tällöin saatavan määrää koskeva todistelu ja arviointiratkaisun tekeminen on huomattavasti vaikeampaa, kun arviointiratkaisussa huomioitavia objektiivisia seikkoja ei ole määritelty materiaalisessa lainsäädännössä.